

รายงานการวิจัย

การพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูง
ตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่

ECONOMIC AND ENVIRONMENTAL DEVELOPMENT IN THE
GRASSROOT COMMUNITY IN THE HIGHLAND AREA BY ESPOUSING
THE KING'S PHILOSOPHY CHIANG MAI PROVINCE

พระมหาบุญนา ฐานวีโร
พระครูสิทธิบรมธาตูปัททังค์
พระมหาวิรัชศักดิ์ สุรเมธี
ตระกูล ชำนาญ
อุเทน ลาพิงค์

รายงานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (ววน.)
สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ประจำปีงบประมาณ 2564

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รายงานการวิจัย
การพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูง
ตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่

ECONOMIC AND ENVIRONMENTAL DEVELOPMENT IN THE
GRASSROOT COMMUNITY IN THE HIGHLAND AREA BY ESPOUSING
THE KING'S PHILOSOPHY CHIANG MAI PROVINCE

พระมหาบุญนา ฐานวีโร
พระครูสิทธิบรมธาตูปัททังษ์
พระมหาวิรัชศักดิ์ สุรมณี
ตระกุล ชำนาญ
อุเทน ลาพิงค์

รายงานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (ววน.)
สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ประจำปีงบประมาณ 2564

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ 2) เพื่อสังเคราะห์การพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์ และ 3) เพื่อสังเคราะห์การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ฯ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จากหัวหน้าโครงการย่อยและคณะทำงานทั้ง 3 โครงการ ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลการสังเคราะห์รูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ฯ พบว่า ชุมชนมีพื้นฐานวิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก โดยนำศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนมาเป็นแนวทาง โดยเริ่มต้นด้วยตนเอง และนำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้ 3 รูปแบบได้แก่ 1. การพึ่งพาตนเองและใช้ประโยชน์จากป่า 2. การสนับสนุนให้ความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐเพื่อป้องกันรักษาป่าชุมชน และ 3. รูปแบบการจัดการป่าชุมชน ฯ 2) ผลการสังเคราะห์การพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เกิดการพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงชุมชนบ้านขุนแม่หยอดมีกระบวนการและขั้นตอนได้แก่ 1. การพัฒนาสร้างการรับรู้และความเข้าใจ และส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตกาแฟ 2. การพัฒนาจัดทำข้อมูลทะเบียนเกษตรกร ผู้ปลูกกาแฟ 3. การพัฒนาจัดทำแปลงเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตกาแฟ 4. การพัฒนาจัดอบรมให้กับเกษตรกรเรื่องการส่งเสริมการปลูกกาแฟอินทรีย์และการแปรรูปควบคู่กับการอนุรักษ์ป่าแบบวิถีชนเผ่าดั้งเดิม 3) ผลการสังเคราะห์การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าชุมชนสามารถพัฒนาเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้แนวทางการปลูกไม้เศรษฐกิจและสร้างความตระหนักด้านการอนุรักษ์ให้แก่เยาวชนและประชาชนผ่านแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ โดยจัดทำเป็นศูนย์สาธิตเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการปลูกไม้เศรษฐกิจและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่” ซึ่งชุมชนเป็นผู้ที่มีบทบาทในการจัดการและดูแลภายใต้การกำหนดกฎเกณฑ์และข้อบังคับของชุมชนและด้วยการพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้ ฯ ด้วยแนวความคิดการพัฒนาชุมชน และรูปแบบการปลูกไม้ป่าโดยระบบวนเกษตรของชุมชนบ้านขุนแม่รวม **ข้อเสนอแนะจากการวิจัย** ชุมชนควรสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนบูรณาการศาสตร์พระราชาควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมภายใต้บริบทชุมชนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : 1.การพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม 2.ชุมชนฐานราก 3.พื้นที่สูง 4.ศาสตร์พระราชา

ABSTRACT

The objectives of this research were 1) To synthesize the model community forest management which is a water source of grassroot community in the highland area by espousing the King's Philosophy. Foundation community, the mountains area to the King's Philosophy 2) To synthesize the potential development and upgrading of the organic coffee growing in the highland; and 3) To synthesize the development of the demonstration and learning centers on economic tree planting. To develop the economy and the environment is a qualitative research. Use a specific sample selection method. From the heads of sub-projects and working groups for all 3 projects,

The results were as follows: 1) The results of the synthesis of the watershed community forest management model. Foundation community in the highland area found that the community has a basic way of life that depends mainly on nature and the environment. By taking the King's Philosophy for sustainable development to self-reliance in 3 forms 2) The results of the synthesis of potential development and upgrading of in the highland area organic coffee growers according to the King's Philosophy Chiang Mai Province found that the potential development and upgrading of the community enterprises of organic coffee growers on the highland Ban KhunMaeYod community had processes and procedures. 3) The results of the synthesis of the demonstration and learning center on economic logging that the community can be developed as a source of education and learning guidelines. economic trees and to raise awareness of conservation among youth and people through the royal initiatives of His Majesty the King by establishing a demonstration center to promote learning on economic logging and conservation of forest resources by the community "Philosophy of Sufficiency Economy and New Theory Agriculture", **Research Recommendations**, The community should create a process of participation from all sectors, integrating the King's science together with economic and environmental development in a sustainable community context. system.

Keywords: 1. Economic and Environmental Development 2. Grassroots Community 3. The mountains area 4. King's Philosophy.

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความเมตตาจาก พระเทพวัชรเมธี, ผศ.ดร.อธิการบดี
วิทยาเขตล้านนา พระครูสุนทรมหาเจติยานุรักษ์, ผศ.ดร.รองอธิการบดี วิทยาเขตล้านนา และ
พระเมธาวิสัยสร,รศ.ดร. ที่ปรึกษาโครงการที่ได้ให้คำแนะนำ ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องมาโดย
ตลอดจนโครงการวิจัยเล่มนี้เสร็จสมบูรณ์ ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ขอขอบคุณ
ท่าน ผศ.ดร.ตระกูล ชำนาญ ผู้ช่วยอธิการบดี วิทยาเขตล้านนา และท่าน ศ.ดร.ชัยยुทธิ ชินณะราศรี
เป็นอย่างยิ่งที่กรุณามอบคำปรึกษาด้านการวิจัยและให้กำลังใจคณะวิจัยเสมอมา

ขอขอบคุณหัวหน้าโครงการวิจัยและนักวิจัยทุกท่านที่กรุณาสละเวลาให้ข้อมูลวิจัยอันเป็น
ประโยชน์ ต่อการพัฒนาด้วยความเคารพ

สุดท้ายขอขอบคุณคณะวิจัยทุกท่านและผู้ประสานงานทุกท่านที่ให้การสนับสนุนการวิจัยใน
ครั้งนี้ประสบความสำเร็จเสร็จสิ้นลุล่วงไปได้ด้วยดี

พระมหาบุญนา จานวีโร
หัวหน้าโครงการวิจัย และคณะ
วันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2564

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
บทที่	
1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 ปัญหาวิจัย	3
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย	3
1.4 นิยามศัพท์	3
1.5 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	4
2 แนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 แนวคิดการจัดการป่าชุมชน	5
2.2 แนวคิดศาสตร์พระราชา	12
2.3 แนวคิดการคิดวิเคราะห์	19
2.4 แนวคิดกระบวนการวิจัยเชิงสังเคราะห์	28
2.5 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	33
2.6 สรุปกรอบแนวความคิด	38
3 วิธีดำเนินการวิจัย	
3.1 รูปแบบการวิจัย	39
3.2 ประชากรกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	40
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	41
3.4 การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ	42
3.5 วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล	42
3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล	42

สารบัญ

หน้า

4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	
4.1 ผลการสังเคราะห์รูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่	44
4.2 ผลการสังเคราะห์การพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชน ผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์ บนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่	49
4.3 ผลการสังเคราะห์การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์ พระราชา จังหวัดเชียงใหม่	59
5 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	
5.1 สรุปผลการวิจัย	74
5.2 อภิปรายผลการวิจัย	77
5.3 ข้อเสนอแนะ	82

บรรณานุกรม

ภาคผนวก

- ภาคผนวก ก ภาพการลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม
ภาคผนวก ข เครื่องมือแบบสัมภาษณ์
ภาคผนวก ค ใบรับรองจริยธรรมการวิจัย

ประวัตินักวิจัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การทรงงานของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชซึ่งทรงยึดวิธีการเข้าใจ เข้าถึง พัฒนาวิธีการแห่งศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน คือก่อนจะทำอะไรต้องมีความเข้าใจเสียก่อน เข้าใจภูมิประเทศ เข้าใจผู้คนในหลากหลายปัญหา ทั้งทางด้านกายภาพด้านจารีตประเพณี และวัฒนธรรม เป็นต้น และระหว่างดำเนินการนั้นจะต้องทำให้ผู้ที่เราจะไปทำงานกับเขาหรือทำงานให้เขานั้น “เข้าใจ” เราด้วย เพราะถ้าเราเข้าใจเขาแต่ฝ่ายเดียว โดยที่เขาไม่เข้าใจเรา ประโยชน์คงจะไม่เกิดขึ้นตามที่เรามุ่งหวังไว้ “เข้าถึง” ก็เช่นกัน เมื่อรู้ปัญหาแล้ว เข้าใจแล้วก็ต้องเข้าถึง เพื่อให้เข้าไปสู่การปฏิบัติให้ได้ และเมื่อเข้าถึงแล้ว จะต้องทำอย่างไรก็ตามให้เขายากเข้าถึงเราด้วย ดังนั้นจะเห็นว่าเป็นการสื่อสารสองทางทั้งไปและกลับ ถ้าสามารถทำสองประการแรกได้สำเร็จ เรื่อง “การพัฒนา” จะลงเอยได้อย่างดี เพราะเมื่อต่างฝ่ายต่างเข้าใจกัน ต่างฝ่ายอยากเข้าถึงกันแล้ว การพัฒนาจะเป็นการตกลงร่วมกันทั้งสองฝ่าย ทั้งผู้ให้และผู้รับ” นี้คือปฐมเหตุของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่พระองค์ท่านทรงมีคุณูปการต่อพสกนิกรชาวไทย

จังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีความหลากหลายทางทรัพยากรธรรมชาติและกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย มีแบ่งการปกครองจำนวน 25 อำเภอ ทั้งนี้อำเภอที่มีทรัพยากรป่าไม้จำนวนมากคือ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ มีป่าไม้และแหล่งทรัพยากร ตลอดจนการจัดการป่าชุมชน แหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงที่น่าสนใจ คือ บ้านแอเอาะ ตำบลแจ่มหลวง อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ เป็นหมู่บ้านชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง (สะกอ) อยู่ในหุบเขาพื้นราบเต็มไปด้วยป่าและพันธุ์ไม้ต่าง ๆ มากมาย มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ทางทิศตะวันตกติดกับป่าอนุรักษ์หมู่บ้าน และมีสายน้ำไหลผ่าน 2 สาย คือ สายน้ำขุนแม่รวม ไหลจากทิศตะวันตกสู่ทิศตะวันออกเฉียงใต้ และสายน้ำโป่งสะแยง ไหลจากทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ไหลสู่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ วิถีชีวิตโดยทั่วไปของคนในชุมชนจะมีการดำรงชีวิตด้วยความเรียบง่าย ใช้ชีวิตอยู่กับป่าไม้ลำเนาไพร ยึดถืออาชีพที่เป็นอิสระ กะเหรี่ยงดั้ง หรือเรียกว่า “ชาวปกากะญอ” เดิมส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทำไร่ นา ปลูกพืชผักสวนครัวตามฤดูกาล และเลี้ยงสัตว์เป็นอาหารในครัวเรือนมากกว่าเพื่อค้าขาย ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นลุ่มน้ำตามธรรมชาติ พื้นที่เป็นภูเขาป่าต้นน้ำและมีร่องน้ำ ร่องห้วย ตั้งแต่ร่องน้ำขนาดเล็กลงพื้นที่สูง ซึ่งจะไหลมาบรรจบกัน แต่ปัจจุบันนี้ปริมาณน้ำฝนมีปริมาณลดลง และมีแนวโน้มก่อให้เกิดสภาวะการขาดแคลนน้ำเพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภคในหน้าแล้ง สาเหตุส่วนหนึ่งเป็นเพราะปริมาณไอน้ำที่ระเหยจากแผ่นดินลดลงเนื่องจากป่าไม้ถูกทำลาย และหมุนเวียนเป็นวัฏจักรเช่นนี้ต่อไป

โครงการพระราชดำริของพระองค์ท่าน ที่หยุดการตัดไม้ทำลายป่าให้ชาวบ้านปลูกกาแฟทดแทนการทำไร่เลื่อนลอย ปัจจุบันจังหวัดเชียงใหม่มีพื้นที่ปลูกกาแฟ 19 อำเภอ จำนวน 20,144 ไร่ เป็นพื้นที่ให้ผลผลิตแล้วจำนวน 17,487 ไร่ และยังไม่ให้ผลผลิตจำนวน 2,657 ไร่ และคาดว่าจะมีผลผลิตออกสู่ตลาดในปีการผลิต 2559 ถึง 2560 จำนวน 3,848 ตัน มีผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่จำนวน 220

กิโกรัมต่อไร่ โดยอำเภอที่มีการปลูกมากที่สุด 3 อันดับแรก คือ ดอยสะเก็ด 7,414 ไร่ รองลงมาคือ แม่แตง 2,317 ไร่ และแม่แจ่ม 1,340 ไร่ (สำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่,2561)ประกอบกับ นโยบายจังหวัดเชียงใหม่ นายปวิณ ชำนิประศาสน์ ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ มีนโยบายส่งเสริมให้ จังหวัดเชียงใหม่เป็นเมืองแห่งกาแฟ ด้วยศักยภาพที่เป็นจังหวัดต้นน้ำและมีสภาพภูมิอากาศดี บาง พื้นที่ที่มีความสูงกว่าระดับน้ำทะเลมากกว่า 1,000 เมตร จึงเหมาะสำหรับเป็นพื้นที่ปลูกกาแฟ ยุทธศาสตร์กาาแฟจังหวัดเชียงใหม่ปี 2561-2565 ภายใต้ 5 กลยุทธ์สำคัญ คือ 1.เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและพัฒนาคุณภาพผลผลิตโดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม 2.พัฒนาการแปรรูปและสร้างมูลค่าเพิ่ม 3. พัฒนาด้านการตลาด 4.การวิจัยและพัฒนา และกลยุทธ์ 5.การบริหารจัดการ ทั้งนี้ตั้งเป้าหมายใน ระยะเวลา 5 ปี จังหวัดเชียงใหม่จะก้าวสู่การเป็นเมืองแห่งกาแฟ (แผนและนโยบายจังหวัดเชียงใหม่ ,2561)

“มือजेค” เป็นภาษาปกากะญอ (คำว่า “มือजेค” แปลว่าน้ำแม่แจ่ม ส่วนคำว่า “ค” แปลว่าขุนห้วย ขุนตัน ต้นน้ำ) หมายถึง บริเวณที่เป็นต้นกำเนิดของน้ำแม่แจ่ม เป็นพื้นที่ป่าเขาที่มี สายน้ำหรือลำห้วยต่าง ๆ ประกอบกันเป็นลำน้ำแม่แจ่ม ไหลลงสู่ผ่านตัวอำเภอแม่แจ่ม และลงสู่แม่น้ำ ปิง ปัจจุบันบริเวณนี้เป็นที่อยู่อาศัยของ 3 กลุ่มชาติพันธุ์คอกะเหรี่ยงหรือปกากะญอมัง และลิสู ชาวปกากะญอส่วนใหญ่ได้อาศัยพื้นที่ป่าในการทำไร่หมุนเวียน และพื้นที่ราบริมลำห้วย ทำนา ขึ้นบันได ส่วนมังและลิสูโดยส่วนใหญ่จะปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อขาย ลักษณะพิเศษอีกประการหนึ่งคือ เป็นพื้นที่ภูเขาที่ปกคลุมด้วยป่าไม้ เบญจพรรณ โดยมีป่าสนสองใบและสนสามใบ ครอบคลุมพื้นที่ ประมาณ 151,250 ไร่ นับได้ว่าเป็นป่าสนธรรมชาติผืนใหญ่ที่สุดในประเทศไทย และในปี พ.ศ.2552 ราชการได้ประกาศ แยกพื้นที่มือजेค จำนวน 3 ตำบล คือตำบลบ้านจันทร์ ตำบลแจ่มหลวงและ ตำบลแม่แดด จากอำเภอแม่แจ่มมาจัดตั้ง เป็นอำเภอใหม่ชื่ออำเภอกัลยาณิวัฒนา ทั้งนี้พื้นที่อำเภอ กัลยาณิวัฒนา เชนิญกับการเปลี่ยนแปลง เมื่อโครงการหลวงได้ส่งเสริมการปลูกพืชเมืองหนาว และการเข้ามาขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (ออป.) ที่ต้องการป่าสนไปแปรรูปเป็นไม้เศรษฐกิจ พบว่า ปัจจุบันนี้ชาวบ้านหลายหมู่บ้าน เช่น บ้านเด่น บ้านกิวโป่ง บ้านใหม่พัฒนา ต่างไม่ได้ปลูกพืชใน โครงการหลวง เนื่องจากต้องลงทุนสูงแต่ ได้ผลตอบแทนต่ำ แต่พบว่าบางหมู่บ้านเช่น บ้านแอะแอะ บ้านห้วยเขียดแห่ง บ้านขุนแม่รวม บ้านดงสามหมื่น บ้านแม่ตะละ ต่างปลูกพืชเศรษฐกิจเช่น แครอท มันอะลูสตรอบอร์รี่ กะหล่ำปลี ส่งให้แก่ขายทุน แทนการปลูกไม้เศรษฐกิจ

จากข้อมูลความสำคัญดังกล่าวนำไปสู่แผนงานวิจัยนี้มีโครงการวิจัยภายใต้แผนงานวิจัย จำนวน 3 โครงการ คือ 1) รูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูง จังหวัด เชียงใหม่ 2) การพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูง จังหวัด เชียงใหม่ 3) การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและ สิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูง จังหวัดเชียงใหม่ งานวิจัยทั้ง 3 โครงการนี้มีวัตถุประสงค์หลัก คือ 1) เพื่อศึกษา การจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูง จังหวัดเชียงใหม่ และ เพื่อพัฒนารูปแบบ การจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อนำเสนอรูปแบบ การจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อศึกษาวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูง จังหวัดเชียงใหม่ และเพื่อพัฒนาศักยภาพ และยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงจังหวัดเชียงใหม่ ทั้งนี้เพื่อศึกษาการปลูก

ไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงจังหวัดเชียงใหม่ และเพื่อพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อนำเสนอการปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูง จังหวัดเชียงใหม่ แผนงานนี้จะก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ จำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ 1) รูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงจังหวัดเชียงใหม่ 2) การพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูง จังหวัดเชียงใหม่ 3) การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูง จังหวัดเชียงใหม่

แผนงานวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยมีการบูรณาการระหว่างศาสตร์ คือ ศาสตร์ของพระราชาสหวิทยาการสังคมศาสตร์ กับหลักพุทธศาสนา และการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นต้น มีการบูรณาการระหว่างหน่วยงาน เป็นต้น คณะผู้วิจัยมีประสบการณ์ในการทำงานในพื้นที่ชุมชนบนพื้นที่สูงและชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอดั้งเดิม ดังนั้นแผนบูรณาการการวิจัยนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ทางวิชาการองค์ความรู้ใหม่ และเกิดประโยชน์เชิงชุมชนและสังคม และประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ ต่อการจัดการทรัพยากรในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุดสร้างรายได้ให้กับชุมชน และประโยชน์เชิงนโยบายส่งเสริมรากฐานของเศรษฐกิจในชุมชนให้ ชุมชนมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน ที่จะช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศให้พัฒนาต่อไป

1.2 ปัญหาวิจัย

ผลการสังเคราะห์จากผลการศึกษากการพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ ทั้ง 3 โครงการย่อยเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

1.3.1 เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่

1.3.2 เพื่อสังเคราะห์การพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่

1.3.3 เพื่อสังเคราะห์การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่

1.4 นิยามศัพท์

1.4.1 การพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชน หมายถึง การพัฒนาด้านเศรษฐกิจและด้านสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงได้แก่พื้นที่ บ้านขุนแม่รวม และบ้านแอเอาะ หมู่ที่ 1 ตำบลแจ่มหลวง อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ และวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูง บ้านขุนแม่หยอด หมู่ที่ 9 ต.แม่ศึก อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่ ให้เกิดรูปแบบการพัฒนาในอนาคต

1.4.2 ฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา หมายถึง ชุมชนบนพื้นที่สูง ได้แก่บ้านขุนแม่รวม และบ้านแอเอาะ หมู่ที่ 1 ตำบลแจ่มหลวง อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ และวิสาหกิจ

ชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงบ้านขุนแม่หยอด หมู่ที่ 9 ต.แม่ศึก อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่ การนำจารีต ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่นจากฐานรากของชุมชน มาประยุกต์ใช้ตามศาสตร์พระราชา ของในหลวงรัชกาลที่ 9

1.5 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1.5.1 ได้ทราบถึงผลการสังเคราะห์รูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่

1.5.2 เกิดผลจากการสังเคราะห์การพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่

1.5.3 เกิดผลจากการสังเคราะห์การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่

1.5.4 เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการการศึกษาการพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่

1.5.5 นำผลการวิจัยไปเขียนบทความวิจัยเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ใหม่ในเวทีวิชาการต่อไป

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชน ฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่” ผู้วิจัยได้ศึกษาและทบทวนแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดการจัดการป่าชุมชน
- 2.2 แนวคิดศาสตร์พระราชา
- 2.3 แนวคิดการคิดวิเคราะห์
- 2.4 แนวคิดกระบวนการวิจัยเชิงสังเคราะห์
- 2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.6 สรุปกรอบแนวความคิด

2.1 แนวคิดการจัดการป่าชุมชน

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับป่าชุมชน และการจัดการป่าชุมชน

สมศักดิ์ สุขวงศ์ (2550) ป่าชุมชนในความหมายอย่างกว้างหมายถึงพื้นที่ป่าไม้ที่ได้รับการจัดการโดยกระบวนการมีส่วนร่วมจากประชาชนและองค์กรชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อมตามความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างต่อเนื่อง และยั่งยืนเป็นป่าที่ประชาชนเข้าไปใช้สอยตามวิถีชีวิตของคนทุกคนในชุมชนนั้นทั้งเรื่องการทำมาหากิน ระบบครอบครัว เครือญาติ ประเพณี ความเชื่อ อำนาจ และกฎระเบียบในชุมชนป่าชุมชนจึงมีหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับลักษณะภูมินิเวศและวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนในท้องถิ่นป่าชุมชนจึงถือได้ว่าเป็นหนึ่งในฐานทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญโดยเฉพาะการเป็นที่มาของทรัพยากรอาหาร (food resource) ให้แก่ชุมชนในประเทศตั้งแต่อดีตจนถึงในปัจจุบันประเทศไทยเริ่มเห็นความสำคัญของความมั่นคงทางอาหาร (food security) อันเป็นหนึ่งในการสร้างความปลอดภัยของมนุษย์ (human security) และได้บรรจุแนวคิดนี้ไว้ในยุทธศาสตร์การพัฒนาบนความหลากหลายทางชีวภาพ (biodiversity) และการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมภายใต้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) จากในอดีตที่องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ออกมาให้นิยามป่าชุมชนหรือวนศาสตร์ชุมชน (community forest หรือ social forestry) ว่าหมายถึง “สภาพการณ์ใด ๆ ก็ตามที่ให้คนท้องถิ่นเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้” ยังคงถือเป็น นิยามที่กว้างเพราะเท่าที่ผ่านมามีการมีส่วนร่วมในทรัพยากรป่าไม้โดยทั่วไปต่างดำเนินไปเพื่อประโยชน์ ของป่ามากกว่าประโยชน์ของคนภายหลังแนวคิดดังกล่าวเริ่มได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายในเวที การประชุมการป่าไม้ครั้งที่ 8 ณ กรุงจาการ์ตา ภายใต้หัวข้อ การป่าไม้เพื่อประชาชน (Forestry for People) และมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นเรื่องที่กล่าวถึงมากและได้รับ การยอมรับในเวทีระหว่างประเทศ

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2534) กล่าวว่า ป่าชุมชนคือรูปแบบการใช้ที่ดิน ป่า และทรัพยากรต่าง ๆ จากที่ชาวบ้านตามชุมชนในชนบทที่อยู่ใกล้ป่าหรือใกล้ป่าได้ใช้กันมาเป็นเวลานานแล้ว โดยมี

ระบบการจำแนกการใช้ที่ดิน ป่า และทรัพยากรต่าง ๆ มีอาณาเขตและกฎเกณฑ์การใช้เป็นที่รับรู้และยอมรับกันทั้งภายในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง พร้อมทั้งมีองค์กรชาวบ้านรูปแบบหนึ่งรูปแบบใดรับผิดชอบด้านการจัดการอย่างเหมาะสมบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเกิดจากการสะสมประสบการณ์แห่งการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคมวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดและสะสมภูมิปัญญานั้นมาหลายชั่วอายุคน อาจกล่าวได้ว่าป่า ชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของป่าไม้สังคม อันหมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ทางด้านการป่าไม้ที่ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ เพื่อตอบสนองความจำเป็นและความปรารถนาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพ เป็นการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

โกลม แพรกทอง (2533) ได้ให้ความหมายของป่าชุมชนว่า เป็นรูปแบบของการจัดการป่าไม้ที่นำเอาความต้องการพึงพิงป่าของประชาชน มาเป็นวัตถุประสงค์ในการจัดการและให้ประชาชนผู้ได้รับประโยชน์จากป่าเป็นผู้กำหนดแผนการควบคุมและการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เพื่อผลประโยชน์ต่อเนื่องอย่างสม่ำเสมอตามความต้องการของชุมชน จึงได้สรุปหลักการที่สำคัญในการพัฒนาป่าชุมชน ได้อยู่บนพื้นฐานของความคิด 4 ประการ คือ

1. แนวความคิดทางด้านนิเวศวิทยา ซึ่งได้ยอมรับว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศน์ (Ecosystem) ซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อกันระหว่างสิ่งมีชีวิต คือ คน ต้นไม้ สัตว์ป่าและสิ่งที่ไม่มีชีวิต ซึ่ง ประกอบเป็นระบบนิเวศน์อยู่ภายใต้การโยงโยงของระบบเชื่อมโยงต่าง ๆ ที่สร้างความสมดุลให้เกิดขึ้น ในระบบนิเวศน์ มนุษย์มีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพิงและอาศัยอยู่ในระบบนิเวศน์ จึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งในระบบนิเวศน์อย่างไรก็ดี โดยที่พฤติกรรมของมนุษย์อันเกิดจากระบบสังคมของมนุษย์เป็น องค์ประกอบที่สำคัญที่มีอิทธิพลต่อความสมดุลของระบบนิเวศน์ การจัดการที่มุ่งหวังให้เกิดสมดุลของระบบนิเวศน์ จึงมุ่งถึงการที่จะให้มนุษย์สามารถอาศัยและพึ่งพิงกับระบบนิเวศน์โดยไม่มีการทำลาย

2. แนวคิดของการพัฒนาชนบท ซึ่งมองเห็นว่ากิจกรรมทางด้านป่าไม้เป็นกิจกรรมที่มีผลต่อ การพัฒนาชุมชนในชนบทให้สามารถยืนอยู่ได้ เนื่องจากแหล่งป่าไม้เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่ชนบทได้พึ่งพิงในลักษณะต่าง ๆ เช่น แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ไม้ใช้สอยเป็นศูนย์รวมจากจิตใจอันเกิดจากความเชื่อและประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ประชาชนผู้อาศัยอยู่ในชนบทได้มีการดำรงชีวิตและมีวิธีการรักษาแหล่งป่าไม้ของประชาชนแตกต่างกันออกไปตามประโยชน์ที่ได้รับจากป่านั้นว่าเป็นความรู้ และประสบการณ์พื้นบ้านที่ควรได้รับการสนับสนุนให้เข้มแข็ง เพื่อการพัฒนาชนบท กิจกรรมของป่าไม้จึงเป็นกิจกรรมที่อำนวยผลต่อการดำรงชีพของประชาชนในชนบท สมควรที่จะถูกนำมาใช้ เป็นส่วนหนึ่งร่วมกับกิจกรรมอื่น ๆ ในการพัฒนาเพื่อให้ชุมชนชนบทอยู่รอดและพัฒนาตนเองได้

3. แนวคิดของการกระจายอำนาจ เป็นแนวความคิดในการกระจายอำนาจในการดูแลรักษาป่าไม้จากที่ดำเนินการโดยหน่วยงานของรัฐให้เป็นการร่วมกันดูแลรักษาป่าไม้โดยประชาชน เพื่อให้เกิดการร่วมมือในการรักษาดูแลทรัพยากรป่าไม้ที่มีอยู่อย่างจำกัด ให้สามารถอำนวยผลประโยชน์ต่อชุมชนที่อยู่ใกล้พื้นที่ป่าไม้ได้โดยตรงมากขึ้น และเน้นการกระจายงานให้หน่วยงานในภูมิภาคให้ สามารถที่จะให้การบริการแก่ประชาชนได้ตรงกับความต้องการมากขึ้น

4. แนวความคิดทางด้านการใช้ประโยชน์ ทรัพยากรป่าไม้เป็นทรัพยากรที่งอกเงยได้ สามารถที่จะได้รับการจัดการให้มีผลประโยชน์ต่อเนื่องสม่ำเสมอ และเนื่องจากป่าเป็นแหล่งของ ทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้ออำนวยผลต่อมนุษย์ในด้านต่าง ๆ เช่น ป่าใช้สอยแหล่งซับน้ำ การพักผ่อน หย่อนใจ และเป็นศูนย์รักษา และควบคุมดุลธรรมชาติระหว่างสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต ภายใต้การ จัดการที่เหมาะสมสามารถให้ประโยชน์หลาย ๆ อย่างในลักษณะเอนกประสงค์ต่อชุมชนที่อยู่ใกล้ แหล่งป่าไม้

กรมป่าไม้ (2540) ได้เสนอแนวคิดเรื่องการจัดการป่าชุมชนว่า ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติ ที่สำคัญที่เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อมนุษยชาติทั้งทางตรงและทางอ้อม การขยายตัวของจำนวน ประชากรการพัฒนาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ทำให้มีการใช้สอยทรัพยากร ป่าไม้เพิ่มมากขึ้น พื้นที่ป่าไม้ที่ถูกบุกรุกทำลายลงอย่างต่อเนื่อง จึงก่อให้เกิดความเสียหายส่ง ผลกระทบต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมโดยส่วนรวม ประกอบกับภายหลังเริ่มเป็นที่ยอมรับแล้วว่า การดำเนินการจัดการและรักษาทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า โดยความพยายามของเจ้าหน้าที่รัฐเพียง ฝ่ายเดียวไม่สามารถสัมฤทธิ์ผลได้รวมทั้งแนวความคิดการใช้ประโยชน์แบบยั่งยืนได้รับความสนใจ อย่างกว้างขวางในสังคมปัจจุบัน มีการแสวงหาแนวทางและรูปแบบการจัดการที่เหมาะสมโดยให้ ความสำคัญต่อชาวบ้านผู้อยู่ใกล้ชิดป่าที่สุดและได้พึ่งพิงอาศัยป่าไม้ในการดำรงชีวิตให้เข้ามามีส่วน ร่วมในการดูรักษาป่าและการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ใกล้หมู่บ้านเพื่อผลประโยชน์ของชาวบ้านเป็น สำคัญในรูปของป่าชุมชน และได้สรุปหลักการที่สำคัญของป่าชุมชนไว้ 4 ประการ คือ ประการแรก เป็นการจัดการเพื่อรักษาไว้ซึ่งระบบนิเวศวิทยาของชุมชนและของประเทศโดยรวม ประการที่สอง เพื่อตอบสนองต่อเศรษฐกิจในการยังชีพของชุมชนประการที่สาม เป็นการธำรงรักษาไว้ซึ่งความเชื่อ และวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่า และประการสุดท้ายสิทธิในการดูแลรักษา จัดการและประโยชน์จากป่าชุมชน เป็นสิทธิร่วมของทั้งชุมชน

ส่วนส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ (2559) โครงการบริหารจัดการพื้นที่โดย การสนับสนุนจากภาครัฐ เป็นโครงการที่กรมป่าไม้ให้มีการจัดสรรงบประมาณโดยตรง เพื่อประชาชน ในหมู่บ้านและชุมชนได้นำไปบริหารจัดการป่า ตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต โดยประชาชนเป็นผู้บริหารจัดการเอง ร่วมคิด ร่วมทำ และถือเป็นอีกขั้นหนึ่งของการพัฒนา ประชาธิปไตย โดยมีหลักการสำคัญของโครงการ คือ ให้ประชาชนมีอิสระในการดำเนินงาน ระดม ความคิด สังเคราะห์ความต้องการ ตามปัญหาของหมู่บ้านและชุมชน บริหารจัดการ ลำดับ ความสำคัญของโครงการ เพื่อใช้งบประมาณตามความต้องการของคนส่วนใหญ่โดยมีเจ้าหน้าที่ ส่งเสริมป่าชุมชนทำหน้าที่ในฐานะที่ปรึกษาและให้การสนับสนุนแก่ประชาชนกรมป่าไม้โดยสำนัก จัดการป่าชุมชน ได้เริ่มส่งเสริมให้หมู่บ้านเป้าหมายดำเนินการบริหารจัดการป่า โดยสนับสนุน งบประมาณ (งบเงินอุดหนุน) มาตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2548 งบประมาณทั้งสิ้น 245 ล้านบาท และจากการรวบรวมรายงานสรุปผลการปฏิบัติงานกิจกรรมบริหารจัดการพื้นที่โดยการสนับสนุนจาก ภาครัฐ พบว่ากิจกรรมที่ชุมชนดำเนินการสามารถจำแนกออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการเผยแพร่และ ประชาสัมพันธ์ ด้านการดูแลรักษาป่า ด้านการบำรุงและฟื้นฟูป่า และด้านการศึกษาและถ่ายทอดองค์ ความรู้

ส่วนป่าชุมชน กรมป่าไม้ (2540) แนวคิดการจัดการป่าชุมชนได้กำหนดรูปแบบการใช้ประโยชน์ของป่าแตกต่างกันออกไปตามสภาพภูมิประเทศ นิเวศวิทยา และสังคม สำหรับชุมชนที่จะเป็นผู้จัดการป่านั้นอาจจำแนกตามความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพิงป่าได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

1) ชุมชนที่อยู่ในพื้นที่เกษตรกรรม เป็นพื้นที่ซึ่งอยู่ไกลจากแหล่งป่าไม้ มีความขาดแคลนไม้ใช้สอยในลักษณะต่าง ๆ เช่น ไม้เพื่อการก่อสร้าง ไม้เพื่อพลังงาน มีการแข่งขันที่ดินเพื่อกิจการต่าง ๆ แหล่งป่าไม้จะมีขึ้นได้จึงเป็นแหล่งป่าไม้ที่ตั้งอยู่บนที่ดินซึ่งมีการคุ้มครองและควบคุมโดยหลายหน่วยงาน

2) ชุมชนที่อยู่ใกล้เขตป่าไม้ เป็นชุมชนที่มีการประกอบการเกษตรกรรม ซึ่งอาจจะมีที่ดินไม่เพียงพอ มีความต้องการที่ดินเพิ่มและในขณะเดียวกันได้อาศัยแหล่งป่าไม้ที่อยู่ใกล้เคียงเป็นที่พึ่งพิงทางด้านไม้ใช้สอย แหล่งอาหาร ยารักษาโรค แหล่งชมน้ำ

3) ชุมชนที่อยู่ในเขตป่าไม้ เป็นชุมชนที่มีชีวิตพึ่งพิงกับพื้นที่ป่าไม้ ต้องการให้ป่าไม้เป็นแหล่งอาหาร ยารักษาโรค แหล่งชมน้ำต่าง ๆ นอกจากนั้นได้มีการจำแนกรูปแบบป่าชุมชนตามวัตถุประสงค์ในการรักษาพื้นที่ป่าไม้ไว้เป็น 2 รูปแบบ คือ ป่าชุมชนแบบดั้งเดิมกับป่าชุมชนที่พัฒนาขึ้นมาใหม่

1. ป่าชุมชนแบบดั้งเดิม เป็นป่าชุมชนที่ประชาชนได้รักษาพื้นที่ป่าธรรมชาติไว้โดยมี รูปแบบดั้งเดิมต่อไปนี้

1.1) ป่าดอนปู่ตาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ ป่าที่ประชาชนได้ดูแลรักษามี การตั้งศาลปู่ตาเป็นที่อยู่ของวิญญาณบรรพบุรุษ ในแต่ละปีชาวบ้านจะจัดพิธีเซ่นไหว้ตามวัฒนธรรม และประเพณีท้องถิ่น

1.2) ป่าช้าในภาคเหนือ คือ ป่าในเขตหมู่บ้านหรือวัดที่ใช้เป็นสถานที่เฝ้าหรือ ผังศพ

1.3) ป่าห้วยนา คือ ป่าที่ชุมชนดูแลรักษาไว้เพื่อป้องกันการพังทลายของหน้าดิน หรือกรวดทรายไหลลงไปพื้นที่นาจะอยู่ติดกับพื้นที่นาหรือจะเป็นป่าพกรอให้คืนสภาพความอุดม สมบูรณ์ของพื้นที่นาเล็ก ๆ รอบบริเวณหมู่บ้านหรือพื้นที่นา

1.4) ป่าชมน้ำ คือ เป็นป่าที่ชาวบ้านดูแลรักษาไว้เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำสำหรับอุปโภคบริโภคและใช้ในการเกษตรของชุมชนแล้วไหลลงในแม่น้ำให้ชาวเมืองให้มีน้ำใช้ตลอดปี

1.5) ป่าธรรมชาติในวัด เป็นป่าที่ได้เก็บรักษาป่าธรรมชาติไว้เพื่อความร่มรื่นและใช้ปฏิบัติธรรม

1.6) ป่าภัยทาน เป็นป่าที่เก็บรักษาไว้เพื่อการห้ามล่าสัตว์ทุกประเภท ส่วนใหญ่ป่าภัยทานจะอยู่ในความดูแลของวัดหรือมีการกำหนดเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า

1.7) ป่าอนุรักษ์เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เป็นป่าที่เน้นรักษาสภาพป่าไว้ตามสภาพธรรมชาติ ป่าเหล่านี้จะมีจุดสนใจ เช่น ถ้ำ น้ำตก ได้ถูกรักษาไว้เพื่อเป็นสาธารณสมบัติให้ทุกคนใช้พักผ่อนหย่อนใจ

1.8) ป่าอนุรักษ์เพื่อเป็นแหล่งอาหารและใช้สอยอื่น ๆ โดยทั่วไปประชาชนจะรักษาป่าใกล้เคียงหมู่บ้านไว้เพื่อการเก็บอาหาร เช่น เห็ด หน่อไม้ ผลไม้ ยาสมุนไพร พื้นที่ป่าได้ถูกรักษาไว้เพื่อการใช้ประโยชน์ดังกล่าว ซึ่งบางครั้งเป็นแหล่งเสริมรายได้ให้กับประชาชนในหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียง

1.9) ป่าชุมชนที่มีลักษณะพิเศษอื่น ๆ เช่น ป่าพรุ(ภาคใต้) ป่าชายเลน (ชายทะเล) ป่าบุง ป่าทาม (ภาคอีสาน) เป็นแหล่งอาหารและประกอบอาชีพ เช่น หาปลา ทำประมง ครั้วเรื่อน และเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ

2. ป่าชุมชนพัฒนา ป่าชุมชนแบบพัฒนา เป็นผลอันเกิดขึ้นมาจากการส่งเสริมให้สร้างป่าชุมชนขึ้นใหม่ สำหรับหมู่บ้านเพื่อเป็นแหล่งทรัพยากรที่ชาวบ้านจะพึ่งพาอาศัยได้ เนื่องจากขาดแคลนแหล่งป่าไม้ หรือแหล่งป่าไม้เดิมที่มีอยู่ในสภาพเสื่อมโทรมไม่สามารถที่จะอำนวยประโยชน์ให้ได้ ป่าชุมชนที่ พัฒนาขึ้นมาใหม่จะมีรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

2.1) ป่าปลูกรอบอ่างเก็บน้ำ คือ ป่าชุมชนแบบพัฒนาที่ปลูกในที่สาธารณะบริเวณรอบอ่างเก็บน้ำเพื่อป้องกันการพังทลายของดินและใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ

2.2) ป่าปลูกสองข้างทาง เป็นการปลูกต้นไม้ขึ้นบริเวณ 2 ข้างทางเพื่อเป็นแนวถนนแนวกันลม เกิดร่มเงา ทั้งยังรักษาสภาพแวดล้อม

2.3) ป่าปลูกเป็นแปลงหรือเป็นหย่อม เนื่องจากสภาพขาดแคลนไม้ใช้สอยในชุมชน และเพื่อรักษาระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมให้กับหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงได้ร่วมมือปลูกต้นไม้ขึ้นมาเพื่อการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ในลักษณะต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม

2.4) ป่าปลูกในโรงเรียน เป็นป่าที่ปลูกใหม่ในบริเวณโรงเรียนเพื่อให้ความร่มรื่นเป็นแหล่งศึกษาพันธุ์ไม้และใช้ประโยชน์ของโรงเรียน

2.5) ป่าปลูกในวัด เป็นป่าที่ปลูกต้นไม้ขึ้นในบริเวณวัดเพื่อให้เกิดความร่มรื่นเหมาะสมกับปฏิบัติธรรม

สนธิสัญญา กัญจนพันธุ์ (2543) ได้เสนอวิธีการจัดการป่าชุมชนไว้ 5 ประเด็น คือ

1. การกระจายตัวของป่าชุมชน ซึ่งชุมชนท้องถิ่นที่อนุรักษ์ป่าส่วนใหญ่เป็นชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานบนที่ราบเชิงดอย ทำนาดำเป็นหลัก และมักจะมีการทำไร่ตามที่ดินเพิ่มเติมด้วยป่าที่อนุรักษ์ไว้มักจะเป็นป่าบนดอย ซึ่งเป็นต้นน้ำลำธารของลำห้วยที่ไหลมาหล่อเลี้ยงพื้นที่นา โดยอาศัยระบบเหมืองฝาย

2. การจำแนกประเภทป่า ซึ่งไม่ว่าจะเรียกชื่อเป็นอย่างไรก็ตาม ชาวบ้านมักจะมีการจำแนกพื้นที่ป่าอย่างคร่าว ๆ เป็น 3 ประเภทคือ

2.1 ป่าต้นน้ำลำธาร ซึ่งเป็นต้นกำเนิดลำห้วยที่ไหลผ่านหมู่บ้าน มีชื่อเรียกแตกต่างกันไป ในแต่ละท้องถิ่นตามลักษณะต้นน้ำ เช่น ป่าชันน้ำ ป่าน้ำจ๋า ป่าน้ำรู้ ป่าขุนน้ำ ป่าขุนห้วย

2.2 ป่าใช้สอย เป็นป่าแพะหรือป่าเบญจพรรณที่ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ในการเก็บเห็ด หน่อไม้ ผักป่าสมุนไพร ไม้ฟืน ไม้สำหรับสร้างบ้านเรือน ตลอดจนเป็นที่เลี้ยง วัว ควาย นอกจากนั้น ป่าใช้สอยยังอาจเป็นแหล่งผลิตของพืชยืนต้นที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ เช่น ลูกตาว เมียง และตองติง

2.3 ป่าตามประเพณี ซึ่งผูกพันกับศาสนาและความเชื่อ เช่น ป่าเขตอภัยทาน ป่าช้า ป่าที่ เป็นที่สิงสถิตของผี ความคิดเรื่องเขตอภัยทานเป็นความคิดในศาสนาพุทธ สำหรับคนเมือง ลื้อ และ ไทยใหญ่มีความเชื่อเรื่องผีปู่ย่า ผีเจ้านาย เสือบ้านเสือเมือง ผีขุนน้ำ ตลอดจนผีฝาย

3. การกำหนดขอบเขตป่า ต้องมีขอบเขตแสดงสิทธิในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน เพื่อให้ชุมชนนั้น ส่วนมากชาวบ้านมักจะกำหนดขอบเขตป่าอย่างคร่าว ๆ โดยอาศัยสันปัน น้ำ แนวลำห้วย ถนน หรือแม้แต่เขตภาษีบำรุงท้องที่ เป็นเส้นแบ่งเขต

4. ระบบการจัดการป่า ป่าชุมชนถือเป็นสมบัติของส่วนร่วมของชุมชน สมาชิกของชุมชนทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการใช้ประโยชน์จากป่า สมาชิกของชุมชนอื่นไม่มีสิทธิใช้ทรัพยากรในป่าโดยไม่ได้รับอนุญาต แต่ถ้าได้รับอนุญาตก็ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขของชุมชนเจ้าของป่า เช่น อนุญาตให้เก็บหาของป่าบางประเภทไปใช้หรือไปบริโภค แต่ห้ามนำไปขาย เพราะจะเกิณกำลังการผลิตของป่าชุมชนนั้น ซึ่งในการจัดสรรทรัพยากรป่าเพื่อใช้ภายในชุมชน ชาวบ้านจะแบ่งประเภทป่า ดังที่ได้กล่าวมาแล้วและจะกำหนดระดับการใช้ประโยชน์จากป่าและการดูแลป่า ดังนี้

4.1 ป่าต้นน้ำ มักจะเป็นป่าที่ชาวบ้านหวงแหนที่สุด เพราะต้องพึ่งพาน้ำใช้ในการเกษตร จึงมักห้ามตัดหรือรบกวนสภาพป่าโดยเด็ดขาด แต่อย่างไรก็ตามชุมชนบางแห่งอาจจะอนุโลมให้เก็บไม้ ล้มเพราะถูกลมพัดโค่นหรือไม้ที่ยืนต้นตายได้

4.2 ป่าใช้สอย มักเป็นป่าที่ชาวบ้านหวงแหนรองลงมาจากป่าต้นน้ำ ชาวบ้านมีสิทธิถอน วัช วัชควายไปเลี้ยงในป่า เก็บหาของป่า ไม้แห้งที่ใช้ทำฟืน ตลอดจนขออนุญาตตัดไม้จำนวนไม่มาก นักมาใช้สร้างบ้านเรือน ซ่อมแซมวัดหรือฝาย

4.3 ป่าตามประเพณี เป็นป่าที่ใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ ตลอดจนเป็นที่สิงสถิตของผีจึงเป็นที่ เคารพยำเกรง ชาวบ้านไม่ค่อยกล้าเข้าไปตัดไม้หรือรบกวนความสงบป่านอกเขตชุมชนอาจจะเป็นป่าที่ ชุมชนข้างเคียงดูแลรักษาต้องทำตามกฎกติกาของชุมชนที่เป็นเจ้าของ แต่อย่างไรก็ตามในกรณีที่มีการ แกร่งแย่งทรัพยากรกันมาก ชาวบ้านอาจจะถือว่าเป็นป่าสงวนของรัฐที่ไม่มีผู้ใดเป็นเจ้าของ ทั้งนี้การใช้ ประโยชน์จากป่าชุมชนมักจะควบคู่ไปกับการดูแลตรวจป่า ชาวบ้านที่ไปเลี้ยงสัตว์หรือเก็บหาของป่า มักจะช่วยสอดส่องไม่ให้คนภายนอกชุมชนเข้ามาลักลอบตัดไม้หรือเก็บของป่าที่มีจำนวนน้อยไปขาย บางพื้นที่การจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านอาจจะมีกฎเกณฑ์ที่เป็นหรือไม่ได้เป็นลายลักษณ์อักษรและ ส่วนใหญ่แล้วค่าปรับที่ได้มักจะนำไปใช้ในกิจกรรมส่วนร่วม เช่น สร้างศาลาในหมู่บ้าน บูรณะวัด ซ่อมแซมโรงเรียน หรือบางพื้นที่อาจแบ่งเงินบางส่วนเป็นค่าเบี้ยเลี้ยงเสียสละเวลาทำงานในไร่ร่นมา เดินตรวจป่า

5. ปัจจัยที่เอื้ออำนวยในการรักษาป่า จากการสำรวจป่าชุมชนในภาคเหนือตอนบน พบว่าปัจจัยที่มีส่วนสำคัญในการพัฒนาจิตสำนึกถึงคุณค่าของป่าและแสดงความจำเป็นที่ต้องอนุรักษ์ป่าแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มการสืบทอดประเพณีการรักษาป่าบนพื้นฐานความเชื่อของชุมชน กลุ่มการสืบทอดประเพณีการรักษาป่าบนพื้นฐานความเชื่อของชุมชน กลุ่มการเผชิญปัญหาการขัดแย้งทรัพยากรกับบุคคลภายนอกชุมชน และกลุ่มการประสพภัยธรรมชาติที่เป็นผลมาจากการทำลายป่า

รตยา จันทรเกียรติ (2544) กล่าวว่าป่าชุมชนคือผืนป่าที่ชุมชนช่วยกันจัดการฟื้นฟูดูแลรักษา ทั้งจากปัญหาไฟป่าการบุกรุกแผ้วถางทำลายการปกป้องการหาของป่าจนเกิณกำลังที่ป่าจะรับได้โดยมีลักษณะคล้ายกันคือชุมชนหรือหมู่บ้านที่ดูแลป่าชุมชนใดจะมีกฎระเบียบในการดูแลและใช้ประโยชน์เป็นต้นว่าการร่วมกันทำแนวกันไฟการจัดการเวรยามเดินลาดตระเวนกตีกาในการเก็บเห็ดเก็บหน่อ ฯลฯ ป่าชุมชนจะแบ่งพื้นที่ออกเป็นสองบริเวณคือบริเวณพื้นที่อนุรักษ์และบริเวณพื้นที่ใช้สอยส่วนสถานะทางกฎหมายของพื้นที่ที่จัดตั้งเป็นป่าชุมชนอาจเป็นป่าสงวนแห่งชาติพื้นที่สาธารณะประโยชน์และอาจจะอยู่ในพื้นที่ของเขตอุทยานแห่งชาติเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า (กรณีประกาศเขตป่าอนุรักษ์ทับป่าสงวนแห่งชาติที่ใช้เป็นป่าชุมชนอยู่ก่อนป่าชุมชน)เหตุผลสำคัญของการจัดให้มีป่าชุมชนก็คือการอาศัยพลังของชุมชนท้องถิ่นที่อยู่ใกล้ป่านั้น ๆ ฟื้นฟูดูแลพื้นที่ป่าให้เป็นป่าธรรมชาติที่สมบูรณ์เป็นพื้นที่ที่มี

ประโยชน์ต่อการรักษาระบบนิเวศพื้นฟูแหล่งน้ำและความชุ่มชื้นตลอดจนการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพทั้งนี้โดยชุมชนนั้น ๆ จะได้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนตามที่กล่าวมาแล้วตลอดไป ซึ่ง ประโยชน์ที่ได้รับนี้จะเอื้อไปถึงประชาชนที่อยู่ไกลผืนป่าออกไปรวมถึงประชาชนที่อยู่ในลุ่มน้ำเดียวกันเป็นความยุติธรรมในสังคมพร้อมทั้งยังเป็นการเอื้อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการและรักษาทรัพยากรธรรมชาติของประเทศตามกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญปีพุทธศักราช 2540

บัวเรศ ประไซโย และคณะ (2538) แบ่งลักษณะการจัดการป่าชุมชนในชนบทออกเป็น 2 รูปแบบ คือ

1. การจัดการป่าชุมชนแบบดั้งเดิม โดยลักษณะระบบความเชื่อ โดยมีพื้นฐานจากความเชื่อในเรื่องที่อยู่เหนือธรรมชาติหรือหลักปฏิบัติทางศาสนา ซึ่งมีผลต่อการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติความเชื่อดังกล่าวช่วยให้มนุษย์ได้ประโยชน์จากธรรมชาติได้อย่างเหมาะสมและพอดี แต่ปัจจุบันแนวโน้มเรื่องความเชื่อลดความสำคัญลง ดังนั้น จึงต้องสร้างกฎเกณฑ์ต่าง ๆ มาเสริมความเชื่อ ตัวอย่างป่าชุมชนที่มีลักษณะการจัดการโดยอาศัยความเชื่อ ได้แก่ ป่าปู่ตา ป่าแพะ ป่าของวัด เป็นต้น

2. การจัดการป่าชุมชนโดยอาศัยพลังกลุ่มทางสังคมชุมชน เป็นกลไกอันสำคัญในการวางแผนการดำเนินงาน และการรักษาป่าชุมชน เป้าหมายในการจัดการป่าชุมชนมีทั้งเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาการจัดการป่าชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ เกิดจากชาวบ้านร่วมกันวางกฎระเบียบร่วมกันเพื่อรักษาและใช้ประโยชน์ร่วมกันจากป่าชุมชน จุดประสงค์ของการจัดการป่าชุมชนให้เกิดการใช้ประโยชน์ระยะยาวและเกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน สำหรับการจัดการป่าชุมชนโดยอาศัยพลังกลุ่มทางสังคมเพื่อการพัฒนา มักจะดำเนินงานในรูปคณะกรรมการป่าชุมชนหรือองค์กรชุมชน กิจกรรมดำเนินการปลูกสวนป่า วัตถุประสงค์เพื่อการสร้างแหล่งไม้พื้นของชุมชนซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญในการจัดการป่าชุมชนประเภทนี้ขึ้นอยู่กับพื้นฐานดั้งเดิมก็เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันนั่นเอง

อำนาจ คอวนิช (2535) ได้กล่าวถึงเงื่อนไขของการจัดการป่าชุมชนว่าเป็นการประยุกต์วิชาวนศาสตร์ชุมชน เศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์รัฐศาสตร์เข้าด้วยกันโดยยึดหลักเกณฑ์ตามหลักการพัฒนาของสากลดังนี้ 1. การใช้ประโยชน์และการจัดการต้องมีลักษณะที่แสดงออกถึงความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของทรัพยากรดิน น้ำ ป่ากับคนในชุมชน 2. ชุมชนจะต้องมีการจำแนกป่าออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามการจัดลำดับขั้นของต้นไม้และ พืชพรรณในป่า ถิ่นที่อยู่ของพืชที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ เช่น ผักป่า สมุนไพร เพื่อประโยชน์ของการ อนุรักษ์และการใช้สอยในชีวิตประจำวัน 3. การจัดการและการใช้ประโยชน์ต้องแสดงถึงความเข้าใจในเรื่องขีดความสามารถในการ รองรับการใช้ประโยชน์ (carrying capacity) ของป่าและสร้างกฎเกณฑ์ขึ้นเพื่อกำหนดเป็นแนวทาง วิธีการและข้อห้าม เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการใช้ประโยชน์ป่ามากเกินไปจนทำลายสมดุลธรรมชาติ 4. ในการใช้ประโยชน์จากป่าจะต้องแสดงถึงการรักษาธาตุอาหารในดินและความเชื่อมโยง ของมวลชีวภาพในระบบนิเวศเขตร้อน 5. ในการใช้ประโยชน์จากป่าต้องมีการทดแทนในสังคมพืช หลังจากมีการรบกวนระบบนิเวศ

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่าป่าชุมชนและการจัดการป่าชุมชน เป็นแนวทางหนึ่งในการรักษาพื้นที่ป่าและความสมบูรณ์ของนิเวศป่าไม้ เพื่อให้ระบบนิเวศคงความสมดุล ซึ่งเป็นหนึ่งในฐานทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ โดยเฉพาะการเป็นที่มาของทรัพยากรอาหารอันเป็นหนึ่งในการสร้าง

ความมั่นคงของมนุษย์ และความหลากหลายทางชีวภาพอันเป็นการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม และเป็นวิถีปฏิบัติและเป็นการปรับตัวของการจัดการทรัพยากรภายในชุมชน เนื่องจากป่าชุมชนเป็นกลไกที่สำคัญที่เป็นช่องทางให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์จัดการ ฟื้นฟูให้ป่ามีความสมบูรณ์เพิ่มขึ้น และมีการใช้ทรัพยากรและผลผลิตจากป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อความมั่นคงแห่งชีวิตของคนในชุมชน

2.2 แนวคิดศาสตร์พระราชา

1) ความเป็นมาของศาสตร์พระราชา

ศาสตร์พระราชาคือ หลักการทรงงานเพื่อการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล อดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่พระราชทานพระราชดำริและแนวปฏิบัติเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทย ทั้งด้านการศึกษาและสุขภาพ การเพิ่มผลผลิต การค้นคว้าวิจัย การบริหารความเสี่ยง การอนุรักษ์ธรรมชาติ และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีกระบวนการแก้ปัญหาแบบองค์รวมที่คำนึงบริบททางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ และสังคมของแต่ละพื้นที่เป็นสำคัญ การทำงานตามแนวศาสตร์พระราชนั้น มีลำดับขั้นการพัฒนาที่ชัดเจน คือ เพื่ออยู่รอด (Survival) พึ่งตนเอง (Self-reliance) และยั่งยืน (Sustainable) มีการค้นคว้าวิจัยในศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำที่เกิดจากความยากจน ลดการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติที่มากเกินไปจนส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมโดยรวม รวมถึงเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะมิติด้านจิตใจ และทัศนคติดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง (ปรัชญา ปานเกตุ, 2561: คำนำสำนักพิมพ์)

นับแต่ปี 2493 ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติจนถึงปัจจุบันเป็นเวลา 70 ปีแล้วที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยามสมเด็จพระปรมุขบรมราชาธิราชองค์ที่สิบเจ็ด โดยแท้ แม้ทุกวันนี้พระองค์จะมีได้เสด็จฯ ไปทรงงานตามสถานที่ต่าง ๆ เหมือนก่อน หากแต่ “องค์ความรู้” ที่ทรงใช้ในการพัฒนาเพื่อบำบัดทุกข์ บำรุงสุขราษฎรนั้น ยังคงต่อยอดขยายออกไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ผ่านผู้เกี่ยวข้องและหน่วยงานในโครงการพระราชดำริต่าง ๆ

ม.ร.ว.ดิศนัดดา ดิศกุล เลขาธิการมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นหนึ่งในผู้ที่ได้สัมผัสและริเริ่มนำองค์ความรู้ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปใช้และเกิดผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมได้ให้นิยามองค์ความรู้ที่สำคัญของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนี้ว่าเป็น “ศาสตร์พระราชา” โดยกล่าวว่า “ศาสตร์พระราชาคือ การลงไปศึกษาเรียนรู้จากชุมชน ให้ชุมชนบอกว่าปัญหาคืออะไร ความต้องการของชาวบ้านคืออะไร พระเจ้าอยู่หัวทรงทำให้เห็นมาตลอด หรือแม้แต่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงไปนั่งคุยกับชาวบ้าน นำผ้าเอามาดูที่ละชั้นแล้วบอกว่า อันนี้ดี อันนี้ไม่ดี และควรจะทำอย่างไรต่อคุณภาพของผ้าจึงดีขึ้นเรื่อย ๆ ถ้าไม่มีพระองค์ ป่านนี้ผ้าไหมคงสูญหายไปจากเมืองไทยแล้ว และนี่ก็คือ ศาสตร์พระราชานี้” ไม่เพียงเท่านั้น ผู้ทำงานสนองคุณแผ่นดินมาเกือบ 5 ทศวรรษยังบอกว่า นอกจากศาสตร์พระราชาแล้ว ยังมีศาสตร์พระราชานี้ ศาสตร์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ โดยสมเด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็น “ผู้นำ” ของศาสตร์ทุกศาสตร์นั่นเอง “เท่าที่พบร้อยละ 90 ของปัญหาเป็นเรื่องหนี้สิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเรียนรู้จากชุมชนแล้วมาศึกษาจนได้หนทางแก้ไข ผมก็เรียนรู้จากพระองค์ท่านโดยเอาศาสตร์พระราชามาศึกษา

กับชุมชนว่าปัญหาคืออะไร ความต้องการคืออะไร แล้วดูว่ามีโครงการพระราชดำรินไหนของพระองค์ไหนที่จะนำไปแก้ไขได้ ผมไปศึกษาความรู้ของพระองค์แล้วได้คำตอบมาน่าจะเป็นแบบนี้ ๆ แล้วก็ให้ชาวบ้านมาดูโครงการพระราชดำรินั้น ๆ ถ้าชาวบ้านบอกว่าใช้ก็จะนำไปปฏิบัติจริงต่อไป ศาสตร์ของพระราชทานเป็นการทำจากล่างขึ้นบน”

ฉะนั้นจึงไม่น่าแปลกใจว่า ศาสตร์พระราชทาน เป็นศาสตร์ที่ทันสมัยมาตั้งแต่เมื่อ 60 กว่าปีที่แล้วจนถึงปัจจุบัน เพราะมีศูนย์กลางการเรียนรู้และการแก้ปัญหา คือ “คน” นั่นเอง โดย ม.ร.ว.ดิศนัดดา ดิศกุล ได้กล่าวสรุปรวบยอดถึงคุณูปการของศาสตร์พระราชทานและพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า “พระองค์มิได้ทรงเป็นครูที่ดีของผมเท่านั้น แต่ทรงเป็นครูที่ดีของคนไทย และของโลกด้วย”

ดังนั้นศาสตร์พระราชทาน คือ แนวทางการพัฒนาของในหลวงรัชกาลที่ 9 ที่มีความลุ่มลึกรอบด้าน มองการณ์ไกล และเน้นความยั่งยืนยาวนาน ก่อนที่ประชาคมโลกจะตื่นตัวในเรื่องนี้เป็นแนวทางการพัฒนาที่มุ่งยกระดับคุณภาพชีวิต ของคนไทยทุกหมู่เหล่า องค์ประกอบของศาสตร์พระราชทาน คือ การศึกษา และสุขภาพ การเพิ่มผลผลิตการผลิต การค้นคว้าวิจัยการบริหารความเสี่ยง การอนุรักษ์ธรรมชาติ และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ล้วนมีส่วนช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของทุกผู้ทุกคน โดยเฉพาะ คนจนผู้ยากไร้ หลักการทำงาน ตามศาสตร์พระราชทาน เข้าใจ เข้าถึงพัฒนา เป็นวิธีการแห่งศาสตร์พระราชทานเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงใช้เป็นวิธีการทรงงานมาตลอดรัชสมัย ศาสตร์พระราชทาน มีนัยยะกว้างขวางมาก ศาสตร์แปลว่า ความรู้ที่เป็นระบบ เชื่อถือได้ผ่านการพิสูจน์มาแล้ว ความรู้ของพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นี้ มีทั้งด้านที่เป็นวิทยาศาสตร์ธรรมชาติมีทั้งวิทยาศาสตร์ประยุกต์มีทั้งสังคมศาสตร์ มีทั้งมานุษยวิทยา มนุษยศาสตร์ คือ มีทุกมิติ ถ้าเราติดตาม/ดูงานที่พระองค์ท่านทรงงานมากกว่า 70 ปี พระองค์ทรง ทำเป็นตัวอย่างมาให้ดูทั้งหมด 1,500 กว่าแห่ง มีทุกศาสตร์ มีทั้งจริยธรรมศาสตร์ ศาสนามีทุกมิติ

2) วิธีการแห่งศาสตร์พระราชทานเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

แนวพระราชดำรินของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ในการพัฒนานั้นเมื่อทรงเข้าใจ เข้าถึงแล้วจึงพัฒนานั้นทรงมีหลักการสำคัญคือ 1. เริ่มต้นด้วยตนเอง (Self-initiated) 2. พึ่งพาตนเองได้ (Self-reliance) และ 3. ต้นแบบเผยแพร่ความรู้ (Prototype and role model)

1. เริ่มต้นด้วยตนเอง (Self-initiated)

ประเทศไทยมีปัญหาด้านทรัพยากรป่าไม้อย่างรุนแรง ทรงเข้าใจปัญหาดังกล่าวเป็นอย่างดี เมื่อคราวเสด็จพระราชดำเนินไปหน่วยงานต้นน้ำพัฒนาทุ่งจ้อ จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2514 พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสกับเจ้าหน้าที่ที่เฝ้ารับเสด็จฯ ความว่า “...ควรจะถูกต้นไม้ในใจคนเสียก่อน แล้วคนเหล่านั้นก็จะพากันปลูกต้นไม้ลงบนแผ่นดินและรักษาต้นไม้ด้วยตนเอง...” แนวพระราชดำรินในการพัฒนาทรงเน้นการพัฒนาที่เกิดจากประชาชนต้องการจะพัฒนา ตลอดรัชสมัยในการทรงงานในบางครั้ง ประชาชนก็ไม่ได้ให้ความร่วมมือกับโครงการพระราชดำรินเช่นกัน ไม่เคยทรงฝืนบังคับประชาชนให้ร่วมมือแต่อย่างใดด้วยเหตุผลที่แตกต่างกัน กลับทรงเริ่มต้นโครงการพระราชดำรินใหม่ อย่างสม่ำเสมอจนมีโครงการพระราชดำรินกว่าสี่พันโครงการ ทรงเคยมีรับสั่งกับนาย

ปราโมทย์ ไม่กล้าคิดว่า “...พระราชดำริเป็นแนวคิดของฉัน ไม่ได้เป็นพระบรมราชโองการ หรือคำสั่งนะ...” ซึ่งสะท้อนความเป็นประชาธิปไตยและความต้องการให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างเต็มที่ ดังที่ทรงเน้นเสมอว่าการพัฒนานั้นต้องระเบิดจากข้างในก่อน

2. พึ่งพาตนเองได้ (Self-reliance)

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงเน้นว่าการพัฒนาต้องทำให้ประชาชนพึ่งพาตนเองได้ ทรงโปรดให้ประชาชนทำอะไรได้ด้วยตนเอง ไม่ต้องรอความช่วยเหลือจากรัฐ พระราชดำรัสเกี่ยวกับในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2516 ได้เน้นเรื่องของการพึ่งพาตนเองเอาไว้ว่า ...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นตอน ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อนโดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับ...อีกตอนหนึ่งของพระราชดำรัสที่รับสั่งกับนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ. 2523 ว่า...ในการสร้างความเจริญก้าวหน้านี้ ควรอย่างยิ่งที่จะค่อยสร้างค่อยเสริมทีละเล็กละน้อยให้เป็นลำดับ ให้เป็นการทำไปพิจารณาไป และปรับปรุงไป ไม่ทำด้วยอาการเร่งรีบตามความกระหายที่จะสร้างของใหม่เพื่อความแปลกใหม่ เพราะความจริงสิ่งใหม่แท้ๆ นั้นไม่มี สิ่งใหม่ทั้งปวงย่อมสืบเนื่องมาจากสิ่งเก่าและต่อไปย่อมจะต้องกลายเป็นสิ่งเก่า...ทรงโปรดความเรียบง่ายและพึ่งพาตนเองได้ ดังที่ได้พระราชทานพระราชดำริ “การปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก” ปลอ่ยให้ธรรมชาติช่วยในการฟื้นฟูธรรมชาติ หรือแม้กระทั่ง “การปลูกป่า 3 อย่างประโยชน์ 4 อย่าง” ได้แก่ ปลูกไม้เศรษฐกิจ ไม้ผลและไม้พิน นอกจากได้ประโยชน์ตามประเภทของการปลูกแล้วยังช่วยสร้างความชุ่มชื้นให้แก่ พื้นดินด้วย พระองค์จึงทรงเข้าใจธรรมชาติและมนุษย์ที่อยู่อย่างเกื้อกูลกัน ทำให้คนอยู่ร่วมกับป่าไม้ได้อย่างยั่งยืน แนวพระราชดำรินี้ในเรื่องการพึ่งพาตนเองได้ ปลอ่ยให้เป็นไปตามธรรมชาติ ไม่เร่งร้อนจะพัฒนาโดยการยึดยึดเทคโนโลยีต่าง ๆ หรือเงิน เข้าไปในการพัฒนาก็สะท้อนออกมาอย่างชัดเจนในเรื่องของการปลูกป่าดังพระราชดำรัสเกี่ยวกับการปลูกป่าในหลายโอกาสดังนี้

“...ถึงป่านั้นไว้ 5 ปี ตรงนั้นไม่ต้องทำอะไรเลย แต่ป่าเจริญเติบโตเป็นป่าสมบูรณ์ โดยไม่ต้องปลูกสักต้นเดียว คือว่าการปลูกป่านั้น สำคัญอยู่ที่ปลอ่ยให้เขาขึ้นเอง...”

“ถ้าเลือกได้ที่ที่เหมาะสมแล้ว ก็ถึงป่านั้นไว้ตรงนั้น ไม่ต้องไปทำอะไรเลย ป่าจะเจริญเติบโตขึ้นมาเป็นป่าสมบูรณ์โดยไม่ต้องไปปลูกเลยสักต้นเดียว”

“ไม่ปรังแกป่าหรือตัดแยะต้นไม้เพียงแต่คุ้มครองให้ขึ้นเองได้เท่านั้น...”

“ในสภาพป่าเต็งรังป่าเสื่อมโทรมไม่ต้องทำอะไรเพราะต่อไม้ก็จะแตกกิ่งออกมาอีกถึงแม้ต้นไม้สวยแต่ก็เป็นต้นไม้ใหญ่ได้”

3. ต้นแบบเผยแพร่ความรู้ (Prototype and role model)

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงโปรดการสร้างต้นแบบการเผยแพร่ความรู้ โดยทรงตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ต่าง ๆ เช่น ที่ห้วยทราย เขาหินซ้อน ภูพาน ห้วยฮ่อมไคร้ อ่าวคุ้งกระเบน และ พิกุลทอง โครงการชั่งหัวมัน หรือแม้แต่พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ที่เปิดโอกาสให้เกษตรกรได้ศึกษา เรียนรู้ ดูงาน สำหรับเกษตรกรทฤษฎีใหม่ทรงสร้างต้นแบบแห่งการเรียนรู้ให้ประชาชนได้ศึกษาที่วัดมิ่งมงคลชัยพัฒนา จังหวัดสระบุรี

ทรงโปรดที่จะเลือกพื้นที่ที่มีปัญหาที่สุดเพื่อตั้งเป็นศูนย์ศึกษาการพัฒนา ยกตัวอย่างเช่น บริเวณห้วยทรายนั้น มีการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่า ทำการเกษตรแบบผิดวิธีจนดินเสื่อมโทรม แห้งแล้ง เป็นดินดาน เพราะหน้าดินพังทลายไปหมดสิ้น เมื่อวันที่ 5 เมษายน พุทธศักราช 2526 ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรพื้นที่ ห้วยทราย มีพระราชดำรัสด้วยน้ำพระราชหฤทัยห่วงใยว่า “หากปล่อยทิ้งไว้ จะกลายเป็นทะเลทรายในที่สุด” ทรงใช้ความอุตสาหะพยายามในการพัฒนาห้วยทราย ซึ่งมีแต่ดินดานแข็ง ในขั้นแรกต้องเจาะดินดาน เพื่อปลูกแฝกให้หญ้าแฝกหยั่งรากลึกหลายดินดานออกไปให้โปร่ง เพื่อให้รากพืชอื่น ๆ สามารถงอกขึ้นไปได้โดยไม่ต้อง เนื่องจากพื้นที่แห้งแล้งและมีการกัดเซาะของหน้าดินมากต้องมีการสร้างฝายชะลอน้ำและหลุมกักเก็บน้ำเล็ก ๆ ไว้ในพื้นที่เพิ่มความชุ่มชื้น

ในขณะที่ที่ตั้งของโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทอง เป็นพื้นที่ป่าพรุ ดินพรุ ซึ่งเปรี้ยวจัดมากจนไม่สามารถจะปลูกพืชใด ๆ ได้เลย ก็ทรงใช้การแก้งดินในการแก้ปัญหาจนเป็นพื้นที่การเกษตรได้การที่ทรงเลือกใช้พื้นที่ที่มีปัญหาและความยากลำบากในการพัฒนานั้นก็เพื่อเป็นต้นแบบให้ประชาชนได้เห็นและทำตาม ซึ่งหากแม้พื้นที่ที่มีปัญหามากที่สุดก็ยังพัฒนาให้ดีขึ้น ประชาชนเองก็อาจจะทำตามได้เป็นการเรียนรู้จากตัวแบบ (Role model) ที่เป็นแรงบันดาลใจการพัฒนาประชาชนและประเทศชาติ เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา จึงเป็นวิธีการแห่งศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และเป็นการปกครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยามอย่างแท้จริง

3) ศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ประกอบด้วยหลักสำคัญ คือ

1. จากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะหลักการนำทาง ประกอบด้วยสามห่วงสองฐาน คือความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันในตัว มีฐานความรู้ และ ฐานคุณธรรม

2. วิธีการของศาสตร์พระราชาคือ เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา โดยต้องเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา คน วัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม

เข้าใจ หมายถึง การใช้ข้อมูลที่มีอยู่แล้ว การใช้และแสวงหาข้อมูลเชิงประจักษ์ การวิเคราะห์และการวิจัย การทดลองใช้จนได้ผลจริงก่อน

เข้าถึง หมายถึง การระเบิดจากข้างใน เข้าใจกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนา และสร้างปัญญาสังคม

พัฒนา หมายถึง การพัฒนาที่ประชาชนเริ่มต้นด้วยตนเอง พึ่งพาตนเองได้ และมีต้นแบบในการเผยแพร่ความรู้ให้ประชาชนได้เรียนรู้และนำไปประยุกต์ใช้

3. การประยุกต์แห่งศาสตร์พระราชา ต้องทำให้ด้วยความรัก ความปรารถนาและด้วยใจ ต้องประยุกต์ใช้อย่างยั่งยืน ไม่ยึดติดตำรา ปรับตามบุคคล ภูมิสังคม สภาพพื้นที่และสถานการณ์ตัวอย่างของการประยุกต์แห่งศาสตร์พระราชาได้แก่ โครงการพระราชดำริกว่า 4000 โครงการ เกษตรทฤษฎีใหม่ แก้งดิน แก้มลิง ฝนหลวง กังหันน้ำชัยพัฒนา หญ้าแฝก เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ทางด่วนลอยฟ้าถนนบรมราชชนนี สะพานพระราม 8 ฟอนท์ไทยจิตรลดา และเสาอากาศสุธี เป็นต้น

4. ผลลัพธ์ ของศาสตร์พระราชา คือแผ่นดินโดยธรรมและประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยามตามพระปฐมบรมราชโองการ พออยู่พอกิน และ รู้รักสามัคคี อันเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน

4) หลักการของศาสตร์พระราชา

1. จะทำอะไรต้องศึกษาข้อมูลให้เป็นระบบ

คณะผู้วิจัยจะต้องศึกษาข้อมูลรายละเอียดอย่างเป็นระบบจากข้อมูลเบื้องต้น ทั้งเอกสาร แผนที่ สอบถามจากเจ้าหน้าที่ นักวิชาการ และประชาชนในพื้นที่ให้ได้รายละเอียดที่ถูกต้อง เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นไปใช้ประโยชน์ได้จริงอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และตรงตามเป้าหมาย

2. ระเบิดจากภายใน

เริ่มจากคนที่เกี่ยวข้อง ต้องสร้างความเข้มแข็งจากภายในให้เกิดความเข้าใจและอยากทำ ไม่ใช่การสั่งให้ทำ คนไม่เข้าใจก็อาจจะไม่ทำก็เป็นได้ ในการทำงานนั้นอาจจะต้องคุยหรือประชุมกับลูกน้อง เพื่อนร่วมงาน หรือคนในทีมเสียก่อน เพื่อให้ทราบถึงเป้าหมายและวิธีการต่อไป

3. แก้ปัญหาจากจุดเล็ก

มองปัญหาภาพรวมก่อนเสมอ แต่เมื่อจะลงมือแก้ปัญหา นั้น ครอบมองในสิ่งที่คนมักจะมองข้าม แล้วเริ่มแก้ปัญหาจากจุดเล็ก ๆ เสียก่อน เมื่อสำเร็จแล้วจึงค่อยๆ ขยับขยายแก้ไปเรื่อย ๆ ทีละจุด เราสามารถเอามาประยุกต์ใช้กับการทำงานได้ โดยมองไปที่เป้าหมายใหญ่ของงานแต่ละชั้น แล้วเริ่มลงมือทำจากจุดเล็ก ๆ ก่อน ค่อยๆ ทำ ค่อยๆ แก้ไปที่ละจุด งานแต่ละชั้นก็จะลุล่วงไปได้ตามเป้าหมายที่วางไว้ “ถ้าปวดหัวคิดอะไรไม่ออก ก็ต้องแก้ไขการปวดหัวนี้ก่อน มันไม่ได้แก้อาการจริง แต่ต้องแก้ปัญหที่ทำให้เราปวดหัวให้ได้เสียก่อน เพื่อจะให้อยู่ในสภาพที่ดีได้...”

4. ทำตามลำดับขั้น

เริ่มต้นจากการลงมือทำในสิ่งที่จำเป็นก่อน เมื่อสำเร็จแล้วก็เริ่มลงมือสิ่งที่จำเป็นลำดับต่อไป ด้วยความรอบคอบและระมัดระวัง ถ้าทำตามหลักนี้ได้ งานทุกสิ่งก็จะสำเร็จได้โดยง่าย... ในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงเริ่มต้นจากสิ่งที่จำเป็นที่สุดของประชาชนเสียก่อน ได้แก่ สุขภาพสาธารณสุขจากนั้นจึงเป็นเรื่องสาธารณสุขขั้นพื้นฐาน และสิ่งจำเป็นในการประกอบอาชีพ อาทิ ถนน แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การอุปโภคบริโภค เน้นการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ราษฎรสามารถนำไปปฏิบัติได้ และเกิดประโยชน์สูงสุด “การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน ใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานที่มั่นคงพร้อมพอสมควร สามารถปฏิบัติได้แล้วจึงค่อยสร้างเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป...” พระบรมราโชวาทของในหลวงรัชกาลที่ 9 เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2517

5. ภูมิสังคม ภูมิศาสตร์ สังคมศาสตร์

ในการพัฒนาต้องคำนึงถึงสภาพภูมิประเทศของบริเวณนั้นว่าเป็นอย่างไร และสังคมวิทยาเกี่ยวกับลักษณะนิสัยใจคอคน ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน “การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ ในสังคมวิทยา คือนิสัยใจคอของคนเรา จะไปบังคับให้คนอื่นคิดอย่างอื่นไม่ได้ เราต้องแนะนำ เข้าไปดูว่าเขาต้องการอะไรจริง ๆ แล้วก็อธิบายให้เขาเข้าใจหลักการของการพัฒนานี้ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง

6. ทำงานแบบองค์รวม

การมองสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดอย่างเป็นระบบครบวงจร ทุกสิ่งทุกอย่างมีมิติเชื่อมต่อกัน มองสิ่งที่เกิดขึ้นและแนวทางแก้ไขอย่างเชื่อมโยง

7. ไม่ติดตำรา

ควรทำงานอย่างยืดหยุ่นกับสภาพและสถานการณ์นั้น ๆ ไม่ใช่การยึดติดอยู่กับแค่ในตำราวิชาการ เพราะบางที่ความรู้ท่วมหัว เอาตัวไม่รอด บางครั้งเรายึดติดทฤษฎีมากจนเกินไปจนทำอะไรไม่ได้เลย สิ่งที่เราทำบางครั้งต้องโอบอ้อมต่อสภาพธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคม และจิตวิทยาด้วย

8. รู้จักประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด

ในการพัฒนาและช่วยเหลือต้องใช้หลักในการแก้ปัญหาด้วยความเรียบง่ายและประหยัด ราษฎรสามารถทำได้เอง หาได้ในท้องถิ่นและประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่ในภูมิภาคนั้นมาแก้ไขปรับปรุง โดยไม่ต้องลงทุนสูงหรือใช้เทคโนโลยีที่ยุ่งยากมากนัก ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า “...ให้ปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูกโดยปล่อยให้ขึ้นเองตามธรรมชาติจะได้ประหยัดงบประมาณ...”

9. ทำให้ง่าย

ทรงคิดค้น ดัดแปลง ปรับปรุงและแก้ไขงาน การพัฒนาประเทศตามแนวพระราชดำริไปได้โดยง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อนและที่สำคัญอย่างยิ่งคือ สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนและระบบนิเวศโดยรวม “ทำให้ง่าย”

10. การมีส่วนร่วม

เป็นนักประชาธิปไตย เปิดโอกาสให้สาธารณชน ประชาชนหรือเจ้าหน้าที่ทุกระดับได้มาร่วมแสดงความคิดเห็น “สำคัญที่สุดจะต้องหัดทำให้กว้างขวาง หนักแน่น รู้จักรับฟังความคิดเห็น แม้กระทั่งความวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อื่นอย่างฉลาดนั้น แท้จริงคือ การระดมสติปัญญาละประสบการณ์อันหลากหลายมาอำนวยการปฏิบัติบริหารงานให้ประสบผลสำเร็จที่สมบูรณ์นั่นเอง

11. ต้องยึดประโยชน์ส่วนรวม

คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า “...ใครต่อใครบอกว่า ขอให้เสียสละส่วนตัวเพื่อส่วนรวม อันนี้ฟังจนเบื่อ อาจรำคาญด้วยซ้ำว่า ใครต่อใครมาก็บอกว่าขอให้คิดถึงประโยชน์ส่วนรวม อาจมานึกในใจว่า ให้ๆ อยู่เรื่อยแล้วส่วนตัวจะได้อะไร ขอให้คิดว่าคนที่ให้เพื่อส่วนรวมนั้น มิได้ให้ส่วนรวมแต่อย่างเดียว เป็นการให้เพื่อตัวเองสามารถที่จะมีส่วนรวมที่จะอาศัยได้...”

12. บริการที่จุดเดียว

ทรงมีพระราชดำริมากกว่า 20 ปีแล้ว ให้บริหารศูนย์ศึกษาการพัฒนาหลายแห่งทั่วประเทศโดยใช้หลักการ “การบริการรวมที่จุดเดียว : One Stop Service” โดยทรงเน้นเรื่องรู้จักสามัคคีและการร่วมมือร่วมใจกันด้วยการปรับลดช่องว่างระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

13. ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ

เข้าใจถึงธรรมชาติและต้องการให้ประชาชนใกล้ชิดกับทรัพยากรธรรมชาติ ทรงมองปัญหาธรรมชาติอย่างละเอียด โดยหากเราต้องการแก้ไขธรรมชาติจะต้องใช้ธรรมชาติเข้าช่วยเหลือเราด้วย

14. ใช้ธรรมปราบอธรรม

นำความจริงในเรื่องธรรมชาติและกฎเกณฑ์ของธรรมชาติมาเป็นหลักการแนวทางปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาและปรับปรุงสภาวะที่ไม่ปกติเข้าสู่ระบบที่ปกติ เช่น การบำบัดน้ำเน่าเสีย โดยให้ผักตบชวา ซึ่งมีตามธรรมชาติให้ดูดซึมสิ่งสกปรกปนเปื้อนในน้ำ

15. ปลุกป่าในใจคน

การจะทำการใดสำเร็จต้องปลุกจิตสำนึกของคนเสียก่อน ต้องให้เห็นคุณค่า เห็นประโยชน์กับสิ่งที่จะทำ.... “เจ้าหน้าที่ป่าไม้ควรจะปลุกต้นไม้ลงในใจคนเสียก่อน แล้วคนเหล่านั้นก็จะพากันปลุกต้นไม้ลงบนแผ่นดินและจะรักษาต้นไม้ด้วยตนเอง”

16. ขาดทุนคือกำไร

หลักการในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ที่มีต่อพสกนิกรไทย “การให้” และ “การเสียสละ” เป็นการกระทำอันมีผลเป็นกำไร คือความอยู่ดีมีสุขของราษฎร

17. การพึ่งพาตนเอง

การพัฒนาตามแนวพระราชดำริ เพื่อการแก้ไขปัญหาในเบื้องต้นด้วยการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า เพื่อให้มีความแข็งแรงพอที่จะดำรงชีวิตได้ต่อไป แล้วขั้นต่อไปก็คือ การพัฒนาให้ประชาชนสามารถอยู่ในสังคมได้ตามสภาพแวดล้อมและสามารถ พึ่งตนเองได้ในที่สุด

18. พออยู่พอกิน

ให้ประชาชนสามารถอยู่อย่าง “พออยู่พอกิน” ให้ได้เสียก่อน แล้วจึงค่อยขยายให้มีขีดสมรรถนะที่ก้าวหน้าต่อไป

19. เศรษฐกิจพอเพียง

เป็นปรัชญาที่ในหลวงรัชกาลที่ 9 พระราชทานพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิต ให้ดำเนินไปบน “ทางสายกลาง” เพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ซึ่งปรัชญานี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งระดับบุคคล องค์กร และชุมชน

20. ความซื่อสัตย์สุจริต จริงใจต่อกัน

ผู้ที่มีความสุจริตและบริสุทธิ์ใจ แม้จะมีความรู้น้อย ก็ย่อมทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมได้มากกว่าผู้ที่มีความรู้มาก แต่ไม่มีความสุจริต ไม่มีความบริสุทธิ์ใจ

21. ทำงานอย่างมีความสุข

ทำงานต้องมีความสุขด้วย ถ้าเราทำอย่างไม่มีความสุขเราจะแพ้ แต่ถ้าเรามีความสุขเราจะชนะ สนุกกับการทำงานเพียงเท่านั้น ถ้าวางเราชนะแล้ว หรือจะทำงานโดยคำนึงถึงความสุขที่เกิดจากการได้ทำประโยชน์ให้กับผู้อื่นก็สามารถทำได้ “...ทำงานกับฉัน ฉันไม่มีอะไรจะให้ นอกจากการมีความสุขร่วมกัน ในการทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น...”

22. ความเพียร

การเริ่มต้นทำงานหรือทำสิ่งใดนั้นอาจจะไม่ได้มีความพร้อม ต้องอาศัยความอดทนและความมุ่งมั่น ดังเช่นพระราชนิพนธ์ “พระมหาชนก” กษัตริย์ผู้เพียรพยายามแม้จะไม่เห็นฝั่งก็จะว่ายน้ำต่อไป เพราะถ้าไม่เพียรว่ายน้ำก็จะตกเป็นอาหารปู ปลาและไม่ได้พบกับเทวดาที่ช่วยเหลือมิให้จมน้ำ

23. รู้ รัก สามัคคี

รู้ คือ รู้ปัญหาและรู้วิธีแก้ปัญหา นั้น รัก คือ เมื่อเรารู้ถึงปัญหาและวิธีแก้แล้ว เราต้องมีความรัก ที่จะลงมือทำ ลงมือแก้ไขปัญหา นั้น สามัคคี คือ การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ไม่สามารถลงมือทำคนเดียว ต้องอาศัยความร่วมมือ

ดังนั้น ศาสตร์พระราชานั้นได้มาจากพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในเหตุการณ์ บ้านเมือง สถานการณ์ต่าง ๆ และพระราชกรณียกิจ โดยสาระสำคัญที่เป็นหัวใจของศาสตร์พระราชาคือ ศาสตร์แห่งการพัฒนา, ศาสตร์แห่งการครองตน เพื่อเป็นแบบปฏิบัติ และตัวอย่างที่ดี และศาสตร์แห่งการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข การที่พระองค์ทรงอยู่ในราชสมบัติ 70 ปี ทำให้เกิดองค์ความรู้สำคัญ คือ “ศาสตร์พระราชานี้” ในศาสตร์ พระราชา มีหลักวิชาต่าง ๆ ทั้ง สังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ฯลฯ ปนกันอยู่ หากได้ศึกษาศาสตร์พระราชานี้ เป็นระบบอย่างเป็นขั้นตอนจะทำให้เกิดประโยชน์มหาศาล” เป้าหมายในการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือ ‘การพัฒนาที่ยั่งยืน’ เพื่อปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของคน โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ให้ความสำคัญโดยต้องคำนึงเรื่องสภาพภูมิศาสตร์ ความเชื่อทางศาสนา เชื้อชาติ และภูมิหลังทางเศรษฐกิจ สังคม แม้ว่าวิธีการพัฒนามีหลากหลาย แต่ที่สำคัญคือนักพัฒนาจะต้องมีความรัก ความห่วงใย ความรับผิดชอบ และการเคารพในเพื่อนมนุษย์ จะเห็นได้ว่าการพัฒนาเกี่ยวข้องกับมนุษยชาติ และเป็นเรื่องของจิตใจ

2.3 แนวคิดการคิดวิเคราะห์

1) ความหมายของการการคิดวิเคราะห์

การคิดวิเคราะห์ (Critical Thinking) พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติพุทธศักราช 2530 (2530: 492) คำว่า คิด หมายถึง นึกคิด ระลึก ตรึกตรอง ส่วนคำว่า วิเคราะห์ หมายถึงว่า ดู สังเกต ใคร่ครวญ อย่างละเอียดรอบครอบในเรื่องราวต่างๆ อย่างมีเหตุผล โดยหาส่วนดี ส่วนบกพร่อง หรือ จุดเด่นจุดด้อยของเรื่องนั้นๆ แล้ว เสนอแนะสิ่งที่ดีที่ที่เหมาะสมอย่างยุติธรรม มีนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของการคิดไว้ดังนี้

Bloom, 1956 (อ้างถึงใน ล้วน สายยศและอังคณา สายยศ, 2539: 41-44) ให้ความหมายการคิดวิเคราะห์ เป็นความสามารถในการแยกแยะเพื่อหาส่วนย่อยของเหตุการณ์เรื่องราวหรือเนื้อหาต่างๆ ว่าประกอบด้วยอะไร มีความสำคัญอย่างไร อะไรเป็นเหตุอะไรเป็นผล และที่เป็นอย่างนั้นอาศัยหลักการของอะไร

Dewey ,1933 (อ้างถึงใน ชำนาญ เอี่ยมสำอาง, 2539: 51) ให้ความหมายการคิดวิเคราะห์ หมายถึง การคิดอย่างใคร่ครวญ ไตร่ตรอง โดยอธิบายขอบเขตการคิดวิเคราะห์ว่าเป็นการคิดที่เริ่มต้นจากสถานการณ์ที่มีความยุ่งยาก และสิ้นสุดลงด้วยสถานการณ์ที่มีความชัดเจน

Russel, 1956 (อ้างถึงใน วิไลวรรณ ปิยปกรณ, 2540: 25) ให้ความหมายการคิดวิเคราะห์เป็นการคิดเพื่อแก้ปัญหาชนิดหนึ่งโดยผู้คิดจะต้องใช้การพิจารณาตัดสินในเรื่องราวต่างๆว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย การคิดวิเคราะห์จึงเป็นกระบวนการประเมินหรือการจัดหมวดหมู่โดยอาศัยเกณฑ์ที่เคยยอมรับกันมาแต่ก่อนๆ แล้วสรุปหรือพิจารณาตัดสิน

Ennis. (1985:83) ได้ให้ความหมายของการคิดวิเคราะห์ เป็นการประเมินข้อความได้ถูกต้องเป็นการคิดแบบตรรกะและมีเหตุผล เพื่อการตัดสินใจก่อนที่จะเชื่อหรือก่อนที่จะลงมือปฏิบัติ

Watsan and Glaser (1964:11) ให้ความหมายของการคิดวิเคราะห์ว่า เป็นสิ่งที่เกิดจากส่วนประกอบของทัศนคติ ความรู้และทักษะ โดยทัศนคติเป็นการแสดงออกทางจิตใจ ต้องการสืบค้นปัญหาที่มีอยู่ ความรู้จะเกี่ยวข้องกับการใช้เหตุผลในการประเมินสถานการณ์การสรุปความอย่างเที่ยงตรงและการเข้าใจในความเป็นนามธรรม ส่วนทักษะจะประยุกต์รวมอยู่ในทัศนคติและความรู้

สมจิต สวณไพบูลย์ (2541: 94) การคิดวิเคราะห์ หมายถึง ความสามารถในการคิดพิจารณาอย่างรอบครอบโดยใช้เหตุผล ประกอบการตัดสินใจ

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2542 : 14) ให้ความหมายของการคิดวิเคราะห์ คือการแสวงหาข้อเท็จจริงด้วยการระบุ จำแนก แยกแยะ ข้อมูลในสถานการณ์ที่เป็นแหล่งคิดวิเคราะห์ ทั้งที่เป็นข้อเท็จจริงกับความคิดเห็น หรือจุดเด่น จุดด้อย ในสถานการณ์เป็นการจัดข้อมูลให้เป็น ระบบเพื่อไปใช้เป็นพื้นฐานในการคิดระดับอื่นๆ

อรพรรณ พรสีมา (2543 : 24) กล่าวว่า การคิดวิเคราะห์ เป็นทักษะการคิดระดับกลางซึ่งจะต้องได้รับการพัฒนาต่อจากทักษะการคิดพื้นฐาน มีการพัฒนาแง่มุมของข้อมูลโดยรอบด้านเพื่อหาเหตุผลและความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ

ราชบัณฑิตยสถาน (2546 : 251, 1071) ให้ความหมายคำว่า “คิด” หมายความว่า ทำให้ปรากฏเป็นรูป หรือประกอบให้เป็นรูปหรือเป็นเรื่องขึ้นในใจ ใคร่ครวญ ไตร่ตรอง คาดคะเนคำนวณ มุ่ง จงใจ ตั้งใจ ส่วนคำว่า “วิเคราะห์” มีความหมายว่าใคร่ครวญ แยกออกเป็นส่วน ๆ เพื่อศึกษาให้ถ่องแท้ ดังนั้นคำว่า คิดวิเคราะห์ จึงมีความหมายว่า เป็นการใคร่ครวญ ไตร่ตรองอย่างละเอียด รอบคอบแยกเป็นส่วน ๆ ในเรื่องราวต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล โดยหาจุดเด่น จุดด้อยของเรื่องนั้น ๆ และเสนอแนะสิ่งที่เหมาะสมอย่างมีความเป็นธรรมและเป็นไปได้ ดังนั้นการพัฒนาคุณภาพการคิดวิเคราะห์จึงสามารถกระทำได้โดยการฝึกทักษะการคิดและให้นักเรียนมีโอกาสได้คิดวิเคราะห์ สามารถเสนอความคิดของตนและอภิปรายร่วมกันในกลุ่มอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ โดยครูและนักเรียนต่างยอมรับเหตุผลและความคิดของแต่ละคน โดยเชื่อว่า ไม่มีคำตอบที่ถูกต้องเพียงคำตอบเดียว

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2546 : 24) ให้ความหมายของการคิดวิเคราะห์ว่าเป็นความสามารถในการจำแนกแจกแจงและแยกแยะองค์ประกอบต่าง ๆ ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือเรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งอาจจะเป็นวัตถุ สิ่งของ เรื่องราว หรือเหตุการณ์ และหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น เพื่อค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของสิ่งที่เกิดขึ้น

สุวิทย์ มูลคำ (2547 : 9) ให้ความหมายของการวิเคราะห์และการคิดวิเคราะห์ว่าการวิเคราะห์ (Analysis) หมายถึง การจำแนก แยกแยะองค์ประกอบของสิ่งใดสิ่งหนึ่งออกเป็นส่วน ๆ เพื่อค้นหาว่ามีองค์ประกอบย่อย ๆ อะไรบ้าง ทำมาจากอะไร ประกอบขึ้นมาได้อย่างไรและมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างไร การคิดวิเคราะห์ (Analytical thinking) หมายถึงความสามารถในการจำแนก แยกแยะองค์ประกอบต่าง ๆ ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งอาจจะเป็นวัตถุสิ่งของ เรื่องราว หรือเหตุการณ์และหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น เพื่อค้นหา สภาพความเป็นจริงหรือสิ่งสำคัญของสิ่งที่กำหนดให้

ชาตรี สำราญ (2548 : 40-41) ได้ให้ความหมายของการคิดวิเคราะห์ว่า การคิดวิเคราะห์ คือ การรู้จักพิจารณา ค้นหาใคร่ครวญ ประเมินค่าโดยใช้เหตุผลเป็นหลักในการหาความสัมพันธ์เชื่อมโยง หล่อหลอมเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างสมบูรณ์แบบอย่างสมเหตุสมผลก่อนที่จะตัดสินใจ

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2549 : 5) ให้ความหมายของการคิดวิเคราะห์ว่าเป็นการระบุเรื่องหรือปัญหา จำแนกแยกแยะ เปรียบเทียบข้อมูลเพื่อจัดกลุ่มอย่างเป็นระบบ ระบุเหตุผลหรือเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูล และตรวจสอบข้อมูลหรือหาข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อให้เพียงพอในการตัดสินใจ/แก้ปัญหา/คิดสร้างสรรค์

นักการศึกษาและนักวิจัยส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับความหมายของการคิดวิเคราะห์ที่สอดคล้องกัน คือ การคิดวิเคราะห์หมายถึง การพิจารณาสิ่งต่างๆ ในส่วนย่อยๆ ซึ่งประกอบด้วย การวิเคราะห์เนื้อหา ด้านความสัมพันธ์และด้านหลักการจัดการโครงสร้างของการสื่อความหมาย และสอดคล้องกับกระบวนการคิดวิเคราะห์ทางวิทยาศาสตร์ คือ การคิดจำแนก รวบรวมเป็นหมวดหมู่ และจับประเด็นต่างๆ เชื่อมโยงความสัมพันธ์

ดังนั้น การคิดเชิงวิเคราะห์เป็นทักษะการคิดที่สามารถพัฒนาให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนได้ และให้คงทนจนถึงระดับมหาวิทยาลัย เพื่อให้ นักเรียนสามารถคิดได้ด้วยตัวเอง เกิดความสำเร็จในการเรียนรู้ เพราะการเรียนรู้ที่ดีต้องเป็นเรื่องของการรู้จักคิด ผู้วิจัยจึงสนใจพัฒนารูปแบบการสอนที่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนคิดเป็น เรียนรู้เป็น สามารถจำแนก ให้เหตุผล จับประเด็น เชื่อมโยงความสัมพันธ์ ตัดสินใจและแก้ปัญหาต่างๆ ได้ จากข้อมูลที่ได้รับการพินิจพิจารณา

2) ลักษณะของการคิดวิเคราะห์

เสถียร ตรีรัตน์ (2546 : 28) กล่าวถึง ลักษณะของการคิดวิเคราะห์ของการคิดวิเคราะห์ ไว้ว่า การคิดวิเคราะห์ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 2 องค์ประกอบ คือ ทักษะในการจัดระบบข้อมูล ความเชื่อถือได้ของข้อมูล และการใช้ทักษะเหล่านั้นอย่างมีปัญญาเพื่อการชี้นำพฤติกรรม ดังนั้น การคิดวิเคราะห์จึงมีลักษณะต่อไปนี้

1. การคิดวิเคราะห์จะไม่เป็นเพียงการรู้หรือการจำข้อมูลเพียงอย่างเดียว เพราะการคิดวิเคราะห์จะเป็นการแสวงหาข้อมูลและการนำข้อมูลไปใช้
2. การคิดวิเคราะห์ไม่เพียงแต่การมีทักษะเท่านั้น แต่การคิดวิเคราะห์จะต้องเกี่ยวกับการใช้ทักษะอย่างต่อเนื่อง
3. การคิดวิเคราะห์ไม่เพียงแต่การฝึกทักษะอย่างเดียวเท่านั้น แต่จะต้องมีทักษะที่จะต้องคำนึงถึงผลที่ยอมรับได้

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2546 : 15-16) กล่าวถึง ลักษณะของการคิดวิเคราะห์และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการคิดวิเคราะห์ไว้ว่า การจัดกิจกรรมต่างๆ ที่ประกอบเป็นการคิดวิเคราะห์แตกต่างกันไปตามทฤษฎี การเรียนรู้ โดยทั่วไปสามารถแยกแยะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการคิดวิเคราะห์ ได้ดังนี้

1. การสังเกต จากการสังเกตข้อมูลหลายๆ สามารถสร้างเป็นข้อเท็จจริงได้
2. ข้อเท็จจริง จากกการรวบรวมข้อเท็จจริง และการเชื่อมโยงข้อเท็จจริงบางอย่างที่ขาดหายไปสามารถทำให้มีการตีความได้
3. การตีความ เป็นการทดสอบความเที่ยงตรงของการอ้างอิง จึงทำให้เกิดการตั้งข้อสงสัยเบื้องต้น

4. การตั้งข้อสงสัยเบื้องต้น ทำให้สามารถมีความคิดเห็น

5. ความคิดเห็น เป็นการแสดงความคิดจะต้องมีหลักและเหตุผลเพื่อพัฒนาข้อวิเคราะห์

นอกจากนั้น เป็นกระบวนการที่อาศัยองค์ประกอบเบื้องต้นทุกอย่างร่วมกัน โดยทั่วไป นักเรียนจะไม่เห็นความแตกต่างระหว่างการสังเกตและข้อเท็จจริง หากนักเรียนเข้าใจถึงความแตกต่างก็จะทำให้นักเรียนเริ่มพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ได้

สุวิทย์ มูลคำ (2548 : 23-24) ได้จำแนกลักษณะของการคิดวิเคราะห์ ไว้เป็น 3 ด้าน คือ

1. การวิเคราะห์ส่วนประกอบ เป็นความสามารถในการแยกแยะค้นหาส่วนประกอบที่สำคัญของสิ่งหรือเรื่องราวต่างๆ เช่น การวิเคราะห์ส่วนประกอบของพืช หรือเหตุการณ์ต่างๆ ตัวอย่างคำถาม เช่น อะไรเป็นสาเหตุสำคัญของการระบาดใช้หวัดนกในประเทศไทย

2. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ เป็นความสามารถในการหาความสัมพันธ์ของส่วนสำคัญต่างๆ โดยระบุความสัมพันธ์ระหว่างความคิด ความสัมพันธ์ในเชิงเหตุผล หรือความแตกต่างระหว่างข้อโต้แย้งที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้อง ตัวอย่างคำถาม เช่น การพัฒนาประเทศกับการศึกษามีความสัมพันธ์กันอย่างไร

3. การวิเคราะห์หลักการ เป็นความสามารถในการหาหลักความสัมพันธ์สำคัญในเรื่องนั้นๆ ว่าสัมพันธ์กันอยู่โดยอาศัยหลักการใด ตัวอย่างคำถาม เช่น หลักการสำคัญของศาสนาพุทธได้แก่อะไร

จะเห็นได้ว่าการวิเคราะห์นั้นจะต้องกำหนดสิ่งที่จะต้องวิเคราะห์ กำหนดจุดประสงค์ที่ต้องการจะวิเคราะห์ แล้วจึงวิเคราะห์อย่างมีหลักเกณฑ์ โดยใช้วิธีการพิจารณาแยกแยะ เทคนิควิธีการในการวิเคราะห์ เพื่อรวบรวมประเด็นสำคัญหาคำตอบให้กับคำถาม โดยมีลักษณะของการคิดวิเคราะห์ความสัมพันธ์ วิเคราะห์ความสำคัญและวิเคราะห์หลักการของเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่างๆ

1. การคิดวิเคราะห์ความสัมพันธ์ได้แก่ การเชื่อมโยงข้อมูล ตรวจสอบแนวคิดสำคัญและความ เป็นเหตุเป็นผล แล้วนำมาหาความสัมพันธ์และข้อขัดแย้งในแต่ละสถานการณ์ได้

2. การคิดวิเคราะห์ความสำคัญ ได้แก่ การจำแนกแยกแยะความแตกต่างระหว่างข้อเท็จจริง และสมมติฐานแล้วนำมาสรุปความได้

3. การคิดวิเคราะห์หลักการ ได้แก่ การวิเคราะห์รูปแบบ โครงสร้าง เทคนิค วิธีการและการเชื่อมโยงความคิดรวบยอดโดยสามารถแยกความแตกต่างระหว่างข้อเท็จจริงและทัศนคติของผู้เขียน

ไพรินทร์ เหมบุตร (2549 : 1) กล่าวถึงลักษณะของการคิดวิเคราะห์ประกอบด้วย 4 ประการ คือ

1. การมีความเข้าใจ และให้เหตุผลแก่สิ่งที่ต้องการวิเคราะห์ เพื่อแปลความสิ่งนั้น ซึ่งขึ้นอยู่กับ ความรู้ ประสบการณ์ และค่านิยม

2. การตีความ ความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องที่จะวิเคราะห์

3. การช่างสังเกต ช่างถาม ขอบเขตของคำถาม ยึดหลัก 5 W 1 H คือ ใคร (Who) อะไร (What) ที่ไหน (Where) เมื่อไร (When) อย่างไร (How) เพราะเหตุใด (Why)

4. ความสัมพันธ์เชิงเหตุผล ใช้คำถามค้นหาคำตอบ หาสาเหตุ หากการเชื่อมโยง ส่งผลกระทบ วิธีการ ขั้นตอน แนวทางแก้ปัญหา คาดการณ์ข้างหน้าในอนาคต

3) องค์ประกอบของการคิดวิเคราะห์

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2548 : 52) กล่าวว่า องค์ประกอบของการคิดวิเคราะห์ประกอบด้วย

1. การตีความ ความเข้าใจ และให้เหตุผลแก่สิ่งที่ต้องการวิเคราะห์เพื่อแปลความของสิ่งนั้น ขึ้นกับความรู้ ประสบการณ์และค่านิยม

2. การมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่จะวิเคราะห์

3. การช่างสังเกต สงสัย ช่างถาม ขอบเขตของคำถาม ที่เกี่ยวข้องกับการคิดเชิงวิเคราะห์จะยึดหลัก 5 W 1 H คือ ใคร (Who) อะไร (What) ที่ไหน (Where) เมื่อไร (When)ทำไม (Why)

อย่างไร (How)

4. การหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผล (คำถาม) ค้นหาคำตอบได้ว่า อะไรเป็นสาเหตุให้เรื่องนั้น เชื่อมกับสิ่งนี้ได้อย่างไร เรื่องนี้ใครเกี่ยวข้อง เมื่อเกิดเรื่องนี้ส่งผลกระทบต่ออย่างไรมีองค์ประกอบใดบ้าง ที่นำไปสู่สิ่งนั้น มีวิธีการ ขั้นตอนการทำให้เกิดสิ่งนี้อย่างไร มีแนวทางแก้ไขปัญหายังไงบ้าง ถ้าทำ เช่นนี้จะเกิดอะไรขึ้นในอนาคต ลำดับเหตุการณ์นี้ดูว่าเกิดขึ้นได้อย่างไรเราทำสิ่งนี้ได้ได้อย่างไร สิ่งนี้เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างไร

การคิดวิเคราะห์เป็นกระบวนการที่ใช้ปัญญา หรือใช้ความคิดนำพฤติกรรม ผู้ที่คิดวิเคราะห์ เป็น จึงสามารถใช้ปัญญานำชีวิตได้ในทุกๆ สถานการณ์ เป็นบุคคลที่ไม่โลภไม่เห็นแก่ตัวไม่ยึดเอา ตัวเองเป็นศูนย์กลาง มีเหตุผล ไม่มีอคติ มีความยุติธรรม และพร้อมที่จะสร้างสันติสุขในทุกโอกาส การคิดวิเคราะห์จะต้องอาศัยองค์ประกอบที่สำคัญสองเรื่อง คือ เรื่องความสามารถในการให้เหตุผล อย่างถูกต้องกับเทคนิคการตั้งคำถามเพื่อใช้ในการคิดวิเคราะห์ ซึ่งทั้งสองเรื่องมีความสำคัญต่อการคิด วิเคราะห์เป็นอย่างยิ่ง (วนิช สุรารัตน์. 2547: 125-128)

ความสามารถในการให้เหตุผลอย่างถูกต้อง การที่จัดให้เรื่องของการให้เหตุผลอย่างถูกต้องว่า มีความสำคัญก็เนื่องจากในเรื่องของการคิดการใช้ปัญญาทั้งหลายนั้น เรื่องของเหตุผลจะต้องมีความสำคัญ ถ้าเหตุผลที่ให้ในเบื้องต้นไม่ถูกต้อง หรือมีความคลุมเครือไม่ชัดเจนแล้ว กระบวนการคิด ก็จะไม่ชัดเจนตามไปด้วยการเชื่อมโยงสาระต่างๆ เข้าด้วยกันย่อมไม่สามารถกระทำได้ และมี ผลสืบเนื่องต่อไปคือ ทำให้การสรุปประเด็นที่ต้องการทั้งหลายขาดความชัดเจน หรืออาจผิดพลาดตาม ไปด้วย ความสามารถในการให้เหตุผลอย่างถูกต้องประกอบด้วย (Center for Critical Thinking. 1996: 8-9)

1. วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการให้เหตุผล วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการให้ เหตุผลต้องมีความชัดเจนโดยปกติการให้เหตุผลในเรื่องต่างๆบุคคลจะต้องให้เหตุผลที่สอดคล้องกับ วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของเรื่องนั้น เช่นในการเขียนเรียงความ งานวิจัย การอภิปราย ฯลฯถ้า วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้มีความชัดเจน การให้เหตุผลก็จะเป็นเรื่องง่าย แต่ถ้าไม่ชัดเจน หรือมีความสลับซับซ้อน จะต้องทำให้ชัดเจนการให้เหตุผลก็จะเป็นเรื่องง่าย หรืออาจจะต้องแบ่งแยก ออกเป็นข้อย่อยๆเพื่อลดความสลับซับซ้อนลง และนอกจากนี้เป้าหมายจะต้องมีความสำคัญและ มองเห็นว่าสามารถจะทำให้สำเร็จได้จริงๆ

2. ความคิดเห็นหรือกรอบความจริงที่นำมาอ้าง เมื่อมีการให้เหตุผล ต้องมีความคิดเห็นหรือ กรอบของความจริงที่นำมาสนับสนุน ถ้าสิ่งที่นำมาอ้างมีข้อบกพร่อง การให้เหตุผลก็จะผิดพลาดหรือ บกพร่องตามไปด้วย ความคิดเห็นที่แคบเฉพาะตัว ซึ่งอาจเกิดจากอคติหรือการเทียบเคียงที่ผิด ทำให้ การให้เหตุผลทำได้ในขอบเขตอันจำกัด เทียงตรง และมีเสถียรภาพ

3. ความถูกต้องของสิ่งที่อ้างอิง การอ้างอิงข้อมูล ข่าวสาร เหตุการณ์ หรือสิ่งต่างๆ มีหลักการ อยู่ว่า สิ่งที่นำมาอ้างจะต้องมีความชัดเจน มีความสอดคล้อง และมีความถูกต้องแน่นอนถ้าสิ่งที่นำมา อ้างผิดพลาดการสรุปผลหรือการสร้างกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่เป็นผลสืบเนื่องย่อมผิดพลาดด้วย สิ่งที่ต้อง ระมัดระวังก็คือ ต้องเข้าใจข้อจำกัดของข้อมูลต่างๆลองหาข้อมูลอื่นๆที่มีลักษณะตรงกันข้าม หรือ ขัดแย้งกับข้อมูลที่เราอยู่บ้างว่ามีหรือไม่และก็ต้องแน่ใจว่าข้อมูลที่ใช้ข้างนั้นมีความสมบูรณ์เพียงพอ ด้วยข้อมูลข่าวสารที่ไม่มีความถูกต้อง มีการบิดเบือนหรือการนำเสนอเพียงบางส่วนและปิดบังหรือมี

เจตนาปล่อยปละละเลยในบางส่วน ทำให้การนำไปอ้างอิงหรือเผยแพร่ขาดความสมบูรณ์ก่อให้เกิดความได้เปรียบเสียเปรียบหรือสร้างความเสียหายต่อบุคคลองค์การหรือสังคมได้ตั้งนั้นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลข่าวสารก่อนที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในการอ้างอิงทุกๆเรื่องจึงเป็นเรื่องที่ควรจะทำด้วยความรอบคอบและระมัดระวังเป็นอย่างยิ่ง

4. การสร้างความคิดหรือความคิดรวบยอด การให้เหตุผลจะต้องอาศัยการสร้างความคิดหรือความคิดรวบยอด ซึ่งมีตัวประกอบที่สำคัญคือทฤษฎี กฎ หลักการ อันเป็นตัวประกอบสำคัญของการสร้างความคิดหรือความคิดรวบยอดถ้าหากเข้าใจผิดพลาดในเรื่องของทฤษฎี กฎ หรือหลักการต่างๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว การสร้างความคิดหรือความคิดรวบยอดก็จะผิดพลาด การให้เหตุผลก็จะไม่ถูกต้องด้วย ดังนั้นเมื่อสร้างความคิดหรือความคิดรวบยอดขึ้นมาได้แล้ว จะต้องแสดงหรืออธิบาย เพื่อป้องกันออกมาให้ชัดเจน ลักษณะของความคิดรวบยอดที่ดีจะต้องมีความกระชับมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์มีความลึกซึ้ง และมีความเป็นกลางไม่โน้มเอียงไปทางใดทางหนึ่ง

5. ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุผลกับสมมติฐาน การให้เหตุผลขึ้นอยู่กับสมมติฐานเมื่อใดมีการกำหนดสมมติฐานขึ้นมาในกระบวนการแก้ปัญหา ต้องแน่ใจว่าสมมติฐานนั้น กำหนดขึ้นจากสิ่งที่เป็นความจริงและจากหลักฐานที่ปรากฏอยู่ ความบกพร่องในการให้เหตุผลสามารถเกิดขึ้นได้เมื่อบุคคลไปติดยึดในสมมติฐานที่ตั้งขึ้น จนทำให้ความคิดเห็นโน้มเอียงหรือผิดไปจากสภาพที่ควรจะเป็น สมมติฐานที่ดีจะต้องมีความชัดเจน สามารถตัดสินใจ และมีเสถียรภาพเช่นเดียวกัน

6. การลงความเห็น การให้เหตุผลในทุกๆเรื่อง จะต้องแสดงถึงความเข้าใจด้วยการสรุปและให้ความหมายของข้อมูล ลักษณะการให้เหตุผลนั้นโดยธรรมชาติจะเป็นกระบวนการต่อเนื่องที่เชื่อมโยงกันอยู่ระหว่างเหตุกับผล เช่นเพราะว่าสิ่งนี้เกิดสิ่งนั้นจึงเกิดขึ้น หรือเพราะว่าสิ่งนี้เป็นอย่างนี้ สิ่งที่เกิดขึ้นจากสิ่งนี้จึงเป็นอย่างนั้น ถ้าความเข้าใจในข้อมูลเบื้องต้นผิดพลาดการให้เหตุผลย่อมผิดพลาดด้วย ทางออกที่ดีก็คือ การลงความเห็นจะทำให้ได้ก็ต่อเมื่อมีหลักฐานบ่งบอกอย่างชัดเจนจะต้องตรวจสอบความเห็นนั้นสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับสมมติฐานข้อไหนและมีอะไรเป็นตัวชี้ นำอยู่อีกบ้าง ซึ่งอาจทำให้การลงความเห็นผิดพลาด

7. การนำไปใช้ เมื่อมีข้อสรุปแล้วจะต้องมีการนำไปใช้หรือมีผลสืบเนื่อง จะต้องมีความคิดเห็นประกอบว่าข้อสรุปที่เกิดขึ้นนั้น สามารถนำไปใช้ได้มากน้อยเพียงใด ควรจะนำไปใช้ลักษณะใดจึงจะถูกต้อง ลักษณะใดไม่ถูกต้อง โดยพยายามคิดถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นผลต่อเนื่องที่สามารถเกิดขึ้นได้ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การคิดวิเคราะห์ที่ดีหรือมีมาตรฐาน ในอันดับแรกจะต้องรู้จักการให้เหตุผลที่ถูกต้อง ซึ่งต้องอาศัยองค์ประกอบหลายอย่าง ตามที่ได้แสดงรายละเอียดมาแล้ว เรื่องที่สำคัญและเป็นหัวใจของการคิดวิเคราะห์อีกเรื่องหนึ่งก็คือ เทคนิคการตั้งคำถาม เพื่อการวิเคราะห์เป็นการบอกให้ทราบว่า นักคิดวิเคราะห์จะต้องใช้คำถามอย่างไร เพื่อเป็นการนำความคิดไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ ซึ่งมีรายละเอียดต่างๆ ดังนี้

เทคนิคการตั้งคำถามเพื่อการคิดวิเคราะห์ เป็นเรื่องที่มีความสำคัญๆกับความสามารถในการให้เหตุผลอย่างถูกต้อง การตั้งคำถามที่ดีจะช่วยส่งเสริมให้การใช้เหตุผลเป็นไปด้วยความสะดวก มีระบบและช่วยแก้ปัญหาได้ นักคิดวิเคราะห์ต้องมีความสามารถในการตั้งคำถามหลายๆแบบ คำถามที่ต้องการคำตอบกว้าง ๆ ต้องการหลายๆ คำตอบ คำถามต้องการคำตอบเดียวแต่มีความลึกซึ้ง ลักษณะคำถามที่จะช่วยให้คิดหาเหตุผลในระดับลึก หรือมีเหตุผลจากการใช้ปัญญาของการคิด

วิเคราะห์นั้น จะต้องมีความสมบูรณ์ 8 ประการ (Center for Critical Thinking, 1996 : 8-9 อ้างถึงใน วณิช สุธารัตน์. 2547: 128-130) ดังต่อไปนี้

1. ความชัดเจน (Clarity) ความชัดเจนของปัญหาเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการคิด เช่น ตัวอย่างของปัญหาที่ตั้งขึ้นมาเพื่อตรวจสอบความชัดเจน เช่นยังมีเรื่องอะไรอีกในส่วนนี้ที่เรายังไม่รู้ สามารถยกตัวอย่างมาอ้างอิงได้หรือไม่ สามารถอธิบายขยายความส่วนนั้นให้มากขึ้นได้หรือไม่

2. ความเที่ยงตรง (Accuracy) เป็นคำถามที่บอกว่าทุกคนสามารถตรวจสอบได้ถูกต้อง ตรงกันหรือไม่ เช่น จริงหรือ เป็นไปได้หรือไม่ ทำไม่ถึงเป็นไปไม่ได้ สามารถตรวจสอบได้หรือไม่ตรวจสอบอย่างไร เราจะหาข้อมูลหลักฐานได้อย่างไร ถ้าตรงนั้นเป็นเรื่องจริงเราจะทดสอบมันได้อย่างไร

3. ความกระชับ ความพอดี (Precision) เป็นความกะทัดรัด ความเหมาะสม ความสมบูรณ์ของข้อมูล เช่น จำเป็นต้องหาข้อมูลเพิ่มเติมในเรื่องนี้อีกหรือไม่ ทำให้ดูดีกว่านี้ได้หรือไม่ ทำให้กระชับกว่านี้ได้หรือไม่

4. ความสัมพันธ์เกี่ยวข้อง (Relevance) เป็นการตั้งคำถามเพื่อคิดเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ เช่น สิ่งนั้นเกี่ยวข้องกับปัญหาอย่างไร มันเกิดสิ่งต่างๆ ขึ้นตรงนั้นได้อย่างไร ผลที่เกิดขึ้นตรงนั้น มันมีที่มาอย่างไร ตรงส่วนนั้นช่วยให้เราเข้าใจอะไรได้บ้าง

5. ความลึก (Depth) หมายถึงความหมายในระดับที่ลึกความคิดลึกซึ้ง การตั้งคำถามที่สามารถเชื่อมโยงไปยังการคิดหาคำตอบที่ลึกซึ้ง ถือว่าคำถามนั้นมีคุณค่ายิ่ง เช่น ตัวประกอบอะไรบ้างที่ทำให้ตรงนี้เป็นปัญหาสำคัญ อะไรที่ทำให้ปัญหาเรื่องนี้มันซับซ้อน สิ่งใดบ้างที่เป็นความลำบากหรือความยุ่งยากที่เราจะต้องพบ

6. ความกว้างของการมอง (Breadth) เป็นการทดลองเปลี่ยนมุมมอง โดยให้ผู้อื่นช่วยเช่น จำเป็นจะต้องมองสิ่งนี้จากด้านอื่น คนอื่น ด้วยหรือไม่ มองปัญหานี้โดยใช้วิถีทางอื่นๆ บ้างหรือไม่ ควรจะให้ความสำคัญของความคิดเห็นจากบุคคลอื่นหรือไม่ ยังมีข้อมูลอะไรในเรื่องนี้อีกหรือไม่ที่ไม่นำมากล่าวถึง

7. หลักตรรกวิทยา (Logic) มองในด้านของความคิดเห็นและการใช้เหตุผล เช่นทุกเรื่องที่เรา รู้ เราเข้าใจตรงกันหมดหรือไม่ สิ่งที่มีหลักฐานอ้างอิงหรือไม่ สิ่งที่เราสรุปนั้นเป็นเหตุผลที่สมบูรณ์หรือไม่ สิ่งที่เราอ้างมีขอบข่ายครอบคลุมรายละเอียดทั้งหมดหรือไม่

8. ความสำคัญ (Significance) ซึ่งหมายถึง การตั้งคำถามเพื่อตรวจสอบว่าสิ่งเหล่านั้นมีความสำคัญอย่างแท้จริงหรือไม่ ทั้งนี้เนื่องจากในบางครั้งพบว่า ความสำคัญเป็นสิ่งที่เราต้องการจะให้ เป็นมากกว่าเป็นความสำคัญจริงๆ เช่น ส่วนไหนของความจริงที่สำคัญที่สุด ยังมีเรื่องอื่น ๆ ที่มีความสำคัญอยู่อีกหรือไม่ นี่คือนิยามที่สำคัญที่สุดในเรื่องนี้ใช่หรือไม่ ตรงนี้เป็นจุดสำคัญที่ควรให้ความสนใจหรือเปล่า

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การคิดวิเคราะห์จะเกิดความสมบูรณ์ได้นั้น นอกจากจะต้องอาศัยความสามารถในการให้เหตุผลอย่างถูกต้องแล้ว เรื่องของเทคนิคการตั้งคำถามเพื่อการวิเคราะห์ก็มีความสำคัญที่ไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน โดยที่องค์ประกอบทั้งสองส่วนนี้จะทำงานประสานสัมพันธ์กันอย่างกลมกลืนในทุกๆ ขั้นตอนของกระบวนการคิดวิเคราะห์ ส่วนประกอบทั้งสองส่วนจะต้องไปด้วยกัน คุณค่า ความสวยงาม ความลงตัว รวมทั้งประโยชน์อย่างสมบูรณ์จึงจะเกิดขึ้นได้

4) กระบวนการคิดวิเคราะห์

กระบวนการคิดวิเคราะห์ เป็นการแสดงให้เห็นจุดเริ่มต้น สิ่งที่เกี่ยวข้องหรือเชื่อมโยงสัมพันธ์กันในระบบการคิด และจุดสิ้นสุดของการคิด โดยกระบวนการคิดวิเคราะห์มีความสอดคล้องกับองค์ประกอบเรื่องความสามารถในการให้เหตุผลอย่างถูกต้อง รวมทั้งเทคนิคการตั้งคำถามจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องในทุกๆขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ระบุหรือทำความเข้าใจกับประเด็นปัญหา ผู้ที่จะทำการคิดวิเคราะห์จะต้องทำความเข้าใจปัญหาอย่างกระจ่างแจ้ง ด้วยการตั้งคำถามหลายๆ คำถาม เพื่อให้เข้าใจปัญหาต่างๆ ที่กำลังเผชิญอยู่นั้นอย่างดีที่สุด ตัวอย่างคำถาม เช่น ปัญหานี้เป็นปัญหาที่สำคัญที่สุดของบ้านเมืองใช่หรือไม่ (ความสำคัญ) ยังมีปัญหาอื่นๆ ที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากันอีกหรือไม่ (ความสำคัญ)ทราบได้อย่างไรว่าเรื่องนี้เป็นปัญหาที่สำคัญที่สุด (ความชัดเจน)

ขั้นที่ 2 รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัญหา ในขั้นนี้ผู้ที่จะทำการคิดวิเคราะห์ จะต้องรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ เช่น จากการสังเกต จากการอ่าน จากข้อมูลการประชุม จากข้อเขียน บันทึกการประชุม บทความ จากการสัมภาษณ์ การวิจัย และอื่นๆ การเก็บข้อมูลจากหลายๆ แหล่ง และด้วยวิธีการหลายๆ วิธีจะทำให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ ชัดเจน และมีความเที่ยงตรงคำถามที่จะต้องตั้งในตอนนี้ ได้แก่

- 1) เราจะหาข้อมูลให้ครบถ้วนโดยวิธีใดได้อีกบ้างและหาอย่างไร (เที่ยงตรง)
- 2) ข้อมูลนี้มีความเกี่ยวข้องกับปัญหาอย่างไร (ความสัมพันธ์เกี่ยวข้อง)
- 3) จำเป็นต้องหาข้อมูลเพิ่มเติมในเรื่องใดอีกบ้าง (ความกระชับพอดี)

ขั้นที่ 3 พิจารณาความน่าเชื่อถือของข้อมูล หมายถึงผู้ที่คิดวิเคราะห์พิจารณาความถูกต้องเที่ยงตรงของสิ่งที่นำมาอ้าง รวมทั้งการประเมินความพอเพียงของข้อมูลที่จะนำมาใช้ คำถามที่ควรจะนำมาใช้ในตอนนี้ ได้แก่

- 1) ข้อมูลที่ได้มามีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงไร (ความเที่ยงตรง)
- 2) เราจะหาหลักฐานได้อย่างไรถ้าข้อมูลที่ได้มาเป็นเรื่องจริง (ความเที่ยงตรง)
- 3) ยังมีเรื่องอะไรอีกในส่วนนี้ที่ยังไม่รู้ (ความชัดเจน)
- 4) ยังมีข้อมูลอะไรในเรื่องนี้อีกที่ยังไม่นำมากล่าวถึง (ความกว้างของการมอง)

ขั้นที่ 4 การจัดข้อมูลเข้าเป็นระบบ เป็นขั้นที่ผู้คิดจะต้องสร้างความคิด ความคิดรวบยอด หรือสร้างหลักการขึ้นให้ได้ด้วยการเริ่มต้นจากการระบุลักษณะของข้อมูล แยกแยะข้อเท็จจริง ข้อคิดเห็น จัดลำดับความสำคัญของข้อมูล พิจารณาขีดจำกัดหรือขอบเขตของปัญหารวมทั้งข้อตกลงพื้นฐาน การสังเคราะห์ข้อมูลเข้าเป็นระบบและกำหนดข้อสันนิษฐานเบื้องต้นคำถามที่ควรนำมาใช้ในตอนนี้ ได้แก่

- 1) ข้อมูลส่วนนี้เกี่ยวข้องกับปัญหาอย่างไร (ความสัมพันธ์เกี่ยวข้อง)
- 2) จำเป็นต้องหาข้อมูลเพิ่มเติมในเรื่องนี้อีกหรือไม่ จากใครที่ใด (ความกว้างของการมอง)
- 3) อะไรบ้างที่ทำให้การจัดข้อมูลในเรื่องนี้เกิดความลำบาก (ความลึก)
- 4) จะตรวจสอบได้อย่างไรว่าการจัดข้อมูลมีความถูกต้อง (ความเที่ยงตรง)
- 5) สามารถจัดข้อมูลโดยวิธีอื่นได้อีกหรือไม่ (ความกว้างของการมอง)

ขั้นที่ 5 ตั้งสมมติฐาน เป็นขั้นที่นักคิดวิเคราะห์จะต้องนำข้อมูลที่จัดระบบระเบียบแล้วมาตั้งเป็นสมมติฐานเพื่อกำหนดขอบเขตและการหาข้อสรุปของข้อคำถาม หรือปัญหาที่กำหนดไว้ซึ่งจะต้องอาศัยความคิดเชื่อมโยงสัมพันธ์ในเชิงของเหตุผลอย่างถูกต้อง สมมติฐานที่ตั้งขึ้นจะต้องมีความชัดเจนและมาจากข้อมูลที่ถูกต้องปราศจากอคติหรือความลำเอียงของผู้ที่เกี่ยวข้องคำถามที่ควรนำมาใช้ในตอนนี้ได้แก่

- 1) ถ้าสมมติฐานที่ตั้งขึ้นถูกต้อง เราจะมีวิธีตรวจสอบได้อย่างไร (ความเที่ยงตรง)
- 2) สามารถทำให้กระชับกว่านี้ได้หรือไม่ (ความกระชับ ความพอดี)
- 3) รายละเอียดแต่ละส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาอย่างไร (ความสัมพันธ์เกี่ยวข้อง)

ขั้นที่ 6 การสรุป เป็นขั้นตอนของการลงความเห็น หรือการเชื่อมโยงสัมพันธ์ระหว่างเหตุผลกับผลอย่างแท้จริง ซึ่งผู้คิดวิเคราะห์จะต้องเลือกพิจารณาเลือกวิธีการที่เหมาะสมตามสภาพของข้อมูลที่ปรากฏ โดยใช้เหตุผลทั้งทางตรรกศาสตร์ เหตุผลทางวิทยาศาสตร์ และพิจารณาถึงความเป็นไปได้ตามสภาพที่เป็นจริงประกอบกัน คำถามที่ควรนำมาถามได้แก่

- 1) เราสามารถจะตรวจสอบได้หรือไม่ ตรวจสอบอย่างไร (ความเที่ยงตรง)
- 2) ผลที่เกิดขึ้นมันมีที่มาอย่างไร (ความสัมพันธ์เกี่ยวข้อง)
- 3) ข้อสรุปนี้ทำให้เราเข้าใจอะไรได้บ้าง (ความสัมพันธ์เกี่ยวข้อง)
- 4) สิ่งที่สรุปนั้นเป็นเหตุผลที่สมบูรณ์หรือไม่ (หลักตรรกวิทยา)

ขั้นที่ 7 การประเมินข้อสรุป เป็นขั้นสุดท้ายของการคิดวิเคราะห์ เป็นการประเมินความสมเหตุสมผลของการสรุป และพิจารณาผลสืบเนื่องที่จะเกิดขึ้นต่อไป เช่น การนำไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง หรือการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจริงๆ คำถามที่ควรนำมาถามได้แก่

- 1) ส่วนไหนของข้อสรุปที่มีความสำคัญที่สุด (ความสำคัญ)
- 2) ยังมีข้อสรุปเรื่องใดอีกที่ควรนำมากล่าวถึง (ความกว้างของการมอง)
- 3) ถ้านำเรื่องนี้ไปปฏิบัติจะมีปัญหาอะไรเกิดขึ้นบ้าง (ความกว้างของการมอง)
- 4) อะไรจะทำให้ปัญหามีความซับซ้อนยิ่งขึ้น (ความลึก)

สรุปได้ว่ากระบวนการคิดวิเคราะห์มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการแก้ปัญหาต่างๆ ของมนุษย์ การคิดวิเคราะห์เป็นจะช่วยให้นักศึกษามองเห็นปัญหา ทำความเข้าใจปัญหา รู้จักปัญหาอย่างแท้จริง และจะสามารถแก้ปัญหาทั้งหลายได้

5) ทักษะการคิดวิเคราะห์

ราชบัณฑิตยสถาน (2546 : 1071) กล่าวว่าไว้ว่าทักษะการคิดวิเคราะห์ หมายถึงความชำนาญในการคิดใคร่ครวญอย่างละเอียดรอบคอบในเรื่องราวต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล โดยหาส่วนดีส่วนบกพร่อง หรือ จุดเด่นจุดด้อยของเรื่องนั้นๆ แล้ว เสนอแนะสิ่งที่ดีสิ่งที่เหมาะสมนั้นอย่างยุติธรรม

สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2548 : 5) ได้ให้ความหมายทักษะการคิดวิเคราะห์ คือ การระบุเรื่องหรือปัญหา การจำแนกแยกแยะ การเปรียบเทียบข้อมูลอื่นๆ และตรวจสอบข้อมูลอย่างชำนาญหรือหาข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อให้และแม่นยำเพียงพอแก่การตัดสินใจ

ซึ่งอาจสรุปได้ว่าทักษะการคิดวิเคราะห์ คือ ความสามารถในการพิจารณาไตร่ตรองแก้ปัญหาที่แม่นยำมีความละเอียดในการจำแนกแยกแยะ เปรียบเทียบข้อมูลเรื่องราวเหตุการณ์ต่าง ๆ

อย่างชำนาญ โดยการหาหลักฐานที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงหรือข้อมูลที่น่าเชื่อถือมาสนับสนุนหรือยืนยันเพื่อพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนตัดสินใจเชื่อหรือสรุป

2.4 แนวคิดกระบวนการวิจัยเชิงสังเคราะห์

1) ความหมายกระบวนการวิจัยเชิงสังเคราะห์

กระบวนการวิจัยเชิงสังเคราะห์เป็นรูปแบบการวิจัยเชิงระบบและนโยบายประเภทหนึ่ง ซึ่งกระบวนการสังเคราะห์งานวิจัย (Research Synthesis) หมายถึง การนำผลงานวิจัยตั้งแต่ 2 ชิ้นขึ้นไปมา บูรณาการ โดยมีจุดประสงค์เพื่อนำผลการวิจัยทั้งหมดมาหาข้อสรุปร่วมกันในเรื่องที่ศึกษาโดยเป็นการพัฒนา ต่อยอดจากผลงานวิจัยเดิม บางตำราจะเรียกการสังเคราะห์งานวิจัยว่าเป็นปริทัศน์งานวิจัย (research review) เป็นกระบวนการวิจัยตามระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์ (research synthesis as a scientific process) เพื่อตอบปัญหาใดปัญหาหนึ่งโดยการรวบรวมงานวิจัยเกี่ยวกับปัญหานั้น ๆ หลายเรื่องมาศึกษา วิเคราะห์ด้วยวิธีการทางสถิติหรือวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพและนำเสนอข้อสรุปอย่างเป็นระบบเพื่อให้ได้ คำตอบปัญหาวิจัยที่ต้องการให้ได้คำตอบที่เป็นข้อยุติ

การมองปัญหาอย่างเป็นองค์รวมคือลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงระบบและนโยบาย ซึ่งต้องอาศัย การทำงานและสื่อสารระหว่างผู้เชี่ยวชาญหลากหลายสาขา และอาศัยการดึงผู้ใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเข้ามา มีส่วนร่วม โดยจำเป็นต้องมีการจัดประชุมผู้เชี่ยวชาญหลากหลายสาขา เพื่อสังเคราะห์งานวิจัย โดยมี การ นำเสนอข้อสรุปในการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ ซึ่งงานวิจัยสุขภาพที่มองเชิงระบบมีความแตกต่างจากงานวิจัย สุขภาพอื่นๆ เช่น งานวิจัยเชิงสำรวจ งานวิจัยโดยใช้วิธีการสังเกตสิ่งที่เกิดขึ้นเพื่อค้นหาความถี่ของโรค อาการ ผลการรักษา งานวิจัยเชิงทดลอง ซึ่งงานวิจัยดังกล่าวมักมีการทำแบบแยกส่วน แยกความชำนาญ นักวิจัยกลุ่มหนึ่งอาจคิดค้นตำรับยาสำหรับรักษาการติดเชื้อไวรัสซิกา นักวิจัยกลุ่มหนึ่งอาจคิดค้นกลยุทธ์ป้องกันการติดเชื้อ ไวรัสซิกา นักวิจัยกลุ่มหนึ่งอาจเปรียบเทียบประสิทธิภาพของมาตรการการเฝ้าระวังโรคใช้วิธีการรูปแบบต่างๆ ในขณะที่นักวิจัยที่มองปัญหาเชิงระบบจะพิจารณาปัญหาโดยนำองค์ความรู้ทุกประเด็นมาประมวลรวมกับการ วิเคราะห์บริบททางระบาดวิทยา เทคโนโลยีการเฝ้าระวัง กำลังคน การเงิน การอภิบาล เพื่อให้มั่นใจว่า นโยบายการเฝ้าระวังโรคใช้วิธีการรูปแบบต่างๆ ได้ผ่านมาตรการที่พิสูจน์ประสิทธิภาพแล้วจะครอบคลุม ประชาชนทุกกลุ่ม เมื่อมีการนำออกมาประกาศใช้

นอกจากนี้งานวิจัยเชิงระบบยังมีความเชื่อมโยงกับนโยบายสุขภาพ ไม่ว่าจะระดับท้องถิ่น ระดับ ภูมิภาค ระดับชาติระดับโลก การศึกษาวิจัยปัญหาเชิงระบบจึงเสี่ยงไม่ได้ที่จะต้องจัดประชุมเพื่อระดมความคิด เห็นจากผู้กำหนดนโยบาย ผู้บริหารสถานพยาบาล องค์กรอิสระ องค์กรเอกชน และชุมชน เพื่อให้เห็น สภาพปัญหาทุกแง่มุม ซึ่งต่างจากงานวิจัยสุขภาพสาขาอื่นที่อาจไม่จำเป็นต้องระดมความคิดเห็นจากผู้ ใช้ ประโยชน์หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อลดอคติในการทำวิจัย ซึ่งเรื่องระเบียบวิธีวิจัยในงานวิจัยเชิงระบบ อาจ ไม่ได้เคร่งครัดเรื่องจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ต้องคำนวณให้ได้ เพื่อสามารถอนุมานกลับไปยังกลุ่มประชากร เหมือนกับงานวิจัยทั่วไป ดังนั้นข้อสรุปที่ได้จากการสังเคราะห์งานวิจัยจึงอาจไม่ชี้ชัดเด็ดขาดเท่างานวิจัยอื่น เพราะผ่านกระบวนการรวบรวม วิเคราะห์ตีความและแปลข้อมูลที่ต่างกัน อย่างไรก็ตามข้อสรุปที่ได้ก็มีความ น่าเชื่อถือไม่ต่างจากงานวิจัยลักษณะอื่น เพราะได้จากการสืบค้นสาเหตุอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ข้อเสนอที่ได้จากงานวิจัยจึงอาจ

เหมาะสมที่สุดสำหรับสถานการณ์ในขณะนั้น แล้วยังสามารถนำไปแก้ปัญหาในพื้นที่อื่นที่มี บริบท คล้ายคลึงกันได้ด้วย

ดังนั้นกระบวนการสังเคราะห์งานวิจัยในการวิจัยระบบสุขภาพ จำเป็นต้องอาศัยความ เชี่ยวชาญของ ศาสตร์หลายสาขามาสผสมผสานกัน เช่น ผู้เชี่ยวชาญด้านแพทยศาสตร์ สาธารณสุข ศาสตร์ระบาดวิทยา เศรษฐศาสตร์สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์เพื่อช่วยกันระดมสมอง มองปัญหา เช่น ควรจัดระบบกำลังคน งบประมาณ เทคโนโลยีอย่างไรจึงจะทำให้เกิดการดำเนินงานหรือระบบบริการ ที่พึงประสงค์ จึงจำเป็นต้อง กำหนดเป้าหมายเชิงระบบที่ต้องการพัฒนา ต้องมีการทบทวนความรู้ว่า ด้วยระบบที่ต้องการพัฒนา โดยการ ทบทวนความรู้จากงานวิจัย หรือสัมภาษณ์ผู้มีประสบการณ์หรือ สังเกตรูปแบบที่องค์กรอื่นทำอยู่ ทำการ วิเคราะห์ส่วนขาดของระบบที่มีอยู่ ว่ามีองค์ประกอบใดเป็นส่วน สำคัญที่ต้องพัฒนา หลังจากนั้นจึงวางแผนการ วิจัย หรือทำการวิจัยเชิงสังเคราะห์โดยรวบรวม จากผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องเดิมที่มีอยู่ ใช้หลักฐานเชิงประจักษ์ มาถกแถลงเพื่อคลี่ปมปัญหาในประเด็น ต่างๆ ของระบบสุขภาพ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายที่ เหมาะสมสำหรับนำไปปฏิบัติ ต่อไป ซึ่งการจัดประชุมระดมความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อศึกษาหา แนวทางแก้ไขปัญหาด้าน สุขภาพเพื่อกำหนดเป็นนโยบาย หรือประเมินผลสัมฤทธิ์ของนโยบายเพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้น ก็ สามารถให้ผลลัพธ์ทางการวิจัยได้เป็นข้อเสนอเชิงนโยบายที่เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์สำหรับการ ตัดสินใจ เชิงนโยบายได้เช่นเดียวกัน

การจัดประชุมระดมความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย อาจถือเป็นขั้นตอนหนึ่งของ กระบวนการ สังเคราะห์งานวิจัยโดยมีนำเสนอข้อสรุปของผลงานวิจัย (research of research) ต่อผู้ มีส่วนได้ส่วนเสีย ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ฯลฯ เพื่อดูความเป็นไปได้เชิงนโยบาย การยอมรับและ ความร่วมมือของผู้มีส่วนได้ ส่วนเสีย ซึ่งนักวิจัยต้องทำการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders analysis) ว่า ใครคือผู้มีส่วนได้ ส่วนเสียหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง มีความสัมพันธ์ต่อ ประเด็นหนึ่งๆ ที่เรากำลังพิจารณา ไม่ว่าจะเป็นคนที่ได้ ประโยชน์เสียประโยชน์บุคคลหรือหน่วยงาน ที่มีอำนาจหน้าที่โดยตรงในประเด็นนั้น หัวใจสำคัญของการ วิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียคือ การศึกษา บุคคลหรือหน่วยงานเหล่านั้นอย่างลึกซึ้ง พยายามเข้าถึงความสนใจ พฤติกรรม ความต้องการ ความรู้ จุดประสงค์ของการทำงาน อิทธิพล อำนาจหน้าที่ที่มีจุดยืนต่อประเด็นที่ กำลังพิจารณา รวมไปถึง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมด เพื่อนำข้อมูลมาคาดการณ์ รูปแบบการ ตอบสนอง หาแนวทางในการเพิ่มการสนับสนุน ลดการต่อต้านคัดค้าน รวบรวมกลุ่มที่มีความเห็น เหมือนกัน แยกกลุ่มที่มีความเห็นแตกต่างหรือคัดค้าน ซึ่งผู้ที่จะทำการศึกษาผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย เป็นได้ทั้งคน ที่อยู่ในระบบ (insider) และนอกระบบ (outsider) โดยจะมีข้อดีและข้อเสียที่แตกต่าง กัน เช่น ถ้าเป็นคนที่อยู่ นอกวงการ จะมีข้อดีคือ มีความเป็นกลาง สามารถมองปัญหาจากแง่มุมที่เป็น กลางไม่มีอคติแต่มีข้อเสียคือ ขาดความคุ้นเคยต่อระบบ ต้องใช้เวลาในการเรียนรู้วัฒนธรรมของ องค์กรและความรู้เฉพาะ ขาดความเข้าใจใน ระบบพื้นฐาน และต้องใช้เวลาในการสร้างความสัมพันธ์ ระหว่างผู้ที่ทำการศึกษาและผู้ให้ข้อมูล ส่วนถ้าเป็น คนในก็จะมีข้อดีข้อเสียที่ตรงข้ามกัน ซึ่งเมื่อได้ นำเสนอผลการวิจัยเชิงสังเคราะห์ต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผู้กำหนดนโยบาย ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วจะได้มีโอกาสนำผลงานไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

2) ขอบเขตการดำเนินงาน

กระบวนการสังเคราะห์งานวิจัยมีขอบเขตการดำเนินงานครอบคลุมในเรื่องต่างๆ ได้แก่ (1) การสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีหลักการของศาสตร์ (2) การสังเคราะห์ระเบียบวิธีวิจัย และ (3) การสังเคราะห์ข้อค้นพบจากผลงานวิจัย โดยการสังเคราะห์งานวิจัยจะมีลักษณะสำคัญอย่างน้อย 5 ข้อ ได้แก่ 1) การนำแนวคิด ทฤษฎีและหลักการของศาสตร์ที่หลากหลายในหัวข้อเรื่องเดียวกัน มาทำการสรุปให้เห็นเป็นแนวคิด ทฤษฎีตัวแบบใหม่ขึ้นมา 2) การสังเคราะห์งานวิจัยจะเป็นการสังเคราะห์มาจากผลงานวิจัยตั้งแต่ 2 เรื่องขึ้นไปในหัวข้อเรื่อง เดียวกัน 3) การสังเคราะห์งานวิจัยมีจุดประสงค์เพื่อหาข้อสรุปรวมจากผลงานวิจัยต่างๆ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง เป็นการตกผลึกความคิดที่ได้มาจากผลงานวิจัยหลายชิ้น เพื่อให้ได้ข้อสรุปรวมในหัวข้อเรื่องที่ศึกษา 4) เป็นการมุ่งหาข้อสรุปหรือข้อเสนอแนะทั่วไป (Generalization) ในหัวข้อที่ศึกษา โดยใช้เหตุผลเชิงอุปมาน (Induction Reasoning) ซึ่งการใช้เหตุผลเชิงอุปมานเป็นวิธีการศึกษาที่ใช้วิธีการนำข้อค้นพบที่ได้ ปรากฏการณ์ต่างๆ เป็นจำนวนมาก มาหาเป็นข้อสรุปทั่วไป เช่น ในการสังเคราะห์งานวิจัยเรื่องความสำเร็จของการบริหารงานเชิงยุทธศาสตร์ โดยศึกษาจากหน่วยงานต่างๆ ที่ประสบผลสำเร็จ ปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่ พบว่ามีอิทธิพลต่อความสำเร็จของการบริหารงานเชิงยุทธศาสตร์ด้านสุขภาพก็คือภาวะผู้นำ (Leadership) ดังนั้นผู้ที่ทำหน้าที่สังเคราะห์งานวิจัยจะต้องหาข้อสรุปร่วมกันให้ได้ว่าผู้นำแต่ละหน่วยงานในระบบสุขภาพที่ ประสบผลสำเร็จล้วนใช้สไตล์ผู้นำอย่างไร เช่น เน้นการสร้างวิสัยทัศน์ร่วม เน้นการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้เสีย ในทุกขั้นตอน เน้นการบริหารการเปลี่ยนแปลง เน้นการจูงใจ เป็นต้น 5) เป็นการค้นหาความเป็นจริงของปรากฏการณ์ร่วมโดยใช้ระเบียบวิธีการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ ที่ได้จากการสังเกตปรากฏการณ์หรือข้อค้นพบจากงานวิจัยชิ้นต่างๆ มีการนำมาใช้เหตุผลเชิงอุปมาน รวมถึงอาจ มีการนำข้อสรุปรวมหรือข้อสรุปทั่วไปหรือต้นแบบใหม่ไปทดลองหรือทดสอบเพื่อหาความจริงต่อไป

3) ประเภทการสังเคราะห์งานวิจัย

การสังเคราะห์งานวิจัย (Research Synthesis) จำแนกได้ 2 ประเภทคือ การสังเคราะห์งานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research synthesis) และการสังเคราะห์งานวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research Synthesis)

1. การสังเคราะห์งานวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการอ่านวิเคราะห์รายงานวิจัยในประเด็นหัวข้อที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาเขียนสรุปเข้าด้วยกันเป็นองค์ความรู้ของผู้วิจัย

Gilson (2014) กล่าวว่า การสังเคราะห์งานวิจัยด้วย วิธีเชิงคุณภาพ จะช่วยให้เข้าใจการวิจัยเชิงระบบและนโยบายด้านสุขภาพได้ดีขึ้นผ่านกระบวนการที่ได้เห็น มุมมองและการตัดสินใจของผู้เชี่ยวชาญเพื่อที่จะสรุปทิศทาง แนวโน้มหรือข้อเสนอที่ควรจะเป็นและเหมาะสม กับบริบท

2. การสังเคราะห์งานวิจัยเชิงปริมาณ เป็นการวิเคราะห์จำนวน ตัวเลข หรือค่าสถิติในประเด็นหัวข้อที่ เกี่ยวข้องที่ปรากฏอยู่ในงานวิจัย แล้วนำมาจัดกลุ่มและหมวดหมู่ทำให้ได้ข้อสรุปใหม่ การสังเคราะห์เชิง ปริมาณจึงเป็นการวิเคราะห์ผลวิเคราะห์ (Analysis of Analysis) หรือการวิเคราะห์เชิงผสมผสาน (Integrative Analysis) หรือการวิจัยงานวิจัย (Research of Research)

4) การเก็บรวบรวมข้อมูลในการสังเคราะห์งานวิจัย

สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลในการสังเคราะห์งานวิจัย มีขั้นตอนย่อยๆ ได้ 1) คัดเลือกงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง งานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่จะนำมาสังเคราะห์คือ งานวิจัยที่ระบุตัวแปรเดียวกัน และมีกลุ่มตัวอย่าง ใกล้เคียงกัน ผู้สังเคราะห์งานวิจัยต้องอ่านงานวิจัยเหล่านั้นให้เข้าใจก่อนว่ามีความเกี่ยวข้องสอดคล้องกับเรื่อง หรือสาระที่ต้องการสังเคราะห์หรือไม่เพียงใด 2) พิจารณาคุณภาพงานวิจัย การพิจารณาคัดเลือกงานวิจัยที่มี คุณภาพเพื่อสังเคราะห์เป็นสิ่งจำเป็น การพิจารณาคุณภาพงานวิจัย พิจารณาจากประเด็นความสอดคล้อง ระหว่างชื่อเรื่อง ปัญหาการวิจัย กรอบแนวคิดในการวิจัย วัตถุประสงค์ของการวิจัย และสมมติฐานของการ วิจัย ประเด็นการให้นิยามศัพท์ ตัวแปรที่เกี่ยวข้องและวัดได้ การวัดตัวแปรนั้นมีความเชื่อถือได้มากน้อย เพียงใด เครื่องมือที่ใช้มีการระบุหรือบรรยายวิธีการสร้างและการหาคุณภาพหรือไม่อย่างไร กลุ่มตัวอย่าง ได้มา อย่างเหมาะสมหรือไม่ การวิเคราะห์ข้อมูล มีความถูกต้องเหมาะสมหรือไม่ การนำเสนอผลสอดคล้องกับ ชื่อเรื่อง วัตถุประสงค์และสมมติฐานการวิจัยหรือไม่ และประเด็นที่สำคัญคือจำนวนงานวิจัยที่มีตัวเล่มจริงมีมากน้อยเพียงใด งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสาระหรือเรื่องที่ต้องการศึกษา ต้องมีจำนวนมากพอจึงจะสามารถทำ การสังเคราะห์งานวิจัยได้อย่างไรก็ตาม Cooper (2007) กล่าวว่า การสังเคราะห์งานวิจัย เป็นกระบวนการวิจัย ที่มีระยะการดำเนินการตั้งแต่กำหนดปัญหาเพื่อรวบรวมคำถามการวิจัยโดยหาหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ตรงกับ กรณีหรือตั้งสมมติฐานของการสังเคราะห์งานวิจัย หลังจากนั้นทำการประเมินรายงานวิจัยทั้งในส่วนของวิธีการ วิจัยและการดำเนินการศึกษาแล้ววิเคราะห์หาหลักฐานจากแต่ละการศึกษา ต่อมาทำการตีความผลที่ได้จาก หลักฐานการวิจัยทั้งหมดและนำเสนอผลการศึกษา

5) วิธีการสังเคราะห์งานวิจัยที่นิยมใช้กันมี 2 วิธี

1. การสังเคราะห์เนื้อหาสาระ ประกอบด้วยส่วนที่เป็นลักษณะงานวิจัย รายละเอียดวิธีการดำเนินการ วิจัย และผลงานวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์อภิมาน (Meta-Analysis) ซึ่งเป็นวิธีการสังเคราะห์เชิงปริมาณ ที่ต้องใช้ระเบียบวิธีทางสถิติ เป็นการนำเสนอข้อค้นพบจากงานวิจัยทุกเรื่องในหน่วยมาตรฐานเดียวกัน และ บูรณาการข้อค้นพบของรายงานการวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ทั้งหมด พร้อมทั้งแสดงให้เห็นความเกี่ยวข้อง ระหว่างลักษณะงานวิจัย สามารถดำเนินการแบบง่าย ๆ โดยใช้วิธีการแจกแจง

2. การสังเคราะห์เนื้อหาสาระเฉพาะส่วนที่เป็นข้อค้นพบของรายงานการวิจัย โดยใช้วิธีการสังเคราะห์ ด้วยวิธีการบรรยายเชิงคุณภาพ จะได้บทสรุปรวมข้อค้นพบของรายงานการวิจัยที่นำมาสังเคราะห์โดยอาจ ยังคงสาระของงานวิจัยแต่ละเรื่องไว้ด้วย หรืออาจจะนำเสนอบทสรุปรวมลักษณะภาพรวมโดยไม่คงสาระของ งานวิจัยแต่ละเรื่องก็ได้

6) ขั้นตอนการสังเคราะห์การวิจัย

6.1 ขั้นตอนการสังเคราะห์การวิจัยด้วยวิธีเชิงปริมาณ (Quantitative Research Synthesis)

รายงานการวิจัยที่ต้องการนำมาสังเคราะห์ควรมีอย่างน้อย 2-3 เล่ม ยังมีรายงานการวิจัยมาก ยิ่งทำ ให้ได้ข้อสรุปที่ครอบคลุมและนำไปใช้ได้กว้างขึ้น ขั้นตอนการสังเคราะห์รายงานการวิจัยมีดังต่อไปนี้

1. ตรวจสอบคุณภาพของรายงานการวิจัย ในส่วนของวิธีดำเนินการวิจัย คุณภาพของข้อมูล และ ความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย ทั้งนี้เพื่อให้มั่นใจว่าผลการวิจัยที่นำมาสังเคราะห์เป็น

งานวิจัยที่มีคุณภาพ รายงานการวิจัยที่ไม่มีคุณภาพเมื่อนำมาสังเคราะห์ก็จะให้ข้อสรุปรวมที่ไม่มีคุณภาพด้วย

2. การกำหนดประเด็น/ตัวแปรที่แสดงลักษณะของงานวิจัย เช่น พื้นที่ทำการศึกษาวิจัย ระยะเวลาที่ ทำการวิจัย จำนวนของกลุ่มตัวอย่างที่ทำวิจัย (เป็นรายกรณีหรือเป็นกลุ่มๆ) เป็นต้น

3. การจำแนกงานวิจัยออกตามประเด็นหลักสำคัญที่สนใจ เช่น ลักษณะที่สำคัญ วิธีการที่ใช้ในการ แก้ไขปัญหา เป็นต้น

4. การวิเคราะห์ลักษณะงานวิจัย จัดหมวดหมู่และทำการสังเคราะห์โดยการแจกแจงนับตามตัวแปรที่ สนใจ

6.2 ขั้นตอนการสังเคราะห์งานวิจัยด้วยวิธีเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Synthesis)

ขั้นตอนการสังเคราะห์งานวิจัยเชิงปริมาณนั้นแสดงการวิเคราะห์จำแนกลักษณะงานวิจัย ซึ่งยึดผลที่ เกิดขึ้นเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม การสังเคราะห์ในลักษณะนี้ยังไม่ได้ให้รายละเอียดในเชิง เนื้อหาเกี่ยวกับ กระบวนการที่ใช้ในการแก้ไขปัญหา ผู้วิจัยควรทำการสังเคราะห์การวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วย โดยใช้การวิเคราะห์ เนื้อหา ซึ่งมีขั้นตอนสำคัญดังนี้

1. ศึกษาและวิเคราะห์งานวิจัย

2. จัดหมวดหมู่ของงานวิจัยที่มีเป้าหมาย (ผลที่ ต้องการให้เกิดกับกลุ่มตัวอย่าง) แบบเดียวกัน เช่น งานวิจัยที่เน้นการพัฒนาความสามารถผู้บริหารระบบ สุขภาพ งานวิจัยที่ต้องการให้เกิด การเปลี่ยนแปลงนโยบาย เมื่อนโยบายเปลี่ยนแล้ว วิธีคิดของผู้จัดการระบบ เปลี่ยนด้วยหรือไม่

3. วิเคราะห์เนื้อหาในรายงานวิจัย เช่น สภาพปัญหาที่เกิดขึ้น วิธีการที่ใช้ในการวิเคราะห์ หา สาเหตุของปัญหาเพื่อนำไปสู่การคิดวิธีการแก้ไข แนวคิด หลักการหรือวิธีการที่ใช้ในการพัฒนา ขั้นตอนการ วางแผนและทดลองแก้ไขปัญหา วิธีการเก็บข้อมูลและประเมินผล และที่สำคัญที่สุดคือ ผลการวิจัย เพื่อนำมา วิเคราะห์ความเหมือนหรือต่างของสาระในงานวิจัย และสุดท้ายคือสังเคราะห์ ผลการวิจัย เน้นวิธีการที่ใช้ใน การพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงระบบ และเปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้น

การสังเคราะห์งานวิจัย อาศัยขั้นตอนกระบวนการของการวิจัยเหมือนกับการวิจัยอื่นๆ นั่นคือ การ กำหนดปัญหาการวิจัย การตั้งวัตถุประสงค์การวิจัย การสร้างเครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวม ข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การแปลผลและนำเสนอผลการวิจัยเช่นเดียวกัน นอกจากนั้นการสังเคราะห์ งานวิจัยยังให้ความรู้ใหม่แก่ผู้สังเคราะห์อีกด้วย

ดังนั้นการสังเคราะห์งานวิจัยจึงเป็นงานวิจัยประเภทหนึ่ง ซึ่ง ผู้สังเคราะห์งานวิจัยควรมี ความรู้พื้นฐานที่สำคัญคือ ความรู้ในเนื้อหาที่วิจัย ความรู้ในระเบียบวิธีวิจัย ความรู้ ในหลักการ วิเคราะห์โดยใช้ค่าสถิติเชิงพรรณนาและสถิติอ้างอิง ซึ่งกระบวนการการสังเคราะห์งานวิจัยเป็น กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่มีวิธีการ คือ 1) กำหนดปัญหาการวิจัย ในขั้นนี้ผู้สังเคราะห์งานวิจัย จะต้องระบุ สาระที่สนใจต้องการศึกษาให้ได้ 2) ตั้งวัตถุประสงค์งานวิจัย หมายถึง ผู้สังเคราะห์ งานวิจัยจะต้องระบุตัวแปร และกำหนดวัตถุประสงค์ในการศึกษาให้ชัดเจนเพื่อตอบปัญหาการวิจัย 3) สร้างเครื่องมือที่เก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการเตรียมแบบบันทึกเพื่อสรุปผลการอ่านงานวิจัยแต่ละเรื่อง ซึ่งต้องให้ครอบคลุมตัวแปรที่ต้องการศึกษา ทั้งหมด 4) เก็บรวบรวมข้อมูล ขั้นนี้เป็นการค้นหา งานวิจัยมาสังเคราะห์ แหล่งที่มีงานวิจัยส่วนใหญ่คือ ฐานข้อมูลของห้องสมุด kb.hsri.or.th ซึ่งการ เก็บรวบรวมข้อมูล 5) วิเคราะห์ข้อมูล ผู้สังเคราะห์งานวิจัย ต้องระบุวิธีการวิเคราะห์งานวิจัย การ

วิเคราะห์งานวิจัยมีหลายวิธีคือ วิธีการแจงนับ วิธีพิจารณาค่านัยสำคัญ วิธีวิเคราะห์เมตต้า (Meta-analysis) ส่วนการนำเสนอผลการวิเคราะห์มีวิธีเสนอได้หลายแบบ ได้แก่ การบรรยาย การเสนอด้วยค่าสถิติ การเสนอด้วยตารางประกอบการบรรยาย 6) แปรผลและการนำเสนอ ผลการวิจัย เป็นการสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

2.5 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เดือนนภา ภูทอง (2561) ได้วิจัยเรื่อง การจัดการป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมสาธารณะ และจารีตประเพณีท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือ ผลการศึกษาพบว่า สังคมท้องถิ่นมีการจัดการป่าชุมชนโดยการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อ ค่านิยม และอาศัยปราชญ์ชาวบ้านหรือพ่อหลวงรวมทั้ง พระสงฆ์ เป็นรากฐานการขับเคลื่อนชุมชนผ่านการปลูกจิตสำนึก รักบ้านเกิด/ถิ่นเกิด/หรือท้องถิ่น และนำเอาวัฒนธรรมจารีต ประเพณีท้องถิ่นมาเป็นวิถีปฏิบัติในการจัดการดูแลรักษาป่าของชุมชนท้องถิ่น เช่น การนำความเชื่อเรื่องผีที่ดูแลป่า การรักษา ป่าต้นน้ำ การใช้ทรัพยากรจากป่าอย่างรู้คุณค่าและกุศโลบายในการรักษาป่าผ่านพิธีกรรมต่างๆของชุมชนท้องถิ่นในแต่ละแห่ง

ภาวดี ทะไกรราช (2561) ได้วิจัยเรื่อง การจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ โดย การมีส่วนร่วมของประชาชน ผลการวิจัยพบว่า 1. บริบทการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ หรือป่าชุมชนวัดพระบาทภูสิงห์ ตำบลโคกตาล อำเภอภูสิงห์จังหวัดศรีสะเกษ เป็นเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าฝั่งขวาห้วยศาลา ที่อยู่ตามแนวชายแดนประเทศไทย-ประเทศกัมพูชาประชาชนได้เคยได้รับการบริหารจัดการและการฟื้นฟู ดูแล ร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐด้านป่าไม้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนในพื้นที่ ทำให้มีความอุดมสมบูรณ์ บางพื้นที่พบว่ามีปัญหาการบุกรุกลักลอบตัดไม้ทำลายป่า และการเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่า ขณะที่ประชาชนในพื้นที่มี วิถีชีวิตพึ่งพาทรัพยากรป่าชุมชนนี้เพราะมีความอุดมสมบูรณ์ของพรรณไม้นานาชนิดที่กระจายไปทั่วบริเวณพื้นที่บริเวณป่าชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งรวมอาหารของชุมชนในพื้นที่ มีทั้งพืชผัก ผลไม้ป่านานาชนิด สมุนไพรที่ประชาชนในชุมชน ได้นำมาใช้ประโยชน์ ทั้งทางตรงและทางอ้อม 2. การค้นหากิจกรรมและแนวทางการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 โดยการมีส่วนร่วมของ ประชาชน ได้แก่ การทำกิจกรรมรณรงค์ป้องกันการบุกรุกป่าชุมชน การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชน สนับสนุนให้ความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐในการป้องกันรักษาป่าชุมชนและกิจกรรมฟื้นฟูป่า การปลูกป่า การเพิ่มพื้นที่ป่า ตามบริเวณพื้นที่ในชุมชน การรายงานและแจ้งข้อมูล กรณีเกิดเหตุภัยพิบัติทางเขตพื้นที่ป่าชุมชน การประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลด้านการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ การจัดการป่าชุมชนผ่านมิติวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาและความเชื่อ เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในผืนป่า การจัดทำศาลเจ้าปู่ตา ศาลเจ้าที่ พิธีบวชป่า การส่งเสริมสนับสนุน และเปิดโอกาสให้ ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน 3. การเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ ในระดับ ครอบครัวและชุมชน ได้แก่ การจัดทำแผนงานพัฒนาและฟื้นฟูทรัพยากรป่าชุมชน การจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนและ พัฒนาศักยภาพแกนนำชุมชนในการเฝ้าระวังป่าชุมชน การสร้างแผนงานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่

การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ การปลูกฝังจิตสำนึกในการดูแลรักษาป่าชุมชนแก่เด็กและเยาวชน การกำหนดกฎระเบียบการจัดการป่าชุมชน แนวทางในระดับหน่วยงานท้องถิ่น และจังหวัด ได้แก่ การประสานงานทำงาน ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่น เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชุมชน การกำหนดแนวทางการจัดการระยะยาว เพื่อพัฒนาทรัพยากรป่าชุมชน พัฒนาระบบฐานข้อมูลที่ดินสมัยและเป็นปัจจุบัน สนับสนุนให้มีแผนพัฒนาตำบลในการ จัดการทรัพยากรป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 ปลูกฝังให้ประชาชนในพื้นที่ที่มีความรู้สึก รักและหวงแหน รู้จักใช้ทรัพยากรป่าชุมชน สร้างอาชีพ สร้างป่าเศรษฐกิจของชุมชนในระดับนโยบายและระดับประเทศ ได้แก่ การสนับสนุน การดำเนินงาน สร้างขวัญกำลังใจแก่หน่วยงานป่าไม้ในระดับพื้นที่ ส่งเสริมด้านงานวิชาการ สนับสนุนอัตราค่าจ้างเจ้าหน้าที่ ในการจัดการป่าชุมชน และสร้างแนวทางในการลดความขัดแย้งกับประชาชนในพื้นที่ พิจารณานโยบายและแนวทาง ปฏิบัติงานที่เหมาะสมเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนในระดับพื้นที่

จักรพงษ์ พวงงามชื่น (2556) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษา บ้านทาปาเปา ตำบลทาปลาตุก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ผลการศึกษา พบว่า ชาวบ้านมีประวัติการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าในระดับหนึ่งผ่านมิติของวัฒนธรรม ประเพณีพิธีกรรม และความเชื่อต่างๆ ก่อให้เกิดกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง ในภาพรวมชาวบ้านมีส่วนร่วม ร่วมในการจัดการป่าชุมชนในระดับปานกลาง ($x = 3.58$) การพัฒนาการมีส่วนร่วมขึ้นเห็นคุณค่า (A) พบว่า ผลของการ ทำลายป่าในอดีต ทำให้ปัจจุบันชาวบ้านหันมาฟื้นฟูป่าด้วยกิจกรรมต่างๆ อย่างจริงจัง ซึ่งในอนาคตชาวบ้านต้องการส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์ของป่าชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติแก่ประชาชนทั่วไป และกลุ่ม เยาวชนให้มากขึ้น ในขั้นปฏิสัมพันธ์(I) ชุมชนได้ระบุและจัดลำดับความสำคัญโครงการในอนาคตเพื่อส่งเสริมการจัดการ ป่าชุมชนให้ประสบผลสำเร็จยิ่งขึ้น และขึ้นควบคุม (C) จากโครงการดังกล่าวชาวบ้านได้ร่วมกันวางแผนการดำเนินงาน และหาผู้รับผิดชอบในแต่ละโครงการอย่างชัดเจน สำหรับการประเมินผลการพัฒนาการมีส่วนร่วม พบว่า ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจก่อนและหลังการพัฒนาไม่แตกต่างกัน ส่วนด้านการดำเนินงาน การรับผลประโยชน์ และการ ประเมินผล ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นหลังจากการพัฒนาการมีส่วนร่วม

มนูญ เทศน์นำ และคณะ (2552) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การกระบวนการและรูปแบบการจัดการป่าชุมชนให้เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่เหมาะสมและยั่งยืนบ้านกาด(ตลาด)ซีเหล็ก ตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ป่าชุมชนบ้านกาดซีเหล็กได้เผชิญกับสภาพการถูกบุกรุกทำลาย ทั้งโดยนโยบายของรัฐในการเปิดสัมปทาน การลักลอบตัดไม้ของคนในพื้นที่ และการบุกรุกพื้นที่เพื่อครอบครองจนเกิดสภาพเสื่อมโทรมส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตระบบการผลิตทางการเกษตร แหล่งอาหารเพื่อการบริโภค แหล่งสมุนไพร ความหลากหลายของพันธุ์พืชสัตว์ที่ส่งผลต่อระบบนิเวศน์ ปัญหาสิ่งแวดล้อมความแห้งแล้ง น้ำท่วม จนกระทั่งชาวบ้านต้องรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหา โดยร่วมกันจัดตั้งกลุ่มรักษาป่าเรียกว่า กลุ่มอาสาพิทักษ์ป่า มีการกำหนดระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่า และการลงโทษผู้ลักลอบทำลาย การปลูกป่า การทำแนวกันไฟป่า โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางการดำเนินงาน ประกอบกับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐด้านการศึกษาในการจัดการป่า การร่วมพัฒนากฎระเบียบให้สอดคล้องกฎระเบียบของรัฐ การสนับสนุนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ที่

เกี่ยวข้อง ทำให้ป่าฟื้นคืนความอุดมสมบูรณ์ สามารถตอบสนองเอื้อต่อการใช้ประโยชน์ของชุมชน ทั้งเรื่องเศรษฐกิจ อาหาร การศึกษา การฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรม และความเชื่อต่าง ๆ นอกจากนี้ยังเกิดการรวมกลุ่มกับชุมชนภายนอกสร้างเครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ชุมชนได้วางแผนการจัดการอนุรักษ์ป่าชุมชนโดยคำนึงความมั่นคงยั่งยืนและแผนแม่บทการพัฒนาชุมชนภาคีหลักดังนี้

1. การจัดเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องวนศาสตร์ชุมชน
2. การจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และศึกษาธรรมชาติ มีเส้นทางเดินศึกษา

ธรรมชาติ มีมีคคเทศก์ชุมชนบริการนำเที่ยว

3. พัฒนาศักยภาพของชุมชน / กลุ่ม / องค์กรชุมชน ให้มีความเข้มแข็ง มีขีดความสามารถในการจัดการทุนหรือปัจจัยการผลิต ผลผลิตของชุมชนเพื่อใช้สอยระดับครอบครัวและพัฒนาในเชิงเศรษฐกิจได้อย่างเป็นระบบโดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ การผลิตและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร การอนุรักษ์และพัฒนาการใช้ประโยชน์จากไม้

สมเกียรติ อุ่นท้าว (2549) ได้วิจัยเรื่อง การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของประชาชนบ้านผาง อำเภอกะนวน จังหวัดขอนแก่น ในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ผลการวิจัย พบว่า มีการใช้ภูมิปัญญาเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชน 5 ด้านได้แก่ 1. ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและศาสนา 2. ภาษาและวรรณกรรม 3. ศิลปกรรมและโบราณคดี 4. การละเล่น ดนตรีและการพักผ่อนหย่อนใจ 5. วิถีชีวิตความเป็นอยู่และวิทยาการ

ทินกฤต นุตวงษ์ (2551) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชนกรณีศึกษาเปรียบเทียบชุมชน 2 แห่งในจังหวัดลำพูน โดยศึกษาชุมชนบ้านหนองไซและชุมชนบ้านทุ่งยาว ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งพบว่า ชุมชนบ้านหนองไซ ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เป็นชุมชนหนึ่งที่ริเริ่มการดำเนินงานด้านป่าชุมชนมาเป็นระยะเวลาหนึ่งโดยได้มีรูปแบบและมีการจัดตั้งคณะกรรมการที่มีความชัดเจนในบทบาทและหน้าที่การดำเนินงาน อย่างไรก็ตาม ปัญหาหนึ่งที่ชุมชนสะท้อนคือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การป้องกันและเฝ้าระวังคนภายนอกพื้นที่ที่เข้ามาหาผลประโยชน์จากผืนป่า รวมถึงข้อกังวลต่อกฎหมายที่เกี่ยวข้องในเรื่องของป่าชุมชน ส่งผลให้กระบวนการดูแล รักษา ไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร ดังนั้นนักวิจัยร่วมกับคณะกรรมการ และชุมชน จึงได้หารือและวางแผนร่วมกันในการออกแบบกระบวนการทำงานเพื่อสร้างการเรียนรู้และสร้างความตระหนักให้เกิดขึ้นต่อคนในชุมชนในเรื่องการดูแลรักษา และปกป้องผืนป่า โดยมีแนวทางที่จะศึกษาเปรียบเทียบและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้กับชุมชนบ้านทุ่งยาวซึ่งมีประสบการณ์ในการต่อสู้ การสร้างแนวทางการบริหารจัดการด้านป่าชุมชน ที่มีความเข้มแข็งและประสบความสำเร็จ เป็นที่ยอมรับของสาธารณชน โดยคาดหวังจะให้เกิดการกระตุ้นและสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้นภายในชุมชนต่อไป

ดุสิต เวชกิจและคณะ (2550) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน: ศึกษากรณีภาคเหนือ ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนเริ่มมีการดำเนินการป่าชุมชนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2458 โดยมีวัตถุประสงค์หลักของการจัดการป่าชุมชน คือ การอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ การรักษาแหล่งต้นน้ำลำธาร การใช้เป็นแหล่งอาหารของชุมชน ฯลฯ พื้นที่ดำเนินการส่วนใหญ่เป็นป่าสงวนแห่งชาติและพื้นที่สาธารณะประโยชน์ มีการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนให้มาจัดการป่าชุมชน โดยมีการกำหนดกิจกรรมการดำเนินงานตามความเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกเสริมพื้นที่ป่าไม้ การจัดทำ

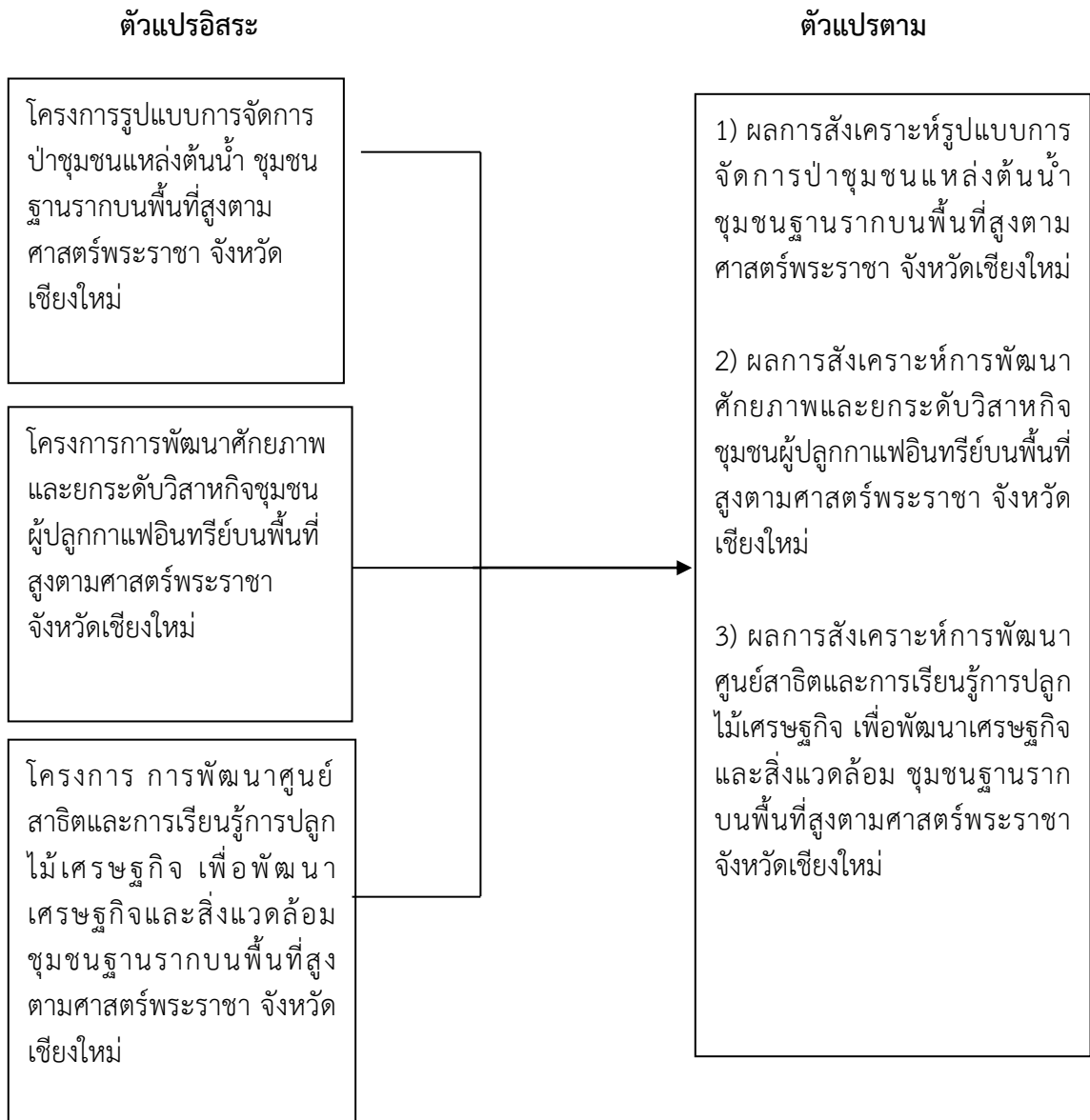
แนวเขตป่า มีการกำหนดระเบียบ/กฎเกณฑ์ในการจัดการป่า โดยมีหน่วยงานที่สนับสนุนการดำเนินงาน ได้แก่ สำนักงานป่าไม้จังหวัดพื้นที่ องค์กรเอกชน ฯลฯ ประชาชนมีความคาดหวังในการรักษาป่าชุมชนไว้เพื่อช่วยรักษาสภาพแวดล้อมและเกรงว่าชุมชนคงมีความเดือดร้อนถ้าป่าชุมชนหมดไป โดยการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ทั้งประชุมร่วมกับคณะกรรมการป่าชุมชน และการดำเนินกิจกรรมป่าชุมชน ประโยชน์ที่ได้รับจากป่าชุมชนที่สำคัญคือ การใช้เป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติและการเก็บหาของป่า สำหรับปัญหาอุปสรรคที่สำคัญต่อการดำเนินงานคือ การขาดแคลนงบประมาณ และขาดแคลนเครื่องมือ การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนโดยมีเหตุผลสำคัญ คือ เกรงว่าจะเกิดความเดือดร้อนถ้าป่าชุมชนหมดไป จึงเข้ามามีส่วนร่วมบ่อยครั้งด้วยตนเอง ทั้งเข้าร่วมประชุม และการสละแรงกายในการจัดการป่าชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขั้นตอนของการดำเนินกิจกรรมต่างๆ รองลงมาได้แก่ ขั้นตอนของการแสวงหาแนวทางแก้ไข ปัญหา สำหรับตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนนั้น พบว่า ปัจจัยพื้นฐานของบุคคล ปัจจัยด้านสังคม ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ และปัจจัยด้านจิตวิทยาสังคม ส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์และมีอิทธิพลต่อขั้นตอนต่างๆ ทั้ง 5 ขั้นตอนของการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน ได้แก่ การศึกษาสถานการณ์ การศึกษาปัญหา การหาแนวทางแก้ไข การดำเนินกิจกรรมและการติดตามและประเมินผล โดยตัวแปรที่มีความสำคัญสูงสุด ได้แก่ สถานภาพของบุคคลในหมู่บ้าน และการเป็นสมาชิกกลุ่ม

ชิ้น ศรีสวัสดิ์ (2543) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการป่าไม้โดยใช้มิติทางวัฒนธรรม: กรณีศึกษาป่าชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งพบว่า วัฒนธรรมเด่นที่เป็นปัจจัยสำคัญในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชน ได้แก่ วัฒนธรรมแบบชาวนา คือ มีการตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่ม มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีความสัมพันธ์ต่อกันแบบพี่น้อง และนับถือกันแบบเครือญาติมีความเคารพผู้อาวุโสในชุมชน มีความผูกพันกับป่ามาก่อนในอดีต มีความกตัญญูรู้คุณในสิ่งที่มีคุณ มีความเชื่อในผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีการยอมรับเชื่อถือในระบบราชการ มีสัมพันธภาพที่ดีกับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้อง มีความเคารพเกรงกลัวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในป่าในหมู่บ้าน เกรงกลัวต่ออันตรายจากป่ากลัวถูกตำหนิ กลัวถูกลงโทษทั้งทางกฎหมายและทางสังคม มีความเป็นอยู่แบบเรียบง่ายพอเพียง มีความสำนึกในความเป็นเจ้าของ มีความห่วงใยในอนาคตของลูกหลาน มีความเกรงใจเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เข้าไปส่งเสริม และได้รับการหนุนช่วยจากภายนอก ซึ่งปัจจัยเหล่านี้เป็นแรงกระตุ้นที่ทำให้มีความเชื่อมั่นในศักดิ์ศรีและขีดความสามารถของชุมชนมากขึ้น ซึ่งมิติทางวัฒนธรรมดังกล่าวได้ส่งผลให้คนในชุมชนมีความรักสามัคคี เห็นคุณค่าของป่าชุมชน เคารพเชื่อฟังในผู้นำ และกฎระเบียบของชุมชน และมีการรวมพลังเป็นหนึ่งเดียวเพื่อการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ยังได้พบว่าในชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ขาดความเป็นเอกภาพ เป็นชุมชนตั้งใหม่ที่มีคนในชุมชนอพยพมาจากหลายพื้นที่ ขาดผู้นำที่เข้มแข็ง ไม่เคารพเกรงกลัวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และต่อผู้อาวุโสและกฎระเบียบของชุมชน ไม่ยอมรับไม่ศรัทธาในระบบราชการ ขาดสัมพันธภาพที่ดีกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ มีฐานทางเศรษฐกิจไม่มั่นคง มีอาชีพไม่มั่นคงแน่นอน และอาศัยป่าเป็นแหล่งทำมาหากินเป็นหลัก จะเป็นชุมชนที่ขาดความรักสามัคคี ขาดสำนึกในความเป็นเจ้าของ มองไม่เห็นคุณค่าของป่า ไม่เคารพเชื่อฟังผู้นำ และกฎระเบียบของชุมชน เป็นสังคมที่ขาดเอกภาพ ขาดพลังในการจัดการป่าชุมชนเพื่อไปสู่ความ

ยังยืน จึงควรให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การยอมรับและเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชนในการจัดการป่า

สมพร พิมสาร (2549) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง การจัดการป่าชุมชนของบ้านป่าลั่น หมู่ที่ 5 ตำบลปงน้อย กิ่งอำเภอดอยหลวง จังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยภายในที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ รวมถึงรายได้ของคนในชุมชนบ้านป่าลั่น ไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของบ้านป่าลั่น เพราะชาวบ้านป่าลั่นทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพรายได้น้อยหรือมาก โสดหรือสมรส มีการศึกษาหรือไม่มีย่อมมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนโดยวิธีการแก้ไขปัญหเฉพาะหน้าของชาวชุมชนบ้านป่าลั่นที่ลองผิดลองถูกมาหลายครั้ง การใช้ประสบการณ์ที่ได้ผ่านการปฏิบัติการหลายครั้ง การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านที่ถ่ายทอดกันมาหลายชั่วอายุคน การใช้ความเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของป่าพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ได้เล่าขานแก่ลูกหลานและการให้เข้าร่วมในการพิธีกรรมต่าง ๆ มาหลายรุ่นมาเป็นสิ่งเชื่อมโยงในลักษณะของการตัดสินใจรวมกลุ่มกันโดยเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มโดยความสมัครใจเพื่อรวมความคิด คิดค้นปัญหา และหาแนวทางแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นกับชุมชน คือเมื่อเกิดความแห้งแล้ง อากาศร้อนอบอ้าว น้ำทำการเกษตรไม่พอใช้ การเก็บหาของป่าเพื่อใช้สอยในครัวเรือนยากขึ้น ทำให้ชุมชนทราบปัญหาที่เกิดขึ้นได้แก้ไขปัญหโดยจัดตั้งกลุ่มป่าชุมชนขึ้นและต่อมาสมาชิกได้ดำเนินการคัดเลือกคณะกรรมการป่าชุมชนเพื่อดำเนินการจัดการป่าใกล้ชุมชนให้เป็นป่าชุมชนของหมู่บ้านป่าลั่น พร้อมทั้งได้กำหนดขอบเขตพื้นที่ป่าชุมชนและร่วมกันกำหนดกฎระเบียบการอนุรักษ์ป่า และการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนเพื่อให้ชาวชุมชนบ้านป่าลั่นและชุมชนใกล้เคียงทราบ การดำเนินงานของคณะกรรมการในแต่ละเดือนจะมีการรายงานผลการปฏิบัติงานให้ที่ประชุมหมู่บ้านทราบเกือบทุกเดือน ส่วนปัญหาและอุปสรรคการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน ส่วนใหญ่จะมาจากคนนอกชุมชนที่เข้ามาฉกฉวยประโยชน์จากป่าชุมชนของหมู่บ้านป่าลั่นและขณะเริ่มต้นการจัดการป่าชุมชน คนในชุมชนบ้านป่าลั่นก็มักจะลักลอบเข้าไปหาผลประโยชน์ในป่าชุมชนโดยไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบซึ่งคนในชุมชนและคณะกรรมการได้ชี้แจงอธิบายสิ่งที่จะเกิดความเสียหายกับพื้นที่ให้ทราบ ต่อมาปัญหานี้ก็หมดไป มีการปฏิบัติตามระเบียบที่กำหนดมากขึ้น

2.6 สรุปกรอบแนวความคิด

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชน ฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ ” ผู้วิจัยได้วางกรอบและแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

3.1 รูปแบบการวิจัย

รูปแบบการวิจัยเรื่อง “การศึกษาการพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชน ฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ ” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research) ด้วยการศึกษาค้นคว้า การลงพื้นที่ภาคสนาม การสัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วม การลงพื้นที่ การสัมภาษณ์เชิงลึก และประชุมกลุ่มสนทนา โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

3.1.1 ขั้นตอนการวิจัย

1) การเตรียมงานด้านวิชาการและศึกษาบริบท

- (1) ส่องหนังสือเอกสารขออนุญาตศึกษาวิจัยถึงหัวหน้านักวิจัยโครงการย่อยทั้ง 3 โครงการ
- (2) ศึกษาจากข้อมูลเอกสาร/งานวิจัยของชุมชน
- (3) ศึกษาจากการสัมภาษณ์
- (4) ศึกษาจากการลงพื้นที่สำรวจชุมชน การร่วมสังเกตการณ์ ซึ่งใช้ทั้งวิธีสังเกตการณ์แบบทั่วไป และวิธีสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมเผ่าดูปรากฏการณ์กิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

2) ศึกษาวัฒนธรรมและกลไกการพัฒนาศักยภาพสุขภาวะผู้สูงอายุโดยใช้ชุมชน ศาสนา และภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐานในจังหวัดเชียงใหม่

(1) จัดเวทีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับหัวหน้าและคณะวิจัยทั้ง 3 โครงการ ได้แก่ โครงการวิจัยที่ 1 โครงการรูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ โครงการวิจัยที่ 2 โครงการการพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ และ โครงการวิจัยที่ 3 โครงการการพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ โดยผู้วิจัยได้ประสานนัดวันและเวลาในการจัด และผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการสนทนาร่วมกัน ภายใต้กรอบประเด็นการวิจัยที่กำหนดไว้ สำหรับการสัมภาษณ์ กิจกรรมกับกลุ่มเป้าหมายคณะผู้วิจัยได้สร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูล จากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูล ทั้งจากการสร้างความคุ้นเคยเป็นรายบุคคลและการสร้างความคุ้นเคยในลักษณะกลุ่มจากนั้นจึงเริ่มทำการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล ซึ่งคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์นั้น เป็น

คำถามแบบไม่มีโครงสร้างและแบบมีโครงสร้างด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลระดับลึก นอกจากนี้ เพื่อให้ข้อมูลที่ได้รับความครอบคลุม และยังเป็น การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยจัดทั้งหมด 2 ครั้ง 1 พื้นที่

(2) ใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ โดยการพัฒนาแบบสัมภาษณ์ นำแบบสัมภาษณ์ ฉบับร่างเสนอที่ปรึกษางานวิจัย เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง รับข้อเสนอแนะ และดำเนินการปรับปรุง แก้ไขพร้อมทั้งนำแบบสัมภาษณ์ที่แก้ไขเรียบร้อยแล้วเสนอที่ปรึกษางานวิจัยพิจารณา และให้ความ เห็นชอบ ส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบแบบสอบถาม จำนวน 3 ท่านและจัดพิมพ์แบบสอบถามที่ผ่านการ ตรวจสอบฉบับสมบูรณ์ แล้วนำไปใช้ในกลุ่มประชากรตัวอย่างเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ นอกจากการศึกษาเอกสารแล้วยังเน้นการวิจัยภาคสนาม (Field Study) และการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) ดังนั้น การกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และผู้ร่วม ปฏิบัติการ (Participants) ดังนั้นและการวิจัยในครั้งนี้นักวิจัยได้ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ครอบคลุมบริบทการศึกษาวิจัย โดยมีการเจาะจงจำนวนเขตการ ศึกษาวิจัย คือ ประชากรในโครงการวิจัยย่อย ได้แก่ หัวหน้าโครงการย่อยและคณะทำงานทั้ง 4 โครงการ ซึ่งเป็นกลุ่มที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาการดำเนินงาน ดังนี้

1) ประชากร

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ หัวหน้าโครงการย่อยและคณะทำงานทั้ง 3 โครงการ โครงการวิจัยที่ 1 โครงการรูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราช าจังหวัดเชียงใหม่ โครงการวิจัยที่ 2 โครงการการพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูก กาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราช า จังหวัดเชียงใหม่ และ โครงการวิจัยที่ 3 โครงการการ พัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐาน รากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราช า จังหวัดเชียงใหม่

2) กลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการสุ่มตัวอย่างของประชากร

โดยวิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จากผู้ที่เกี่ยวข้อง จากหัวหน้าโครงการย่อยและ คณะทำงานทั้ง 3 โครงการ

3) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการศึกษาประกอบด้วย

1. หัวหน้าโครงการวิจัยที่ 1 โครงการรูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐาน รากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราช า จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 1 รูป/คน
2. หัวหน้าโครงการวิจัยที่ 2 โครงการการพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราช า จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 1 รูป/คน
3. หัวหน้าโครงการวิจัยที่ 3 โครงการการพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้

เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา
จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 1 รูป/คน

รวมทั้งสิ้น 3 รูป/คน

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และไม่มีโครงสร้าง ประกอบกับการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ระดับความคิดร่วมกัน โดยมี กล้องถ่ายรูป สมุดจดและเครื่องบันทึกเสียงใช้บันทึกข้อมูลจากผู้วิจัยได้จากการสัมภาษณ์ ประเด็นข้อคิดเห็นต่างๆ ที่ได้จากผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งบันทึกข้อสังเกตและการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัยเองในแต่ละช่วงเก็บข้อมูล ดังนี้

3.3.2 แบบสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ซึ่งใช้สัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) หัวหน้าโครงการวิจัยโครงการย่อยทั้ง 3 โครงการมีโครงสร้าง ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ข้อคำถามเพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลสรุปการวิจัยสู่การสังเคราะห์การวิจัย การศึกษาการพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชน ฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่

1. วิเคราะห์สภาพปัญหา/สถานการณ์จากผลการวิจัยที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร

1.1 วิเคราะห์สภาพปัญหา/สถานการณ์จากผลการวิจัยโครงการที่ 1 ที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร

1.2 วิเคราะห์สภาพปัญหา/สถานการณ์จากผลการวิจัยโครงการที่ 2 ที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร

1.3 วิเคราะห์สภาพปัญหา/สถานการณ์จากผลการวิจัยโครงการที่ 3 ที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร

2. จากผลสรุปการวิจัย สามารถวิเคราะห์สร้างการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องอย่างไร

2.1 จากผลสรุปการวิจัยโครงการที่ 1 สามารถวิเคราะห์สร้างการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องอย่างไร

2.2 จากผลสรุปการวิจัยโครงการที่ 2 สามารถวิเคราะห์สร้างการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องอย่างไร

2.3 จากผลสรุปการวิจัยโครงการที่ 3 สามารถวิเคราะห์สร้างการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องอย่างไร

3. องค์กรความรู้ที่เกิดสังเคราะห์จากการวิจัยทั้ง 3 โครงการ องค์กรความรู้อะไรบ้างและสามารถนำไปใช้ได้อย่างไร

4. จากผลการสังเคราะห์งานวิจัยของท่าน ท่านมีแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชน ฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ ในอนาคตได้อย่างไร

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา

1. ท่านมีข้อเสนอแนะอื่นๆจากการวิจัยอย่างไร

3.4 การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

การศึกษาและวิจัยในครั้งนี้ ประกอบไปด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยคณะผู้วิจัยพัฒนาแบบสัมภาษณ์ จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์ฉบับร่างเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญ โดยมีผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบจำนวน 3 ท่าน ได้แก่ 1) พระมหาวิเศษ ปญญาวิโร, รศ.ดร. 2) ผศ.ดร.ตระกูล ชำนาญ และ 3) ผศ.ดร.โพน นามณี อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา เพื่อตรวจสอบความถูกต้องโดยใช้ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์ (Index of Item Objective Congruence: IOC)

3.5 วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น นักวิจัยลงพื้นที่ภาคสนามและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ได้แก่ ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลด้วยตนเอง ตลอดจนให้นักศึกษาระดับมหาบัณฑิตของคณะศาสนาและปรัชญาจำนวน 5 ท่าน ในการสัมภาษณ์ โดยมีหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลจากผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

สำหรับข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์ เกี่ยวกับการเข้าร่วมกิจกรรมจัดเวทีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมด้วยตนเอง ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากการพบเห็นจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และข้อมูลที่เป็นข้อสรุปจากการที่ได้จัดเวทีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ตลอดจนนำไปสู่การสังเคราะห์ข้อมูลโดยนักวิจัยสังเคราะห์ข้อมูลจากที่รวบรวมและจัดเก็บจากกลุ่มเป้าหมาย ทั้งจากเวทีการสัมภาษณ์เชิงลึก (Depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การสังเคราะห์จากเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ โดยการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลเชิงคุณภาพโดยนักวิจัย

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงคุณภาพ

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษานั้น ผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนาในเนื้อหาสาระ (Content Analysis) ที่มีความสอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และการวิเคราะห์เนื้อหาตามประเด็น จัดประเภท/กลุ่มข้อมูล เพื่อให้ได้ชุดข้อมูลที่สามารถเสนอเป็นข้อเท็จจริง และใช้ประกอบการวิเคราะห์อภิปราย ซึ่งมีการให้เหตุผลเชิงตรรกะ นำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาเพื่อนำไปใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาได้

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชน ฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่” คณะวิจัยได้วางกรอบและการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และได้ผลการวิจัยดังนี้

4.1 ผลการสังเคราะห์รูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่

4.2 ผลการสังเคราะห์การพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่

4.3 ผลการสังเคราะห์การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่

4.1 ผลการสังเคราะห์รูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่

1. วิเคราะห์สภาพปัญหา/สถานการณ์จากผลการวิจัยเกิดขึ้น

จากการสังเคราะห์รูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่พบว่า บริบทชุมชนบ้านแอเอาะเป็นชุมชนที่มีแนวทางการดำเนินชีวิตเชิงเกษตรกรรมเป็นหลัก ทั้งนี้ชุมชนยังมีพื้นฐานวิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เห็นได้จากวิถีชีวิตและเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ของชนเผ่าปาเกอญอ บ้านแอเอาะ ดำเนินไปตามฤดูกาลที่สืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ และมีวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงจนถึงปัจจุบัน อาทิ การปลูกพืชผักตามฤดูกาล การมัดมือสู่ขวัญปีใหม่ (ฉีทอซอ) เป็นการมัดมือก่อนลงมือทำไร่ ทำนา และมีการถางป่าตัดไม้ ทำไร่ เพื่อปลูกข้าวต่อไป หากช่วงเผาไร่และทำไร่เสร็จแล้วก็จะทำการปลูกข้าวไร่ หลังเทศกาลสงกรานต์ (ปีใหม่เมือง) จะมีการปลูกกล้าข้าวนา และเริ่มลงมือไถนา และถางหญ้าข้าวไร่ครั้งแรก ช่วงเดือนมิถุนายน (ตอนฤดูฝน) รวมถึงการปลูกข้าวนาและเลี้ยงผีต้นน้ำช่วงการเพาะปลูก ส่วนการเลี้ยงผีไร่ และมัดมือหมู่บ้านตามประเพณีจะทำในช่วงเดือนสิงหาคม และในเดือนตุลาคมจะเริ่มทำการเก็บเกี่ยวข้าวไร่ และต่อด้วยข้าวนา ซึ่งในช่วงเก็บเกี่ยวข้าว ติข้าว และช่วงระหว่างติข้าวจะมีการมัดมือ การเต็นฟางข้าว หลังจากนั้นก็จะแบกข้าวใหม่กลับบ้าน แล้วก็กินข้าวใหม่ บางคนก็กินทันที แต่บางคนรอให้ข้าวเก่าหมดเสียก่อน เมื่อสิ้นสุดฤดูกาลเก็บเกี่ยว สุดท้ายก็เป็นช่วงช่วงตัดฟันเตรียมไว้ใช้ในปีต่อไป ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาจากข้อมูลการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนดังกล่าวจะเห็นว่า ความเชื่อก็มีส่วนที่สำคัญในการดำรงชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องผีมีอิทธิพลต่อชุมชนมาก ทั้งทางด้านจิตใจ และร่างกาย ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ผีป่า ได้แก่ ผีห้วย ผีไร่ ผีนา ผีต้นน้ำลำธาร และผีบ้าน ซึ่งเชื่อว่าจะช่วยคุ้มครอง ผู้คนในบ้าน ไม่ให้ไปกระทำความผิด ซึ่งเมื่อหากคนในชุมชนได้รับความเจ็บป่วย หมอผี หมอดู ต้องเป็นคนบอก ตามคำทำนายทายทักแล้ว ต้องให้ฝ่ายผู้ป่วยไปเลี้ยงผี ตามจุดนั้น ๆ

2. สร้างการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้อง

จากการสังเคราะห์รูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่พบว่า เกิดการสร้างการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนและองค์กรโดยเห็นได้ว่าชาวบ้านนั้นอยู่กับป่าชุมชนมาอย่างยาวนานจึงต้องมีกระบวนการและแนวทางในการร่วมกันรักษาป่าชุมชนไว้โดยใช้หลักในการทรงงานในเรื่องการยึดประโยชน์ส่วนรวม และแนวทางการจัดการเชิงอนุรักษ์มาเป็นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำดังกล่าว เพื่อให้ป่าอำนวยการประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมได้อย่างหลากหลายและยั่งยืน จึงต้องจัดการป่าให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ โดยนำแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเชิงอนุรักษ์ (Principle of Natural Resource Conservation Management) ใช้การจัดการอย่างเข้มข้น (Active Management) การเข้าไปปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ซึ่งในอดีตป่าชุมชนที่เรียกว่าป่าต้นน้ำหรือป่าอนุรักษ์ ทุกคนในชุมชนมีสิทธิ์ในการใช้ประโยชน์จากป่า ใช้ระบบความเชื่ออันเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชุมชน และพลังของกลุ่มในรูปแบบของคณะกรรมการ เป็นกลไกสำคัญในการกำหนดความสัมพันธ์ของคนในชุมชนในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ซึ่งอยู่ในสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ ไม่ว่าชุมชนจะจัดการป่าชุมชน โดยอาศัยกลไกใดก็ตามแล้วแต่สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของชุมชนในการจัดการสัมพันธ์ของคนในชุมชนได้อย่างเป็นระบบระเบียบและภายใต้ระบบการจัดการ ทำให้ชุมชนได้รับการตอบสนองความต้องการและสามารถดำรงไว้ ซึ่งรากฐานทางวัฒนธรรมของชุมชนก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ก่อเกิดเป็นลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง สมณะ โพธิ์รักษ์ (ออนไลน์, 2555) ได้กล่าวถึงลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง ประกอบไปด้วย 14 ประการ ดังนี้

1. เป็นสังคมที่เห็นได้ชัดถึงลักษณะของคนมีศีล มีคุณธรรม มีอารยธรรม
2. เป็นสังคมที่สามารถพึ่งตนเองได้ไม่เป็นภาระผู้อื่น
3. มีงาน มีกิจการที่มั่นคง
4. ขยัน สร้างสรรค์ ขวนขวาย กระตือรือร้น
5. อยู่กันอย่างผาสุก สุขภาพแข็งแรง จิตใจเบิกบานร่าเริง
6. ไม่ฟุ้งเฟ้อ แต่รุ่งเรือง ฟุ้งเฟื่อง ไม่ผลาญพรา สุรุษสุร่าย
7. มีความประณีต ประหยัด แต่เอื้อเฟื้อสละแจกจ่าย
8. ไม่มีอาชญากรรม ไม่มีอบายมุข ไม่มีทุจริตกรรม
9. มีความพร้อมเพรียง ความสามัคคี อบอุ่น เป็นเอกภาพ
10. สัมผัสได้ในความเป็นปึกแผ่น แน่นหนา ของความเป็นภราดรภาพ
11. มีความแข็งแรง มั่นคง ยืนหยัด ยั่งยืน
12. เป็นสังคมที่สร้าง“ทุนทางสังคม”มีประโยชน์ คุณค่าต่อผู้อื่นและสังคม
13. อุดมสมบูรณ์ แต่ไม่สะสม ไม่กักตุนหรือกอบโกย
14. มีน้ำใจ ไม่เอาเปรียบ เสียสละ อย่างเป็นสุข และเห็นเป็นคุณค่าของคน

3. องค์ความรู้และการนำไปใช้

จากการสังเคราะห์รูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่พบว่า องค์ความรู้ ได้แก่

1. องค์ความรู้เรื่องการจัดการเชิงอนุรักษ์มาเป็นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ

2. องค์ความรู้เรื่องรูปแบบของการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำบ้านแอเอาะตามแนวทางศาสตร์พระราชาสั่งองค์ความรู้ดังกล่าวสามารถนำมาปรับใช้ในการจัดการป่าชุมชน โดยรูปแบบการจัดการป่าชุมชนบ้านแอเอาะ ซึ่งเป็นชุมชนที่เต็มไปด้วยป่าไม้ มีทั้งไม้สนสามใบและพันธุ์ไม้ต่าง ๆ อยู่มากมาย มีน้ำไหลผ่านตลอดปี ชาวบ้านได้อาศัยแหล่งน้ำสายนี้เพื่อทำการเกษตร และใช้อุปโภคบริโภค โดยส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านประกอบอาชีพหลัก คือ ทำไร่ ทำนา และทำสวน เป็นอาชีพหลักเพื่อนำข้าวมาบริโภคต่อชีวิตไปวัน ๆ หรือหากมีมากก็มีการขายบ้าง แต่ข้าวจะขายไม่มาก ส่วนมากจะใช้บริโภคเองมากกว่า และอาชีพรอง คือรับจ้างภายในชุมชน หรือนอกชุมชนเพื่อหารายได้มาเก็บไว้ใช้ในครอบครัว เช่น รับจ้างปลูกผัก ถางหญ้า ปลูกข้าวโพด หรือพรวนดิน เป็นต้น จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่าชาวบ้านนั้นอยู่กับป่าชุมชนมาอย่างยาวนานจึงต้องมีกระบวนการและแนวทางในการร่วมกันรักษาป่าชุมชนไว้โดยใช้หลักในการทรงงานในเรื่องการยึดประโยชน์ส่วนรวม และแนวทางการจัดการเชิงอนุรักษ์มาเป็นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำดังกล่าว เพื่อให้ป่าอำนวยการประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมได้อย่างหลากหลายและยั่งยืน จึงต้องจัดการป่าให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ โดยนำแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเชิงอนุรักษ์ ใช้การจัดการอย่างเข้มข้น การเข้าไปปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ซึ่งในอดีตป่าชุมชนที่นี้เรียกว่าป่าต้นน้ำหรือป่าอนุรักษ์ทุกคนในชุมชนมีสิทธิ์ในการใช้ประโยชน์จากป่า ใช้ระบบความเชื่ออันเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชุมชน และพลังของกลุ่มในรูปแบบของคณะกรรมการ เป็นกลไกสำคัญในการกำหนดความสัมพันธ์ของคนในชุมชนในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน อย่างไรก็ตามเมื่อชุมชนมีการจัดการได้อย่างเป็นระบบระเบียบและภายใต้ระบบการจัดการ ทำให้ชุมชนได้รับการตอบสนองความต้องการและสามารถดำรงไว้ซึ่งรากฐานทางวัฒนธรรมของชุมชนก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ก่อเกิดเป็นลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้ โดยทางชุมชนได้มีการวางแผนให้เกิดแนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งเป็นการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้านวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพื้นที่ ภายใต้การจัดการร่วมกันของชุมชน

ทั้งนี้การท่องเที่ยวรูปแบบดังกล่าวเป็นลักษณะกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติและแหล่งวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ มีการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม โดยมีการควบคุมผลกระทบและสร้างบรรยากาศของการศึกษาเรียนรู้ ธรรมชาติแวดล้อม พร้อมให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์เพื่อเพิ่มพูนคุณภาพชีวิตแหล่งธรรมชาติ รวมทั้งแหล่งวัฒนธรรมอย่างมีความรับผิดชอบ โดยไม่ก่อให้เกิดการรบกวนหรือทำความเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม และมีวัตถุประสงค์อย่างมุ่งมั่นเพื่อชื่นชม ศึกษา เรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาตินั้น อีกทั้งช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้การอนุรักษ์ ปกป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นด้วยแนวคิดพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่ารูปแบบของการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำบ้านแอเอาะตามแนวทางศาสตร์พระราชามีได้ 3 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบการพึ่งพาอาศัยและใช้ประโยชน์จากป่าที่

หลากหลาย 2) รูปแบบการสนับสนุนให้ความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐในการป้องกันรักษาป่าชุมชน และกิจกรรมฟื้นฟูป่า 3) รูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตาม ศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้วยการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ทรัพยากรป่าชุมชน สนับสนุนให้ความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐในการป้องกันรักษาป่าชุมชนและ กิจกรรมฟื้นฟูป่า การปลูกป่า การเพิ่มพื้นที่ป่า การประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลด้านการจัดการป่า ชุมชนในพื้นที่ การจัดการป่าชุมชนผ่านมิติวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาและความเชื่อ เกี่ยวกับสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ในผืนป่า การจัดทำศาลเจ้าปู่ตา ศาลเจ้าที่ พิธีบวชป่า การส่งเสริมสนับสนุน และเปิดโอกาส ให้ ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยชุมชนจะต้องมีการจัดทำแผนงานพัฒนา และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชุมชน การจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนและ พัฒนาศักยภาพแกนนำชุมชนใน การเฝ้าระวังป่าชุมชน การสร้างแผนงานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ การนำหลัก ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ การปลูกฝังจิตสำนึกในการดูแลรักษาป่าชุมชนแก่เด็กและ เยาวชน การกำหนดกฎระเบียบการจัดการป่าชุมชน เพื่อปลูกฝังให้ประชาชนในพื้นที่มีความรู้สึก รักและหวงแหน รู้จัก ใช้ทรัพยากรป่าชุมชนอย่างรู้คุณค่า

4. แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชน ฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์ พระราชา จังหวัดเชียงใหม่

จากการสังเคราะห์รูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตาม ศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า มีแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชน ฐาน รากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ โดยรูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ บ้านแอเอาะตามแนวทางศาสตร์พระราชา มีการพัฒนารูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำชุมชน ฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ ดังนี้

1) รูปแบบการพึ่งพาอาศัยและใช้ประโยชน์จากป่าที่หลากหลาย

รูปแบบทั่วไปของการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำของชุมชนบ้านแอเอาะ นั้น จากข้อมูล ทั่วไปจะเห็นได้ว่า พฤติกรรมการใช้ชีวิตของชาวบ้านที่นี่จะมีการพึ่งพาอาศัยและใช้ประโยชน์จากป่าที่ หลากหลาย จึงต้องมีการกำหนดกฎเกณฑ์และระเบียบการจัดการป่าชุมชนซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำของ ชุมชน โดยการจัดการป่าชุมชนดังกล่าวจะใช้การยึดประโยชน์ส่วนรวมตามแนวทางศาสตร์พระราชา เข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการการจัดการป่าชุมชน ซึ่งในชุมชนมีขอบเขตป่าชัดเจน โดยหลักๆ แบ่งเป็นป่าอนุรักษ์เพื่อเก็บรักษาเป็นป่าต้นน้ำ และป่าใช้สอยหรือเรียกว่าป่าชุมชน รวมทั้งป่าพื้นที่ทำ กิน และพื้นที่ไร่หมุนเวียนของหมู่บ้าน เป็นต้น อย่างไรก็ตามในป่าอนุรักษ์อาจนำไม้เนื้อแข็งบางอย่าง มาใช้เฉพาะทำด้ามอุปกรณ์เครื่องมือ และเก็บหาของป่าพืชผักอาหาร เห็ด กบ เขียด แลแมลง สำหรับ ป่าใช้สอยหากจะขอไม้สร้างบ้านต้องประชาคมหมู่บ้านและกรรมการหมู่บ้านให้ความเห็นชอบ โดยไม้ นั้นต้องมีการคัดเลือกด้วย แต่ห้ามตัดไม้ขายและล่าสัตว์ป่า โดยภาพรวมชุมชนให้ใช้ไม้และของป่า ได้ตามความจำเป็น ไม่ค้าขาย และใช้อย่างประหยัด ห้ามตัดไม้ในเขตป่าต้นน้ำ และห้ามหาของป่า หรือล่าหรือจับสัตว์ป่าและสัตว์น้ำในเขตหวงห้าม ไม้ทุกชนิดให้ใช้ประโยชน์ในหมู่บ้าน ห้ามนำไป จำหน่ายนอกพื้นที่ การนำไม้มาสร้างบ้านต้องได้รับอนุญาตจากผู้นำ/กรรมการหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมี

ข้อปลีกย่อยในบางหมู่บ้าน เช่น หากผู้ใดจะนำไม้มาใช้ประโยชน์หรือสร้างบ้านในที่ดินไม่ใช่ของตนเอง ให้ได้รับอนุญาตจากเจ้าของที่ก่อน ห้ามผู้ใดมาบุกรุกที่ทำกินเพิ่มขึ้น

หากวิเคราะห์ส่วนที่เกี่ยวข้องแล้ว กฎระเบียบการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน คือ การเก็บดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์ควบคู่กันไป ซึ่งจะครอบคลุมใน 5 ประเด็น คือ

- 1) ห้ามตัดไม้ (ห้ามเด็ดขาดในพื้นที่ป่าต้นน้ำ แต่ในป่าใช้สอยต้องได้รับการอนุญาต)
- 2) ห้ามล่าสัตว์ป่า (สัตว์ใหญ่ๆ ห้ามล่าทุกชนิด)
- 3) ห้ามจับสัตว์น้ำ (ในแหล่งเพาะขยายพันธุ์ หากเลยไปแล้วสามารถจับได้แต่ห้ามใช้วิธีรุนแรงทำลายระบบนิเวศ คือ การระเบิด การเปื้อปลา และช็อตด้วยไฟฟ้า)
- 4) ห้ามเผาป่า และทำลายป่าบรรพบุรุษ
- 5) ห้ามบุกเบิกผืนป่าเป็นที่ทำกิน และอาจรวมถึงการขายหรือเช่าพื้นที่ทำกินที่อยู่ในเขตป่า (ที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ตามกฎหมาย)

ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลการสัมภาษณ์ของนายเอกชัย จรุงพูนมงคล (ผู้ใหญ่บ้าน) นายสิงห์ทอง อัครทอง (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน) และ นายแซะ จงสกุลพัฒนกุล (ผู้นำธรรมชาติ หรือ ฮีโง) ที่กล่าวไว้ว่า “ แนวทางการจัดการป่าชุมชนที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการ ไม่ได้ให้คนหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งจัดการ ทั้งนี้กระบวนการจัดการดังกล่าวมีการกำหนดกฎเกณฑ์และระเบียบการจัดการป่าชุมชนซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำของชุมชน โดยการจัดการป่าชุมชนดังกล่าวจะใช้การยึดประโยชน์ส่วนรวมตามแนวทางศาสตร์พระราชาเข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการป่าชุมชน ”

2) รูปแบบการสนับสนุนให้ความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐในการป้องกันรักษาป่าชุมชนและกิจกรรมฟื้นฟูป่า

สำหรับองค์กรที่ควรเข้ามาสนับสนุนการจัดระเบียบชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ คือหน่วยจัดการต้นน้ำขุนแม่แจ่ม ให้มีการประชาสัมพันธ์จัดฝึกอบรมให้ความรู้เรื่องทรัพยากรป่าไม้ พร้อมส่งเสริมสนับสนุนกล้าไม้ในการปลูกป่า เป็นครั้งคราวตามวาระต่างๆ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีที่ว่าการอำเภอภักดีพัฒนา โครงการหลวงวัดจันทร์ และองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นหน่วยงานในพื้นที่ ต้องให้การสนับสนุนการจัดทำแผนที่ขอบเขตป่าและที่ทำกิน พร้อมการสนับสนุนให้ชุมชนกำหนดระเบียบข้อบังคับต่างๆ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้หรือป่าชุมชนไปพร้อมกับการนำศาสตร์พระราชามาประยุกต์ใช้ในกระบวนการจัดการ ซึ่งคล้ายกับกระบวนการของ วางแนวทางการจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่างมีส่วนร่วมเป็นช่วง ๆ และมีขั้นตอนหลัก ๆ ในการพัฒนากระบวนการจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่างมีส่วนร่วมเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ช่วงสร้างพันธมิตร เป็นระยะเวลาของการประเมินทรัพยากร การจำแนกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในบริบท รวมไปถึงวิเคราะห์ความจำเป็นหรือความเป็นได้ในการหาข้อตกลงต่าง ๆ และสรุปถึงประเด็นที่อาจจะต้องสนับสนุนการจัดตั้งองค์กร เลือกตัวแทน หรือสร้างมิติในประเด็นสำคัญของการจัดการพื้นที่อนุรักษ์ ช่วงพัฒนาข้อตกลงโดยในขั้นตอนดังกล่าวเริ่มตั้งแต่ตั้งผู้สนับสนุนกระบวนการที่เป็นอิสระต่อการทำงาน จัดการประชุมเพื่อกำหนดเป้าหมายและลำดับการทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบพื้นที่อนุรักษ์รวมถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย สนับสนุนกระบวนการของเวทีเจรจาต่าง ๆ เพื่อหาข้อตกลงและแก้ไขปัญหาคัดความขัดแย้งเพื่อหามติ ข้อตกลงเบื้องต้น เป้าหมายร่วมกันในการดำเนินการ และช่วงดำเนินงานและทบทวนข้อตกลง เป็นช่วงที่จะเริ่มนำข้อตกลงและแนวทางต่าง ๆ ไปปฏิบัติเพื่อให้ไปถึง

เป้าหมายที่ได้รับการกำหนดไว้รวมไปถึงการติดตามกิจกรรมและสรุปผลการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลการสัมภาษณ์ของคณะผู้นำชุมชน โดยนายเอกชัย จรูญพูนมงคล (ผู้ใหญ่บ้าน) และนายสิงห์ทอง อัครทอง (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน) ได้กล่าวไว้ว่า “การสนับสนุนให้ความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐในการป้องกันรักษาป่าชุมชนและกิจกรรมฟื้นฟูป่านั้นเป็นเพียงการจัดการประชุมเพื่อกำหนดเป้าหมายและลำดับการทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบพื้นที่อนุรักษ์รวมถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ส่วนใหญ่จะเป็นเวทีเจรจาต่าง ๆ เพื่อหาข้อตกลงและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเพื่อหามาติ ข้อตกลงเบื้องต้นเท่านั้น ”

3) รูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

รูปแบบการจัดการป่าชุมชนบ้านแอเอาะ ซึ่งเป็นชุมชนที่เต็มไปด้วยป่าไม้ มีทั้งไม้สนสามใบ และพันธุ์ไม้ต่าง ๆ อยู่มากมาย มีน้ำไหลผ่านตลอดปี ชาวบ้านได้อาศัยแหล่งน้ำสายนี้เพื่อทำการเกษตร และใช้อุปโภค บริโภค โดยส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านประกอบอาชีพหลัก คือ ทำไร่ ทำนา และทำสวน เป็นอาชีพหลัก เพื่อนำข้าวมาบริโภคต่อชีวิตไปวัน ๆ หรือหากมีมากก็มีการขายบ้าง แต่ข้าวจะขายไม่มาก ส่วนมากจะใช้บริโภคเองมากกว่า และอาชีพรอง คือรับจ้างภายในชุมชนหรือนอกชุมชนเพื่อหารายได้มาเก็บไว้ใช้ในครอบครัว เช่น รับจ้างปลูกผัก ถางหญ้า ปลูกข้าวโพด หรือพรวนดิน เป็นต้น จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่าชาวบ้านนั้นอยู่กับป่าชุมชนมาอย่างยาวนานจึงต้องมีกระบวนการและแนวทางในการร่วมกันรักษาป่าชุมชนไว้โดยใช้หลักในการทรงงานในเรื่องการยึดประโยชน์ส่วนรวม และแนวทางการจัดการเชิงอนุรักษ์มาเป็นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำดังกล่าว เพื่อให้ป่าอำนวยการประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมได้อย่างหลากหลายและยั่งยืน จึงต้องจัดการป่าให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ โดยนำแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเชิงอนุรักษ์ ใช้การจัดการอย่างเข้มข้น การเข้าไปปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ซึ่งในอดีตป่าชุมชนที่เรียกว่าป่าต้นน้ำหรือป่าอนุรักษ์ ทุกคนในชุมชนมีสิทธิ์ในการใช้ประโยชน์จากป่า ใช้ระบบความเชื่ออันเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชุมชน และพลังของกลุ่มในรูปของคณะกรรมการเป็นกลไกสำคัญในการกำหนดความสัมพันธ์ของคนในชุมชนในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน อย่างไรก็ตามเมื่อชุมชนมีการจัดการได้อย่างเป็นระบบระเบียบและภายใต้ระบบการจัดการ ทำให้ชุมชนได้รับการตอบสนองความต้องการและสามารถดำรงไว้ ซึ่งรากฐานทางวัฒนธรรมของชุมชนก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ก่อเกิดเป็นลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้ โดยทางชุมชนได้มีการวางแผนให้เกิดแนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งเป็นการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้านวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพื้นที่ ภายใต้การจัดการร่วมกันของชุมชน

ทั้งนี้การท่องเที่ยวรูปแบบดังกล่าวเป็นลักษณะกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติ และแหล่งวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ มีการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม โดยมีการควบคุมผลกระทบ และสร้างบรรยากาศของการศึกษาเรียนรู้ ธรรมชาติแวดล้อม พร้อมให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม และได้รับประโยชน์เพื่อเพิ่มพูนคุณภาพชีวิตแหล่งธรรมชาติ รวมทั้งแหล่งวัฒนธรรมอย่างมีความ

รับผิดชอบ โดยไม่ก่อให้เกิดการรบกวนหรือทำความเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม และมีวัตถุประสงค์อย่างมุ่งมั่นเพื่อชื่นชม ศึกษา เรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาตินั้น อีกทั้งช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้การอนุรักษ์ ปกป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นด้วยแนวคิดพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

4.2 ผลการสังเคราะห์การพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่

1. วิเคราะห์สภาพปัญหา/สถานการณ์จากผลการวิจัยเกิดขึ้น

จากการสังเคราะห์ การพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่พบว่า บริบทชุมชนกะเหรี่ยงตั้งถิ่นฐานกระจายตัวอยู่ในภาคเหนือมากที่สุด ทั้งกะเหรี่ยงจกอว์หรือปกากะญอ กะเหรี่ยงโพล่ว โดยการวิจัยครั้งนี้เลือกพื้นที่ศึกษาในชุมชนบ้านขุนแม่หยอด ตำบลแม่ศึก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีชาติพันธุ์เป็นปกากะญอ ชุมชนเหล่านี้เป็นชุมชนกะเหรี่ยงที่พยายามปรับตัวเพื่อรองรับไร่หมุนเวียนเอาไว้ท่ามกลางแรงกดดันในด้านเศรษฐกิจ และนโยบายการจัดการทรัพยากรของรัฐ

ชุมชนบ้านขุนแม่หยอด ชื่อเดิมบ้านผามะโฮง ตั้งอยู่มานานกว่า 200 ปีปัจจุบันตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 9 ตำบลแม่ศึก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ แต่ได้รับการจัดตั้งเป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ เมื่อปี 2542 ก่อนหน้านั้นเป็นหมู่บ้านสาขาของบ้านผาละปี หมู่ที่ 8 ผู้ก่อตั้งหมู่บ้านคนแรกชื่อนายบอโหล่ โครงสร้างการปกครองหมู่บ้านมีผู้นำที่สืบทอดตระกูลจากพ่อสู่ลูกทำหน้าที่นี้เรียกว่า ฮีโซ ซึ่งเป็นผู้นำที่ประกอบพิธีกรรมต่างๆของหมู่บ้านพิธีกรรมบางอย่างไม่มีผู้อื่นทำแทนได้ผู้ที่จะมาปกครองหมู่บ้านหรือผู้ทำหน้าที่เป็นฮีโซ ต้องเป็นลูกชายหรือเครือญาติทางสายพ่อที่เป็นผู้ชายเท่านั้น ผู้นำทางการหรือผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันคือ นายติลก ตระกูลรุ่งอำไพ

ชุมชนมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 435 คนเป็นผู้ชาย 223 คนเป็นผู้หญิง 212 คนบ้านขุนแม่หยอดยังคงชีพด้วยการทำไร่หมุนเวียนเป็นหลักโดยมีการใช้ที่ดินเป็นลักษณะแปลงรวมและยังคงดำเนินวิถีการผลิตแบบดั้งเดิมในการให้ไร่หมุนเวียนมีระยะพักฟื้น 7-10 ปีขึ้นไป ทั้งนี้บ้านขุนแม่หยอดเป็นหนึ่งในชุมชนนำร่องของเขตพื้นที่วัฒนธรรมพิเศษตามมติ ครม. ลงวันที่ 3 สิงหาคม พ.ศ.2553 ว่าด้วยนโยบายการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยงเพื่อให้การแก้ไขปัญหาเรื่องสิทธิในที่ดินและการสร้างความมั่นคงในที่อยู่อาศัยของชาวกะเหรี่ยงซึ่งแนวคิดเขตวัฒนธรรมพิเศษคือเขตคุ้มครองวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือชุมชนที่ครอบคลุมพื้นที่ที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์วิถีที่ตั้งอยู่บนฐานคุณค่าทางภูมิปัญญาและมรดกทางวัฒนธรรมควบคู่ไปกับองค์ความรู้ใหม่โดยได้รับการปกป้องคุ้มครองและยอมรับสิทธิทางกฎหมายเพื่อการดำรงอยู่ที่ยั่งยืน

ชุมชนบ้านขุนแม่หยอด เป็นชุมชนกะเหรี่ยงจกอว์หรือปกากะญอ มีการทำไร่หมุนเวียนทุกครัวเรือน ในลักษณะผืนใหญ่รวมกัน ทำนาทำไร่ไม่ก็ครัวเรือน อีกทั้งยังทำสวนปลูกกาแฟและถั่วแดงอาซูกิเป็นพืชเศรษฐกิจหลัก ซึ่งชุมชนได้ร่วมกันกำหนดขอบเขตพื้นที่การทำไร่หมุนเวียนไว้ชัดเจนพื้นที่การทำไร่หมุนเวียนจึงไม่มีการขยายเพิ่มเติมในปัจจุบันแต่จำนวนแปลงเพิ่มขึ้น และขนาดแปลงไร่

หมุนเวียนของครอบครัวมีขนาดเล็กลง เนื่องจากต้องแบ่งพื้นที่ให้กับลูกหลาน การถือสิทธิการใช้ที่ดินทำไร่หมุนเวียนโดยครอบครัว การหมุนจะกลับมาทำในพื้นที่เดิมของครอบครัว ในส่วนของรอบหมุนเวียนการทำไร่ของชาวบ้านที่นี้อยู่ที่ 12 ปี มีพื้นที่หมุน 12 แปลง จากเดิมที่มีรอบหมุนเวียนยาวนานถึง 20 ปี นอกจากนี้ยังพบอีกว่าชุมชนบ้านขุนแม่หยอดยังเป็นแหล่งกาแพอาราภิกันในระดับความสูงที่เหมาะสมและดีที่สุดในเชียงใหม่อีกแห่งหนึ่ง โดยชาวบ้านที่อาศัยอยู่บนที่สูง การเกษตรจำเป็นสำหรับพวกเขา เพราะนั่นคือ อาชีพสำหรับเลี้ยงครอบครัว การทำการเกษตรในพื้นที่ป่าเขา แม้จะมีกฎหมายคุ้มครองพื้นที่ป่า แต่ก็ยังเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์ในป่าได้ โดยไม่ทำลายป่า เป็นการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนระหว่างป่ากับคน จึงได้มีการนำกาแพไปปลูกแซมในป่าเพื่อเพิ่มความสมบูรณ์ให้กับป่าไม้อีกทางหนึ่ง โดยการปลูกกาแพในป่าของชุมชนขุนแม่หยอด เป็นการปลูกโดยมีการร่วมกันเข้ามาดูแลต้นกาแพโดยไม่ใช้สารเคมีและปุ๋ย เน้นความเป็นธรรมชาติ และมีการเก็บผลผลิตตามระยะของผลผลิตกาแพซึ่งไม่มีการทำลายทรัพยากรทางธรรมชาติของชุมชน ทั้งนี้การปลูกกาแพของบ้านขุนแม่หยอดมีการสืบทอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีกลุ่มเยาวชนนำโดยนายพิเศษ ศิลปาศิพวิไล หรือเสก หนึ่งในเยาวชนบ้านขุนแม่หยอดที่เคยออกจากชุมชนเพื่อไปหางานทำในเมือง ซึ่งตัดสินใจกลับมาดูแลครอบครัวและพัฒนาชุมชนของตนเอง ร่วมกับ ยศ ลูกชายของผู้ใหญ่บ้านบ้านขุนแม่หยอด ที่หลังจากเรียนจบชั้นปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ก็กลับมาอยู่กับครอบครัว และหันมาพัฒนาชุมชนร่วมกับพ่อซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านที่นี่ หลังจากที่ได้เด็กหนุ่มสองคน เสกและยศ กลับมาก็ได้เรียนรู้และศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับการจัดการเรื่องกาแพมาระยะหนึ่ง จึงมีการเพิ่มเติมกาแพในระบบวนเกษตรของชุมชน โดยมีการปลูกต้นกาแพเสริมเข้าไปในป่าชุมชน ให้ต้นกาแพอยู่ได้ร่มไม้ในป่าชุมชนรอบหมู่บ้านที่ชาวบ้านใช้เป็นพื้นที่เก็บพืชผัก เก็บเห็ด เก็บหน่อไม้ต่างๆ หรือแม้กระทั่งเก็บพินในพื้นที่ป่าชุมชน ชาวบ้านจึงมีอาหารและรายได้ไปพร้อมๆกัน

ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าในชุมชนใช้หลักการ 3 ห่วง 2 เงื่อนไขของศาสตร์พระราชาเป็นแนวทางในการจัดการกลุ่มการปลูกกาแพอินทรีย์บ้านขุนแม่หยอด ภายใต้ความพอเพียง และอยู่บนฐานคิดของ ปกาเกอญอ คือ การเคารพต่อป่า ตามที่ ส่าบ่อโพ ศักดิ์ประเสริฐกิจ (ผู้นำตามประเพณีหรือ ฮีโง) กล่าวไว้ว่า “เปอเตรอโอะปวาทีเตง เปอเตรอดอะปวาก่อเตอง ปวาทีโอะ ปวาทีบะเปว ปวาก่อโอะ ปวาก่อบะเปว เกอต่ออะเปอเกองเง เอะอะบะเมชะอะบะเดอเอ” :อย่ามัวหลงไปชื่นชมบ้านเมืองของคนอื่น พวกเขาต้องซื้อน้ำและที่ดินของตนเอง งดดูแลที่ดินบ้านเกิดของเจ้าอย่างดี เจ้าจะมีข้าวกิน และมีเสื้อผ้าสวมใส่ด้วยตนเอง โดยการกลับบ้านของเด็กหนุ่มทั้งสองครั้งนี้เป็นการกลับมาที่ทำให้ได้เรียนรู้อะไรมากมาย เราต้องไม่ลืมรากเหง้า เราต้องอนุรักษ์ภาษา ประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของพวกเราต่อไป ทุกสิ่งอย่างที่ถูกลบเลือนจากบรรพบุรุษคือภูมิปัญญา ให้เราเคารพในธรรมชาติ และอยู่กับธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน

2. สร้างการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้อง

จากการสังเคราะห์ การพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแพอินทรีย์บนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่พบว่า เกิดการสร้างการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนและองค์กร คือ

2.1 ลักษณะวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแพอินทรีย์บนพื้นที่สูงและบทบาทหน้าที่ซึ่งวิสาหกิจชุมชนเป็นการนำแนวทางเศรษฐกิจชุมชน หรือแนวเศรษฐกิจพอเพียงมาพัฒนาอย่าง

ต่อเนื่องและเป็นระบบ มีชุมชนเป็นเจ้าของ มีการดำเนินการที่มีได้มุ่งแสวงหากำไร แต่เน้นการพึ่งพาอาศัยกัน วิสาหกิจชุมชนเป็นกิจกรรมของชุมชนที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ เป็นกิจกรรมที่ไม่ซับซ้อน กระทำเพื่อทดแทน การซื้อจากตลาดทำให้ชุมชนลดค่าใช้จ่าย ส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจของประเทศเข้มแข็งขึ้น วิสาหกิจชุมชน มีความสำคัญในการสร้างรากฐานของประเทศ กล่าวคือหากชุมชนในประเทศเข้มแข็ง ก็จะทำให้ประเทศ มีความมั่นคงตามไปด้วย ซึ่งจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน และกลุ่มปลูกกาแฟชุมชนขุนแม่หยอด “ฟือฟือ coffee” ซึ่งยังมีลักษณะเป็นกลุ่มเล็กๆหรือเฉพาะกลุ่มที่สนใจในการปลูกและผลิตกาแฟเท่านั้น ยังไม่มีลักษณะที่เป็นกลุ่มขนาดกลางหรือขนาดใหญ่ ตั้งแต่อดีตยังมีลักษณะปลูกเพื่อสร้างความสมบูรณ์ในป่ามากกว่าการนำไปจำหน่าย แต่เมื่อมีการพัฒนาทางด้านสภาพสังคมและเศรษฐกิจ กาแฟจึงเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนแห่งนี้ เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์เหมาะสำหรับการปลูกกาแฟและผลิตสารกาแฟที่ได้คุณภาพแห่งหนึ่งทางชุมชนจึงได้ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาในลักษณะอุตสาหกรรมในครอบครัวที่ยังอิงความเป็นชุมชนขุนแม่หยอด เพื่อให้ได้มาซึ่งความเป็นชุมชนและอัตลักษณ์ของชุมชนที่สื่อถึงความเป็นถิ่นโอของชุมชนดั้งเดิมปกากะอู่อุดั้งเดิม ทั้งนี้ยังคงความเป็นธรรมชาติแบบอินทรีย์ ไร้การใช้สารเคมีทุกชนิดในการปลูก เนื่องจากเป็นการปลูกในป่า ต้องอาศัยการพึ่งพิงจากต้นไม้ใหญ่และเศษพืชและซากสัตว์เป็นอินทรีย์วัตถุจากธรรมชาติมาบำรุงต้นกาแฟตามธรรมชาติที่เป็นอยู่ ซึ่งจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ปลูกกาแฟ พบว่า มีลักษณะของวิสาหกิจชุมชนบ้านขุนแม่หยอดที่เป็นลักษณะสำคัญ ดังนี้

1. ชุมชนเป็นเจ้าของ โดยอาจมีคนนอกมีส่วนร่วมด้วยการมีส่วนร่วม ร่วมมือ และให้ความช่วยเหลือ แต่ไม่มีอำนาจในการตัดสินใจ
2. ผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน อาจอาศัยการช่วยเหลือในการแปรรูปผลผลิตจากภายนอก
3. ริเริ่มสร้างสรรค์ เป็นนวัตกรรมของชุมชน เพื่อการพัฒนาศักยภาพของชุมชน ซึ่งมีความรู้ภูมิปัญญา หากมีกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง ก็จะริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ได้ด้วยตนเอง
4. มีการประยุกต์ใช้ฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ทันสมัย ผสมผสานกับความรู้ภูมิปัญญาสากล จากที่อื่น
5. มีการดำเนินการแบบบูรณาการเชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ แต่เป็นกิจกรรม ประสานผืนกกำลัง และเกื้อกูลกัน
6. มีกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจหลัก กล่าวคือ วิสาหกิจชุมชนจะต้องมีการเรียนรู้ การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ
7. มีการพึ่งพาตนเองเป็นเป้าหมาย กล่าวคือ วิสาหกิจชุมชนมีเป้าหมายหลักที่สำคัญที่สุด คือให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้

ทุนของวิสาหกิจชุมชนมีทั้งทุนที่เป็นเงิน และทุนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ ดิน ป่าน้ำ ความรู้ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ความเป็นพี่น้องและความไว้วางใจกันของชุมชน ทั้งนี้เครือข่ายความสัมพันธ์ของสมาชิก ชุมชนวิสาหกิจจะใช้ทุนตนเองเป็นหลัก โดยปัจจุบันก็ยังคงเป็นไปในลักษณะดังกล่าวไม่เปลี่ยนแปลง เนื่องจากทางกลุ่มยึดหลักตามศาสตร์พระราชาในเรื่องของ ความพอเหมาะ ความพอประมาณ ทำตามที่มีและไม่ฟุ้งเฟ้อ ซึ่งเข้ากับหลักการเศรษฐกิจพอเพียงของรัชกาลที่ 9

การจัดการการผลิตของวิสาหกิจชุมชน จะต้องมีการวางแผนการผลิต สร้างวงจรเศรษฐกิจ ขึ้นมาใหม่ เชื่อมโยงทุกเรื่องที่ทำให้ได้อาหาร เครื่องใช้ และต้องทำแบบประสานพลังให้เกิดผลทวีคูณ ไม่ใช่ทำเพื่อแข่งขันกันขาย โดยด้านการจัดการการตลาด วิสาหกิจชุมชนจะต้องมีเป้าหมายในการผลิตก่อนว่า ต้องผลิตเพื่อการบริโภคในครอบครัว ในชุมชนหรือระหว่างชุมชน ผลิตให้เพียงพอต่อความต้องการและจัดการผลผลิตให้ได้ก่อน หากการผลิตนั้นได้ผลดีจึงค่อยเพิ่มปริมาณการผลิตซึ่งผลิตภัณฑ์นั้นมีความโดดเด่นมีคุณภาพดี มีลักษณะเฉพาะตัว จะสามารถนำออกสู่ท้องตลาดได้ ตลาดของวิสาหกิจชุมชนเป็นตลาดพอเพียง หมายถึง ตลาดท้องถิ่น ตลาดภายในชุมชน และระหว่างชุมชน หรือในเครือข่าย และเป็นตลาดผูกพัน หมายถึง ตลาดที่มีการตกลงหรือเซ็นสัญญาซื้อขายระหว่างกันกับร้านค้าเฉพาะกลุ่ม เป็นต้น ถ้าหากพิจารณาถึงบทบาทของผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงแล้วนั้นพบว่า เป็นการส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกกาแฟในป่า เป็นการเพิ่มรายได้ให้กับสมาชิก ซึ่งนอกจากการปลูกกาแฟแล้ว ยังสามารถนำกาแฟมาทำปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยชีวภาพใช้แทนการใช้ปุ๋ยเคมี สามารถประหยัดต้นทุนการทำการเกษตรได้จำนวนมาก เมื่อทำให้รายรับเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด หรือใครมีปัญหาหนี้สินก็สามารถแก้ไขปัญหาหนี้สินได้เร็วขึ้นตามมานั่นเอง

2.2 การพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงหากกล่าวถึงการดำเนินการพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงภายใต้โครงการส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรเพื่อให้ได้ตามมาตรฐาน โดยการแปรรูปกาแฟของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตและแปรรูปกาแฟบ้านขุนแม่หยอด อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันนั้นประธานวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงบ้านขุนแม่หยอด เล่าถึงที่มาของกาแฟภายใต้ชื่อผลิตภัณฑ์ “ฟือฟือ coffee” ว่าเป็นการรวมกลุ่มเกษตรกรที่ปลูกกาแฟอยู่แล้วในบ้านขุนแม่หยอด ปลูกสืบทอดจากรุ่นปู่ย่ามาเป็นเวลาเกือบ 50 ปี โดยลักษณะการขายเป็นแบบผลสด กับกาแฟกะลาเท่านั้น ไม่มีการแปรรูปออกมาเป็นผลิตภัณฑ์ หลังจากที่ย้ายมาในลักษณะดังกล่าวมาระยะหนึ่งและเป็นที่รู้จัก จึงได้จัดตั้งกลุ่มกาแฟและวิสาหกิจในปีเดียวกันซึ่งได้จดทะเบียนในลักษณะของผู้ปลูกและจำหน่ายกาแฟดิบบ้านขุนแม่หยอด ซึ่งเป้าหมายของกลุ่มวิสาหกิจนี้เพื่อพัฒนาและยกระดับกาแฟที่อยู่ในพื้นที่ให้เกิดมูลค่าที่สูงที่สุด ทางกลุ่มจึงเลือกที่จะทดลองทำเป็นบรรจุภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์กาแฟคั่วกาแฟคั่วบด กาแฟคั่วดริป ปัจจุบันมีช่องทางการจำหน่ายหลากหลายทั้งออนไลน์และออฟไลน์ที่เป็นร้านค้ากาแฟที่ไปเสนอขาย อีกกลุ่มเป็นกาแฟสารของชุมชนที่ส่งให้กับโรงคั่วอื่นๆ ที่ต้องการเมล็ดสารจากกลุ่ม จึงผลิตเป็นแบรนด์ “ฟือฟือ coffee” ออกมาทดลอง ทั้งนี้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนดังกล่าวได้พัฒนาระบบการปลูกกาแฟอินทรีย์ให้ได้ตามมาตรฐาน มีสถานที่ในการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์และจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ให้เป็นไปตามมาตรฐาน และเพื่อพัฒนาโรงแปรรูปกาแฟให้มีกระบวนการผลิตสินค้าเกษตรตามมาตรฐาน ที่สอดคล้องตามมาตรฐานสินค้าเกษตรเรื่อง เมล็ดกาแฟอาราบิกา (มกษ. 5701-2561) หลักเกณฑ์การปฏิบัติ: หลักการทั่วไปเกี่ยวกับสัญลักษณ์อาหาร (มกษ. 9023-2550) เกษตรอินทรีย์ เล่มที่ 1: การผลิต การแปรรูป แสดงฉลาก และจำหน่ายผลิตผลและผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ (มกษ. 9000 เล่ม 1-2552) โดยมีเป้าหมายในการพัฒนาระบบการผลิตโรงคัดเมล็ดพันธุ์กาแฟดิบและแปรรูปกาแฟให้ได้มาตรฐาน มีความพร้อมเพื่อยื่นขอการรับรอง เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้และขยายผลในการให้คำปรึกษา แก่ผู้ประกอบการรายอื่นๆ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในเรื่องคุณภาพสินค้าเกษตรในชุมชนให้ยั่งยืนต่อไป

2.3 กระบวนการการพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จากการศึกษากลุ่มผู้ปลูกกาแฟดังกล่าวพบว่า กระบวนการพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงชุมชนบ้านขุนแม่หยอดในปัจจุบันมีกระบวนการและขั้นตอนดังนี้

2.3.1 สร้างการรับรู้และความเข้าใจ และส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตกาแฟ

1) ประชุมชี้แจงและสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับรายละเอียดและขั้นตอนการดำเนินงานโครงการ และ คัดเลือกเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟที่มีความสนใจในการเข้าร่วมโครงการ และยินดีปฏิบัติตามเงื่อนไข ข้อกำหนด ตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ พร้อมทั้งประชาสัมพันธ์และทำความเข้าใจกับเกษตรกรให้ใช้พื้นที่ในการเพาะปลูกในที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์

2) รวมกลุ่มเกษตรกรที่มีความสนใจในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต และ/หรือมีการจำหน่ายผลผลิตกาแฟ (ผลเชอรี่ กาแฟกะลา และ/หรือสารกาแฟ) เช่น กลุ่มส่งเสริมการผลิตวิสาหกิจชุมชน กลุ่มเกษตรกร หรือ สหกรณ์ ฯลฯ ในลักษณะเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

3) จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ ผ่านกระบวนการการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาศักยภาพเกษตรกรสมาชิกในกลุ่ม ประกอบด้วย การวิเคราะห์สภาพพื้นที่ สภาพการผลิต และ สภาพการตลาดของกลุ่มทั้งด้านที่เป็นจุดแข็ง (เพื่อการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นต่อไป) และด้านที่เป็นจุดอ่อน (เพื่อแก้ไข ปัญหา) และระดมความคิดเห็นเพื่อกำหนดแนวทางในการพัฒนาการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตที่เหมาะสมกับพื้นที่ ทั้งนี้อาจเชิญผู้เกี่ยวข้อง เช่น ผู้รับซื้อ ผู้รวบรวม ผู้แปรรูป เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวที เพื่อให้มีการพิจารณาอย่าง รอบด้าน

4) ถ่ายทอดความรู้ตามประเด็นที่ได้จากการวิเคราะห์สภาพการปลูกกาแฟของกลุ่มเพื่อนำไปใช้ในการ เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตกาแฟ โดยเลือกแนวทางการพัฒนา/ประเด็นความรู้ที่มีความสำคัญ/จำเป็นเร่งด่วน ตัวอย่างเช่น

- การปลูกทดแทนสวนเก่าและพื้นที่ใหม่ ประเด็นความรู้ เช่น การคัดเลือกพันธุ์ดี การผลิตต้นกาแฟ พื้นที่เมืองพันธุ์ดี การผลิตต้นพันธุ์กาแฟด้วยวิธีเสียบยอด การปรับปรุงบำรุงดิน การดูแลรักษา และจัดการสวนกาแฟ

- การฟื้นฟูสวนกาแฟเสื่อมโทรม ประเด็นความรู้ เช่น การตัดพินต้นกาแฟ การเปลี่ยนพันธุ์ดีในต้นกาแฟเดิมด้วยวิธีเสียบยอด การปรับปรุงบำรุงดิน การดูแลรักษาและจัดการสวนกาแฟ

- การพัฒนาคุณภาพกาแฟ ประเด็นความรู้ เช่น การดูแลรักษาและจัดการสวนกาแฟ การป้องกัน กำจัดศัตรูพืชแบบผสมผสาน การเก็บเกี่ยวผลผลิต วิทยาการหลังการเก็บเกี่ยว (การผลิตกาแฟกะลา การผลิตสาร กาแฟ การบรรจุ การเก็บรักษา ฯลฯ)

- การลดต้นทุนการผลิตกาแฟ ประเด็นความรู้ เช่น การเลือกและใช้ปัจจัยการผลิตที่เหมาะสม การวิเคราะห์ดินและปรับปรุงบำรุงดินตามค่าวิเคราะห์ดิน การทำปุ๋ยหมักจากเปลือกกาแฟ เป็นต้น

2.3.2 จัดทำข้อมูลทะเบียนเกษตรกรผู้ปลูก ประกอบด้วย ชื่อ - สกุล ของเกษตรกร หมายเลขบัตร ประจำตัวประชาชน 13 หลัก ที่ตั้งแปลง และข้อมูลพื้นฐานผู้ปลูกกาแฟ ประกอบด้วย อายุต้นพื้นที่ปลูก พื้นที่ให้ผล ผลิต ผลผลิตที่คาดว่าจะได้รับในแต่ละปีการผลิต การจำหน่ายผลผลิต เป็นต้น

2.3.3 จัดทำแปลงเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตกาแฟ ดังนี้

1) คัดเลือกเกษตรกรที่มีความสนใจในการจัดทำแปลงเรียนรู้ และเป็นผู้นำที่มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้

2) คัดเลือกพื้นที่ปลูกกาแฟที่มีศักยภาพ เช่น พื้นที่ซึ่งเคยเป็นจุดเรียนรู้ดูงาน พื้นที่ที่มีสภาพพื้นที่ เหมาะสมต่อการพัฒนาการผลิตกาแฟ และ/หรือพื้นที่ส่งเสริมตามความร่วมมือระหว่างภาครัฐบาลและเอกชน มี แหล่งน้ำการคมนาคมสะดวก โดยมีพื้นที่ 2 ไร่ เพื่อจัดทำแปลงเรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตกาแฟ โดยรัฐ สนับสนุนค่าวัสดุอุปกรณ์ปรับปรุงบำรุงดิน เช่น ปุ๋ยเชิงเดี่ยว ปุ๋ยอินทรีย์ วัสดุทำปุ๋ยหมักจากเปลือกกาแฟ วัสดุตัดพื้น ต้นกาแฟ ฯลฯ เป็นต้น

2.3.4 จัดอบรมให้กับเกษตรกรเรื่อง การส่งเสริมการปลูกกาแฟอินทรีย์และการแปรรูป เป็นการระดมความคิดเห็นผู้เกี่ยวข้องในทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ส่งเสริม การเกษตร ผู้แทนสถาบันเกษตรกร ผู้ประกอบการ เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล แนวคิด ความรู้ และประสบการณ์เกี่ยวกับกาแฟในด้านต่างๆ เพื่อหาแนวทางในการพัฒนามวมถึงให้คำแนะนำปรึกษาแก่เกษตรกร

3. องค์ความรู้และการนำไปใช้

จากการสังเคราะห์การพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่พบว่า องค์ความรู้ ได้แก่ องค์ความรู้เรื่องรูปแบบการปลูกกาแฟอินทรีย์รักษาป่าของชุมชนบ้านขุนแม่หยอด และองค์ความรู้เรื่องส่งเสริมการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตกาแฟเพื่อความยั่งยืน สามารถนำไปใช้ได้ดังนี้ โดยในกระบวนการ “โมเดลพลิกฟื้นผืนป่า คู่กับพลิกชีวิต” นั้นเรื่องราวของกาแฟสร้างแบรนด์โดยไม่มีหน้าร้าน แต่ทำให้คนรู้จัก และกระจายสินค้าได้ในวงกว้างในระดับพรีเมียม จากการหาเครือข่ายพันธมิตร ที่มีจิตวิญญาณห่วงหาพันผืนป่า มีความรักที่จะคืนผืนป่าให้กับประเทศ หลังจากที่มีสร้างชุมชนต้นแบบของการบริหารจัดการคนอยู่ร่วมกับป่า จนได้กาแฟบริสุทธิ์รสชาติดี มีคุณภาพ สร้างเศรษฐกิจให้กับชุมชน และยังคืนความเขียวพื้นที่ป่าในชุมชนได้ เมื่อพัฒนาห่วงโซ่ชุมชนการผลิตกาแฟ และรักษาผืนป่าเป็นห่วงโซ่ต้นน้ำ จึงต้องขยายด้านล่าง หมายถึง คนปลายน้ำ ช่องทางการจำหน่ายให้เข้าถึงผู้บริโภค โดยเฉพาะคนเมือง ผู้ที่ไม่ได้ดูแลแหล่งน้ำและผืนป่าโดยตรง แต่สามารถมีส่วนร่วมสร้างคุณค่าและคืนผืนป่าได้จากการเลือกบริโภค “ฟิอพี coffee” กาแฟดั้งเดิมของปยู่าบ้านขุนแม่หยอด โดยจะต้องมีการวางแผนการตลาดในการนำไปสู่ผู้ประกอบการ เป็นผู้รับซื้อผลผลิตไปแปรรูปสร้างมูลค่าเพิ่มและต่อยอดพร้อมขับเคลื่อนแบรนด์ร่วมพลิกฟื้นผืนป่าให้กลับมาอุดมสมบูรณ์ ส่งต่อให้กับรุ่นลูกรุ่นหลาน ทั้งนี้จะต้องประกอบกับการจัดทำโครงการ ส่งเสริมการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตกาแฟเพื่อความยั่งยืน เพื่อพัฒนาเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์ ให้มีความรู้และทักษะในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การพัฒนาคุณภาพ ผลผลิต การแปรรูป และการเพิ่มมูลค่าสินค้ากาแฟเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค และเพื่อส่งเสริมและพัฒนาให้เกษตรกรผู้ปลูกกาแฟมีองค์ความรู้ในการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจกาแฟอย่างแท้จริงและยั่งยืน ทำให้มีความรู้เกี่ยวกับการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตกาแฟ สามารถนำความรู้ที่ได้ไป ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตกาแฟ พร้อมทั้งผลิตกาแฟที่มีคุณภาพตามความต้องการของตลาด และมีความพร้อมใน การเตรียมเข้าสู่การเป็นผู้ประกอบการธุรกิจกาแฟโดยมีกิจกรรมดังต่อไปนี้

3.1 เพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การพัฒนาคุณภาพผลผลิต การแปรรูป และการเพิ่มมูลค่าสินค้ากาแฟ

3.1.1 ถ่ายทอดความรู้ให้เกษตรกรผู้ปลูกกาแฟในชุมชน โดยมีประเด็นเกี่ยวกับ เพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การพัฒนาคุณภาพผลผลิต การแปรรูป และการเพิ่มมูลค่าสินค้า ดังนี้

- การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตกาแฟ ได้แก่ ระบบการผลิตกาแฟเพื่อเข้าสู่มาตรฐาน GAP และ Organic การปลูกพืชแบบผสมผสานในระบบนิเวศน์กาแฟ

-การพัฒนาคุณภาพผลผลิต ได้แก่ การสร้างอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น (GI) เพื่อเพิ่มมูลค่าของกาแฟ

- การแปรรูป และการเพิ่มมูลค่าสินค้า ได้แก่ การพัฒนาทักษะการแปรรูปและการสร้าง มูลค่ากาแฟ เช่น การพัฒนากาแฟพรีเมียม/กาแฟพิเศษ เป็นต้น การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนแบบเส้นทาง เชื่อมโยง (Coffee Route)

3.1.2 ศึกษาดูงานกลุ่มผู้ผลิตกาแฟที่มีศักยภาพและประสบความสำเร็จ - จัดกิจกรรมศึกษาดูงานกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตกาแฟที่ประสบความสำเร็จ เพื่อเป็นการ เรียนรู้เกี่ยวกับการพัฒนาการผลิตกาแฟแบบครบวงจร

3.1.3 จัดทำแปลงเรียนรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการสวนกาแฟในป่าและสนับสนุนปัจจัยการผลิต - สำนักงานเกษตรจังหวัด/อำเภอ คัดเลือกเกษตรกรและพื้นที่ที่มีศักยภาพ เพื่อจัดทำแปลงเรียนรู้ให้สอดคล้องกับแผนการพัฒนา

3.2 ส่งเสริมและพัฒนาให้เกษตรกรผู้ปลูกกาแฟมีองค์ความรู้ในการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจกาแฟอย่างแท้จริงและยั่งยืน มีการจัดการองค์กรให้อยู่ในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน เพื่อจัดทำเป็นศูนย์พัฒนาและเรียนรู้การผลิตกาแฟดั้งเดิมของชุมชน ซึ่งมีการดำเนินการตามหลักวิธีการทางศาสตร์พระราชานี้ในเรื่องของ ข้อ 2. พึ่งพาตนเองได้ (Self-reliance) โดยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงเน้นว่าการพัฒนาต้องทำให้ประชาชนพึ่งพาตนเองได้ ทรงโปรดให้ประชาชนทำอะไรได้ด้วยตนเอง ไม่ต้องรอความช่วยเหลือจากรัฐ ทั้งนี้ได้เน้นเรื่องของการพึ่งพาตนเองเอาไว้ว่า ...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นตอน ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อนโดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับ โดยในการสร้างความเจริญก้าวหน้านี้ ควรอย่างยิ่งที่จะค่อยสร้างค่อยเสริมทีละเล็กทีละน้อยให้เป็นลำดับ ให้เป็นการทำไปพิจารณาไป และปรับปรุงไป ไม่ทำด้วยอาการเร่งรีบตามความกระหายที่จะสร้างของใหม่เพื่อความแปลกใหม่ เพราะความจริงสิ่งใหม่ใหม่ๆ นั้นไม่มีสิ่งใหม่ทั้งปวงย่อมสืบเนื่องมาจากสิ่งเก่าและต่อไปย่อมจะต้องกลายเป็นสิ่งเก่า...ทรงโปรดความเรียบง่ายและพึ่งพาตนเองได้ ดังที่ได้พระราชทานพระราชดำริ "การปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก" ปลอ่ยให้ธรรมชาติช่วยในการฟื้นฟูธรรมชาติ หรือแม้กระทั่ง "การปลูกป่า 3 อย่างประโยชน์ 4 อย่าง" ได้แก่ ปลูกไม้เศรษฐกิจ ไม้ผลและไม้ฟืน นอกจากได้ประโยชน์ตามประเภทของการปลูกแล้วยังช่วยสร้างความชุ่มชื้นให้แก่ พื้นดินด้วย พระองค์จึงทรงเข้าใจธรรมชาติและมนุษย์ที่อยู่อย่างเกื้อกูลกัน ทำให้คนอยู่ร่วมกับป่าไม้ได้อย่างยั่งยืน แนวพระราชดำรินี้ในเรื่องการพึ่งพาตนเองได้ ปลอ่ยให้เป็นไปตาม

ธรรมชาติ ไม่เร่งร้อนจะพัฒนาโดยการยึดยึดเทคโนโลยีต่าง ๆ หรือเงินเข้าไปในการพัฒนาก็สะท้อนออกมาอย่างชัดเจนในเรื่องของการปลูกป่าดังพระราชดำรัสเกี่ยวกับการปลูกป่าในหลายโอกาสดังนี้

“...ทิ้งป่านั้นไว้ 5 ปี ตรงนั้นไม่ต้องทำอะไรเลย แต่ป่าเจริญเติบโตเป็นป่าสมบูรณ์ โดยไม่ต้องปลูกสักต้นเดียว คือว่าการปลูกป่านั้น สำคัญอยู่ที่ปล่อยให้เขาขึ้นเอง...”

“ถ้าเลือกได้ที่ที่เหมาะสมแล้ว ก็ทิ้งป่านั้นไว้ตรงนั้น ไม่ต้องไปทำอะไรเลย ป่าจะเจริญเติบโตขึ้นมาเป็นป่าสมบูรณ์โดยไม่ต้องไปปลูกเลยสักต้นเดียว”

“ไม่ไปรั้งแกะป่าหรือตอแยะต้นไม้เพียงแต่คุ้มครองให้ขึ้นเองได้เท่านั้น...”

“ในสภาพป่าเต็งรังป่าเสม็ดไม่ต้องทำอะไรเพราะตอไม้ก็จะแตกกิ่งออกมาอีกถึงแม้ต้นไม้สวยแต่ก็เป็นต้นไม้ใหญ่ได้” อนึ่งในการเสนอรูปแบบการปลูกกาแฟอินทรีย์รักษาป่าดังกล่าวนี้

4. แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชน ฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชารักษาจังหวัดเชียงใหม่

จากการสังเคราะห์การพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชารักษา จังหวัดเชียงใหม่พบว่า มีแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชน ฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชารักษา จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมของวิสาหกิจ ชุมชนกาแฟอินทรีย์รักษาป่าบ้านขุนแม่หยอด ควรมีการปรับปรุงกระบวนการในการผลิต โดยการเพิ่ม ศักยภาพในการผลิตด้านเทคโนโลยีเพื่อช่วยสร้างมูลค่าผลผลิต และการปรับปรุงด้านการตลาดโดยการสร้างตราสัญลักษณ์ของกลุ่มเพื่อสร้างความน่าสนใจให้กับผลิตภัณฑ์ ส่งเสริมและสนับสนุนการสืบทอดวิถีชีวิตการปลูกกาแฟเพื่อพัฒนากลุ่มให้เติบโตอย่างต่อเนื่อง ภายใต้แนวคิดกาแฟอินทรีย์ จัดเพิ่มระบบสวัสดิการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกาแฟอินทรีย์รักษาป่าบ้านขุนแม่หยอด และสร้างแนวทางการพัฒนาแบบคู่ขนานโดยการจัดทำวิสาหกิจอย่างเต็มรูปแบบของโดยคนในชุมชนเอง ผ่านกระบวนการใช้องค์ความรู้ที่ได้รับในห้วงเวลาที่ผ่านมาและการดำเนินงานภายใต้โครงสร้างเดิมของกลุ่ม พัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนกาแฟอินทรีย์รักษาป่าบ้านขุนแม่หยอดให้มีการผลิตกาแฟตามแนวทางเกษตรอินทรีย์ ที่ได้ผลผลิตกาแฟออร์แกนิกพันธุ์อาราบิก้าที่มีคุณภาพสูง ด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ อีกทั้งมีรูปแบบของการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งสมาชิกภายในกลุ่มมีความเข้มแข็งและการให้ความร่วมมือกันในการทำงานของกลุ่มเป็นอย่างดีทั้งการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การถ่ายทอดองค์ความรู้ระหว่างกันภายในกลุ่ม รวมถึงบทบาทของผู้นำที่เน้นการทำงานแบบบูรณาการ ระหว่างชุมชน อำเภอ สถาบันการศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนผ่านการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับการปลูกกาแฟและการบริหารจัดการจากหน่วยงานภาครัฐและสถาบันการศึกษา อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญในการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนกาแฟอินทรีย์รักษาป่าบ้านขุนแม่หยอดที่พบคือ ข้อจำกัดด้านงบประมาณจึงไม่สามารถจัดหาเทคโนโลยีมาช่วยในกระบวนการผลิตได้ รวมทั้งไม่มีตลาดภายนอกรองรับเนื่องจากการ คมนาคมขนส่งในระยะทางไกล การรับซื้อจึงถูกผูกขาดกับร้านที่รู้จักการขาดความรู้โดยเฉพาะด้านการผลิต จากประเด็นปัญหาที่พบดังกล่าว สามารถนำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกาแฟอินทรีย์รักษาป่าบ้านขุนแม่หยอด คือ การหาตัวแบบหรือแนวทางการจัดการกลุ่มที่ประสบผลสำเร็จเพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ และเสาะแสวงหาวิธีการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์กาแฟ ด้วยการส่งเสริมการแปร

รูปการผลิตกาแฟที่เน้นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น สร้างเสถียรภาพราคาด้วยการส่งเสริมการซื้อขายเมล็ดกาแฟตามชั้นคุณภาพที่สอดคล้องกับกลไกราคาที่เหมาะสมพร้อมทั้งพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ และคุณภาพในการผลิต เช่น การจัดหาเครื่องสีกาแฟสดเซอร์รี่ โดยทำการสำรวจถึงความต้องการของสมาชิกในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ ที่ต้องการใช้บริการเครื่องสีกาแฟสดเซอร์รี่ด้วยตนเอง รวมไปถึงการจัดตั้งโรงเรียนเกษตรกรหรือ จัดทำแปลงสาธิตเกี่ยวกับการปลูกกาแฟเพื่อใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับสมาชิกและผู้สนใจศึกษาในเรื่องดังกล่าว ซึ่งการพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ พบว่ารูปแบบการปลูกกาแฟอินทรีย์รักษาป่าของชุมชนบ้านขุนแม่หยอด ปัจจุบันยังอาศัยการปลูกแซมในป่าชุมชน ซึ่งการปลูกกาแฟแบบไร่ร่มเงา หรือที่เรียกว่า Shade-grown coffee เป็นการทำไร่กาแฟโดยที่ปลูกต้นกาแฟไว้ใต้ร่มเงาต้นไม้ใหญ่ ไม่ต้องรับแสงแดดเต็มๆ ถึงแม้ว่าวิธีนี้จะให้ผลผลิตช้า แต่จะทำให้กาแฟยืนต้น ผลผลิตมีคุณภาพ และให้ผลผลิตในระยะยาวได้ดีกว่าการปลูกไว้เดี่ยวๆ มีการปลูกทดแทนสวนเก่าและพื้นที่ใหม่ มีการผลิตต้นพันธุ์กาแฟด้วยวิธีเสียบยอด การปรับปรุงบำรุงดิน การดูแลรักษาและจัดการสวนกาแฟ การฟื้นฟูสวนกาแฟเสื่อมโทรม การตัดฟันต้นกาแฟ การปรับปรุงบำรุงดิน การดูแลรักษาและจัดการสวนกาแฟ เน้นการพัฒนาคุณภาพกาแฟ มีการป้องกันกำจัดศัตรูพืชแบบผสมผสาน ทั้งนี้การปลูกกาแฟในป่ายังเป็นการลดต้นทุนการผลิตกาแฟ เช่น การเลือกและใช้ปัจจัยการผลิตที่เหมาะสม การปรับปรุงบำรุงดินโดยปุ๋ยหมักจากเปลือกกาแฟ ไม่มีสารพิษและยังเป็นประโยชน์ต่อสภาพดินในป่าเป็นต้น จากข้อมูลดังกล่าวทางผู้วิจัยเห็นว่า ควรมีการพัฒนาการปลูกกาแฟให้เกิดประโยชน์สูงสุดให้กับป่าในชุมชน โดยมีการจัดระบบการปลูกให้เหมาะสมกับอาณาเขต และลักษณะต่างๆในป่า เพื่อช่วยสร้างความชุ่มชื้น ความอุดมสมบูรณ์ให้กับระบบนิเวศน์ โดยเสนอเป็น "โมเดลพลิกฟื้นผืนป่า คู่กับพลิกชีวิต" คือคำตอบการหารายได้จากการปลูกเมล็ดกาแฟอินทรีย์ชาย เลี่ยงปากท้อง คู่กับการปลูกไม้ใหญ่ให้ร่มเงา เติมความชุ่มชื้นให้กับหน้าดิน จะทำให้มีพื้นที่ส่งเสริมเกษตรอินทรีย์รักษาป่าเพิ่มมากขึ้น และเป็นอีกผลิตภัณฑ์ที่เป็นเมล็ดกาแฟดิบภายใต้แบรนด์ "ฟิโอฟี coffee" โดยในกระบวนการ "โมเดลพลิกฟื้นผืนป่า คู่กับพลิกชีวิต" นั้นเรื่องราวของกาแฟสร้างแบรนด์โดยไม่มีหน้าร้าน แต่ทำให้คนรู้จัก และกระจายสินค้าได้ในวงกว้างในระดับพรีเมียมจากการหาเครือข่ายพันธมิตร ที่มีจิตวิญญาณห่วงแหนผืนป่า มีความรักที่จะคืนผืนป่าให้กับประเทศ หลังจากที่มีสร้างชุมชนต้นแบบของการบริหารจัดการคนอยู่ร่วมกับป่า จนได้กาแฟบริสุทธิ์รสชาติดี มีคุณภาพ สร้างเศรษฐกิจให้กับชุมชน และยังคงความเขียวพื้นที่ป่าในชุมชนได้ เมื่อพัฒนาห่วงโซ่ชุมชนการผลิตกาแฟ และรักษผืนป่าเป็นห่วงโซ่ต้นน้ำ จึงต้องขยายด้านล่าง หมายถึง คนปลายน้ำ ช่องทางการจำหน่ายให้เข้าถึงผู้บริโภค โดยเฉพาะคนเมือง ผู้ที่ไม่ได้ดูแลแหล่งน้ำและผืนป่าโดยตรง แต่สามารถมีส่วนร่วมสร้างคุณค่าและคืนผืนป่าได้จากการเลือกบริโภค "ฟิโอฟี coffee" กาแฟดั้งเดิมของปู่ย่าบ้านขุนแม่หยอด โดยจะต้องมีการวางแผนการตลาดในการนำไปสู่ผู้ประกอบการ เป็นผู้รับซื้อผลผลิตไปแปรรูปสร้างมูลค่าเพิ่มและต่อยอด พร้อมขับเคลื่อนแบรนด์ร่วมพลิกฟื้นผืนป่าให้กลับมาอุดมสมบูรณ์ ส่งต่อไปให้กับรุ่นลูกหลาน ทั้งนี้จะต้องประกอบกับการจัดทำโครงการส่งเสริมการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตกาแฟเพื่อความยั่งยืน เพื่อพัฒนาเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์ ให้มีความรู้และทักษะในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การพัฒนาคุณภาพผลผลิต การแปรรูปและการเพิ่มมูลค่าสินค้ากาแฟเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค และเพื่อส่งเสริมและพัฒนาให้เกษตรกรผู้

ปลูกกาแฟมีองค์ความรู้ในการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจกาแฟอย่างแท้จริงและยั่งยืน ทำให้มีความรู้เกี่ยวกับการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตกาแฟ สามารถนำความรู้ที่ได้ไป ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตกาแฟ พร้อมทั้งผลิตกาแฟที่มีคุณภาพตามความต้องการของตลาด และมีความพร้อมในการเตรียมเข้าสู่การเป็นผู้ประกอบการธุรกิจกาแฟ โดยมีกิจกรรมดังต่อไปนี้ 4.1 เพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การพัฒนาคุณภาพผลผลิต การแปรรูป และการเพิ่มมูลค่าสินค้ากาแฟ และ 4.2 ส่งเสริมและพัฒนาให้เกษตรกรผู้ปลูกกาแฟมีองค์ความรู้ในการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจกาแฟอย่างแท้จริงและยั่งยืน มีการจัดการองค์กรให้อยู่ในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน เพื่อจัดทำเป็นศูนย์พัฒนาและเรียนรู้การผลิตกาแฟดั้งเดิมของชุมชน

ทั้งนี้รูปแบบแหล่งเรียนรู้การจัดการและการอนุรักษ์ โดยใช้พื้นที่วัฒนธรรมพิเศษว่าด้วยนโยบายแนวการฟื้นฟูวิถีชีวิตกระเหรี่ยง ตามหลักความพอเพียง 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกัน และอยู่ภายใต้เงื่อนไขความรู้และคุณธรรมนั้น จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้พบว่า แนวทางการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมของวิสาหกิจ ชุมชนกาแฟอินทรีย์รักษาป่าบ้านขุนแม่หยอด ควรมีการปรับปรุงกระบวนการในการผลิต โดยการเพิ่มศักยภาพในการผลิตด้านเทคโนโลยีเพื่อช่วยสร้างมูลค่าผลผลิต และการปรับปรุงด้านการตลาดโดยการสร้างตราสัญลักษณ์ของกลุ่มเพื่อสร้างความน่าสนใจให้กับผลิตภัณฑ์ ส่งเสริมและสนับสนุนการสืบทอดวิถีชีวิตการปลูกกาแฟเพื่อพัฒนากลุ่มให้เติบโตอย่างต่อเนื่อง ภายใต้แนวคิดกาแฟอินทรีย์ จัดเพิ่มระบบสวัสดิการกลุ่ม วิสาหกิจชุมชนกาแฟอินทรีย์รักษาป่าบ้านขุนแม่หยอด และสร้างแนวทางการพัฒนาแบบคู่ขนาน โดยการจัดทำวิสาหกิจอย่างเต็มรูปแบบของโดยคนในชุมชนเอง ผ่านกระบวนการใช้องค์ความรู้ที่ได้รับในห้วงเวลาที่ผ่านมาและการดำเนินงานภายใต้โครงสร้างเดิมของกลุ่ม พัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนกาแฟอินทรีย์รักษาป่าบ้านขุนแม่หยอด ให้มีการผลิตกาแฟตามแนวทางเกษตรอินทรีย์ ที่ได้ผลผลิตกาแฟออร์แกนิกพันธุ์อาราบิก้าที่มีคุณภาพสูงด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ อีกทั้งมีรูปแบบของการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมซึ่งสมาชิกภายในกลุ่มมีความเข้มแข็งและการให้ความร่วมมือกันในการทำงานของกลุ่มเป็นอย่างดีทั้งการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การถ่ายทอดองค์ความรู้ระหว่างกันภายในกลุ่มรวมถึงบทบาทของผู้นำที่เน้นการทำงานแบบบูรณาการระหว่างชุมชน อำเภอ สถาบันการศึกษาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนผ่านการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับการปลูกกาแฟและการบริหารจัดการจากหน่วยงานภาครัฐและสถาบันการศึกษา อย่างไรก็ตามปัญหาสำคัญในการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนกาแฟอินทรีย์รักษาป่าบ้านขุนแม่หยอดที่พบคือ ข้อจำกัดด้านงบประมาณจึงไม่สามารถจัดหาเทคโนโลยีมาช่วยในกระบวนการผลิตได้ รวมทั้งไม่มีตลาดภายนอกรองรับเนื่องจากการ คมนาคมขนส่งในระยะทางไกล การรับซื้อจึงถูกผูกขาดกับร้านที่รู้จัก การขาดความรู้โดยเฉพาะด้านการผลิต จากประเด็นปัญหาที่พบดังกล่าว สามารถนำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กาแฟอินทรีย์รักษาป่าบ้านขุนแม่หยอด คือ การหาตัวแบบหรือแนวทางการบริหารจัดการกลุ่มที่ประสบผลสำเร็จ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ และเสาะแสวงหาวิธีการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์กาแฟ ด้วยการส่งเสริมการแปรรูปการผลิตกาแฟที่เน้นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น สร้างเสถียรภาพราคาด้วยการส่งเสริมการซื้อขายเมล็ดกาแฟตามชั้นคุณภาพที่สอดคล้องกับกลไกราคาตลาดที่แท้จริง พร้อมทั้งพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและคุณภาพใน

การผลิต การจัดตั้งโรงเรียนเกษตรกรรมหรือจัดทำแปลงสาธิตเกี่ยวกับการปลูกกาแฟเพื่อใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับสมาชิกและผู้สนใจศึกษาต่อไปในอนาคต

4.3 ผลการสังเคราะห์การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่

1. วิเคราะห์สภาพปัญหา/สถานการณ์จากผลการวิจัยเกิดขึ้น

จากการสังเคราะห์ การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่พบว่า บริบทชุมชนบ้านขุนแม่รวมเป็นชุมชนที่มีแนวทางการดำเนินชีวิตเชิงเกษตรกรรมเป็นหลัก ทั้งนี้ชุมชนยังมีพื้นฐานวิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเห็นได้จากวิถีชีวิตและเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ของชนเผ่าปาเกอญอ บ้านขุนแม่รวม ดำเนินไปตามฤดูกาลที่สืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ และมีวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงจนถึงปัจจุบัน อาทิ การปลูกพืชผักตามฤดูกาล การมัดมือสู่ขวัญปีใหม่ (ฉี่ทอซอ) เป็นการมัดมือก่อนลงมือทำไร่ ทำนา และมีการถางป่า ตัดไม้ ทำไร่ เพื่อปลูกข้าวต่อไป หากช่วงเผาไร่และทำไร่เสร็จแล้วก็จะทำการปลูกข้าวไร่ หลังเทศกาลสงกรานต์ (ปีใหม่เมือง) จะมีการปลูกกล้าข้าวนา และเริ่มลงมือไถนา และถางหญ้าข้าวไร่ครั้งแรก ช่วงเดือนมิถุนายน (ตอนฤดูฝน) รวมถึงการปลูกข้าวนาและเลี้ยงผีต้นน้ำช่วงการเพาะปลูก ส่วนการเลี้ยงผีไร่ และมัดมือหมู่บ้านตามประเพณีจะทำในช่วงเดือนสิงหาคม และในเดือนตุลาคมจะเริ่มทำการเก็บเกี่ยวข้าวไร่ และต่อด้วยข้าวนา ซึ่งในช่วงเก็บเกี่ยวข้าว ติข้าว และช่วงระหว่างติข้าวจะมีการมัดมือ การเดินฟางข้าว หลังจากนั้นก็จะแบกข้าวใหม่กลับบ้าน แล้วก็กินข้าวใหม่ บางคนก็กินทันที แต่บางคนรอให้ข้าวเก่าหมดเสียก่อน เมื่อสิ้นสุดฤดูกาลเก็บเกี่ยว สุดท้ายก็เป็นช่วงช่วงตัดฟัน เตรียมไว้ใช้ในปีต่อไป ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาจากข้อมูลการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนดังกล่าวจะเห็นว่า ความเชื่อก็มีส่วนที่สำคัญในการดำรงชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องผีมีอิทธิพลต่อชุมชนมาก ทั้งทางด้านจิตใจ และร่างกาย ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ผีป่า ได้แก่ ผีห้วย ผีไร่ ผีนา ผีต้นน้ำลำธาร และผีบ้าน ซึ่งเชื่อว่าจะช่วยคุ้มครอง ผู้คนในบ้าน ไม่ให้ไปกระทำความผิด ซึ่งเมื่อหากคนในชุมชนได้รับความเจ็บป่วย หมอผี หมอตู ต้องเป็นคนบอก ตามคำทำนายทายทักแล้ว ต้องให้ฝ่ายผู้ป่วยไปเลี้ยงผี ตามจุดนั้น ๆ

สถานการณ์การใช้ประโยชน์จากป่าและการบริหารจัดการไม้เศรษฐกิจ โดยปกติแล้ว “ป่า” ในชุมชนก็คือพื้นที่ป่าไม้ที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมต่อการจัดการเพื่อให้ตอบสนองวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ดังนั้น ป่า หรือป่าชุมชนจึงสามารถพบเห็นได้ทั่วไปในที่ดินประเภทต่าง ๆ เพียงแต่ระดับการมีส่วนร่วมและการจัดการอาจมีความเข้มข้นและความหลากหลายที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับกฎหมายของที่ดินผืนนั้นเป็นประการสำคัญ สำหรับวัตถุประสงค์ในการใช้ประโยชน์จากป่าหรือป่าชุมชน หากป่าชุมชนไม่สามารถเอื้ออำนวยประโยชน์ให้ชุมชนได้ตามต้องการก็จะไม่บังเกิดความยั่งยืน ทั้งนี้ ประโยชน์จากป่าหรือป่าชุมชนของชุมชนบ้านขุนแม่รวม มี 3 ด้านดังนี้

1.1 ประโยชน์ทางด้านสิ่งแวดล้อม เป็นประโยชน์ที่พบว่าชุมชนประมงได้รับจากการดำเนินงานป่าชุมชนในระยะแรกๆต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน เพื่อแก้ไขหรือบรรเทาปัญหาที่เกิดขึ้น ที่สำคัญได้แก่ การเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารอันส่งผลต่อการประกอบอาชีพทางการเกษตร การอุปโภค และการบริโภคในครัวเรือน การเป็นแหล่งป้องกันและแก้ไขปัญหาด้านไฟป่าที่คุกคามสุขภาพและทรัพย์สินของชุมชน การช่วยบรรเทาการกัดเซาะและพังทลายของหน้าดิน โดยเฉพาะในบริเวณที่เป็นภูเขาและชายฝั่งทะเล การอนุรักษ์และคุ้มครองสัตว์ป่าและความหลากหลายทางชีวภาพให้มีความอุดมสมบูรณ์ ฯลฯ

1.2 ประโยชน์ทางด้านสังคม หลายชุมชนได้รับผลประโยชน์จากป่าชุมชนทางด้านสังคมในรูปแบบต่างๆกันไป ที่สำคัญที่สุดก็คือการสร้างความร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมจัดการป่าไม้อันเป็นการทำงานเพื่อส่วนรวม อันส่งผลต่อความรักสามัคคีที่สามารถส่งผลต่อการดำเนินกิจกรรมอื่นๆร่วมกันในชุมชน ทั้งในด้านศาสนาหรือความเชื่อ การประกอบอาชีพ การรวมกลุ่มกันเป็นวิสาหกิจชุมชนหรือสหกรณ์ตามความเหมาะสม กับทั้งอาจส่งผลต่อการพัฒนาอาชีพตามศักยภาพของชุมชนตามมา การใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การเป็นแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติและแหล่งพักผ่อนหย่อนใจในบางแห่งอาจมีการสร้างเครือข่ายโดยป่าชุมชนที่เชื่อมโยงความร่วมมือกับหมู่บ้านอื่นทั้งในระดับตำบล อำเภอ ภูมิภาค และประเทศอีกด้วย

1.3 ประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ เตาที่ผ่านมาดูเหมือนว่าชุมชนได้รับประโยชน์ในด้านนี้จากป่าชุมชนไม่สูงเท่าที่ควร เนื่องจากข้อจำกัดของสถานภาพทางกฎหมายป่าไม้ที่เกี่ยวข้องทำให้ได้รับในรูปแบบจากการเก็บหาของป่าและสมุนไพรตามที่กฎหมายเอื้ออำนวยให้เพื่อการบริโภคและอุปโภคในครัวเรือน ซึ่งเท่ากับว่าเป็นการลดค่าใช้จ่ายได้ในระดับหนึ่ง ในกรณีที่มีจำนวนมากอาจมีการรวบรวมจำหน่ายซึ่งอาจมีการแปรรูปผลผลิตเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มที่เป็นการสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนได้อีกทางหนึ่งสำหรับปัจจุบันป่าชุมชนสามารถตัดฟันไม้ยืนต้นที่มีอยู่มากมายสร้างบ้านเรือนได้ แต่ก็ยังไม่สามารถจำหน่ายได้เนื่องจากยังเป็นเขตป่าชุมชนและมีข้อตกลงร่วมในการบริหารจัดการป่าชุมชนดังกล่าว ซึ่งไม้เศรษฐกิจที่มีอยู่ในชุมชน เป็นไม้ยืนต้นรวมถึงไม้ที่ปลูกหรือขึ้นเองตาม ธรรมชาติและอยู่นอกเขตป่าอนุรักษ์ที่มีการใช้ประโยชน์เนื้อไม้ และ/หรือ ผลผลิตอื่นที่ไม่ใช่เนื้อไม้เพื่อการค้า ดังนั้น อาจกล่าวโดยรวมได้ว่าไม่มีค่าทางเศรษฐกิจเป็นไม้ที่สามารถนำมาสร้างมูลค่า หรือแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อื่นๆ รวมทั้งให้ประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่ผู้ปลูก เช่น ไม้ฟืน ไม้ใช้สอย ไม้ก่อสร้าง ไม้เพื่อพืช อาหาร หรือสารหอมระเหย จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน โดยทางชุมชนมีการจำแนกกลุ่มไม้ออกเป็น 3 กลุ่มได้แก่

1. ไม้โตเร็ว มีอัตราการเติบโตของเส้นผ่าศูนย์กลางเพียงอก มากกว่า 1.5 เซนติเมตร/ปี อายุสำหรับตัดฟันไม้ประมาณ 5-15 ปี เช่น สะเดา ชี่เหล็ก รวมถึงไม้ ชนิดต่างๆ เป็นต้น
2. ไม้โตปานกลาง มีอัตราการเติบโตของเส้นผ่าศูนย์กลาง ประมาณ 0.8-1.5 เซนติเมตร/ปีอายุสำหรับตัดฟันไม้ประมาณ 15-20 ปี ได้แก่ สัก ประดู่ ยางนา เป็นต้น
3. ไม้โตช้า มีอัตราการเติบโตของเส้นผ่าศูนย์กลาง น้อยกว่า 0.8 เซนติเมตร/ปี รอบตัดฟันไม้ประมาณ 20-30 ปี ได้แก่ ตะเคียนทอง พะยุง มะค่าโมง เป็นต้น

ทั้งนี้การปลูกไม้เศรษฐกิจ มีปัจจัยหลักๆ ในการที่จะช่วยให้ภาคประชาชน ใช้ประกอบการตัดสินใจว่า ตนมีความพร้อมในการปลูกไม้ค่าทางเศรษฐกิจหรือไม่ดังนี้ ควรมีที่ดินเป็นของตนเอง และที่ดินนั้นควรเป็นที่ซึ่งมีกรรมสิทธิ์ หรือสิทธิ ครอบครองตามประมวลกฎหมายที่ดิน มีความตั้งใจจริงในการปลูก และพร้อมดูแลบำรุงรักษาไม้เศรษฐกิจ มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัจจัยต่างๆ ที่เหมาะสมต่อการเติบโตของต้นไม้เศรษฐกิจแต่ละชนิด มีความรู้ทางด้านเกษตร หรือเกษตรแบบผสมผสาน เพื่อนำมาใช้ในการจัดการไม้เศรษฐกิจได้อย่างเหมาะสม มีการกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการปลูกไม้เศรษฐกิจที่ชัดเจน มีการวางแผนในการปลูก ดูแล บำรุงรักษา และการจัดการไม้เศรษฐกิจอย่างชัดเจน เหมาะสม มีความพร้อมหรือความสามารถในการจัดการผลผลิตจากไม้เศรษฐกิจให้ถูกต้องเหมาะสมตามกฎหมายที่รองรับ สามารถเพิ่มความยั่งยืนให้กับทรัพยากรและระบบนิเวศในชุมชนได้

2. สร้างการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้อง

จากการสังเคราะห์การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เกิดสร้างการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนและองค์กร คือชุมชนบ้านขุนแม่รวมจากอดีตถึงปัจจุบัน ยังมีสภาพความเป็นอยู่ที่ยังเป็นวิถีชีวิตเกี่ยวกับการทำเกษตรกรรมเป็นหลัก ทั้งนี้ชุมชนยังมีพื้นฐานวิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเห็นได้จากวิถีชีวิตและเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ของชนเผ่าปกากะญอ บ้านขุนแม่รวม ดำเนินไปตามฤดูกาลที่สืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ และมีวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงให้มีความเหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน โดยมีความเกี่ยวข้องและมีความสัมพันธ์กันในการดำรงชีวิตและเป็นปัจจัยที่สำคัญของชุมชนแห่งนี้ก็คือ ป่าชุมชนโดยมีการใช้ประโยชน์จากป่าและการบริหารจัดการไม้เศรษฐกิจในชุมชน 3 ด้านคือ ประโยชน์จากป่าหรือป่าชุมชนของชุมชนบ้านขุนแม่รวมมี 3 ด้าน คือ ประโยชน์ทางด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารอันส่งผลต่อการประกอบอาชีพทางการเกษตร การอุปโภค และการบริโภคในครัวเรือน การเป็นแหล่งป้องกันและแก้ไขปัญหาด้านไฟป่าที่คุกคามสุขภาพและทรัพยากรของชุมชน การช่วยบรรเทาการกัดเซาะและพังทลายของหน้าดินโดยเฉพาะในบริเวณที่เป็นภูเขาและชายฝั่งทะเล การอนุรักษ์และคุ้มครองสัตว์ป่าและความหลากหลายทางชีวภาพให้มีความอุดมสมบูรณ์ ฯลฯ ประโยชน์ทางด้านสังคมที่ส่งผลต่อการดำเนินกิจกรรมอื่น ๆ ร่วมกันในชุมชนทั้งในด้านศาสนาหรือความเชื่อ การประกอบอาชีพ การรวมกลุ่มกันเป็นวิสาหกิจชุมชนหรือสหกรณ์ตามความเหมาะสม กับทั้งอาจส่งผลต่อการพัฒนาอาชีพตามศักยภาพของชุมชนตามการใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การเป็นแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติและแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ ในบางแห่งอาจมีการสร้างเครือข่ายโดยป่าชุมชนที่เชื่อมโยงความร่วมมือกับหมู่บ้านอื่นทั้งในระดับตำบล อำเภอ ภูมิภาค และประเทศอีกด้วย และการใช้ประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้ได้รับในรูปแบบจากการเก็บหาของป่าและสมุนไพรตามที่ถูกหมายเอื้ออำนวยให้เพื่อการบริโภคและอุปโภคในครัวเรือน ซึ่งเท่ากับว่าเป็นการลดค่าใช้จ่ายได้ในระดับหนึ่งในกรณีที่มีจำนวนมาก อาจมีการรวบรวมจำหน่ายซึ่งอาจมีการแปรรูปผลผลิตเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ที่เป็นการสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนได้อีกทางหนึ่ง สำหรับปัจจุบันป่าชุมชนสามารถตัดฟันไม้ยืนต้นที่มีอยู่มาสร้างบ้านเรือนได้ แต่ก็ยังไม่สามารถจำหน่ายได้เนื่องจากยังเป็นเขตป่าชุมชนและมีข้อตกลง

ร่วมการในการบริหารจัดการป่าชุมชนดังกล่าว ทั้งนี้ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการโครงสร้างดูแลป่าเศรษฐกิจ และบทบาทในการจัดการและดูแลป่าเศรษฐกิจนั้น โดยได้มีการคัดเลือกจากคณะกรรมการชุมชนให้มีบทบาทเป็นแกนนำในการจัดการ ดูแล ปรับปรุง และพัฒนาป่าเศรษฐกิจชุมชนให้เป็นไปในทิศทางและกระบวนการเดียวกัน โดยมีกฎระเบียบหรือข้อบังคับซึ่งออกโดยคณะกรรมการดูแลป่า โดยมีกฎหลัก 2 ประเด็นคือ กฎระเบียบข้อบังคับเรื่องที่ 1 ว่าด้วยการอนุรักษ์ป่าและต้นน้ำ และกฎระเบียบข้อบังคับเรื่องที่ 2 ว่าด้วยการอนุรักษ์สัตว์ป่าและสัตว์น้ำ

3.องค์ความรู้และการนำไปใช้

จากการสังเคราะห์การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าองค์ความรู้ ได้แก่ องค์ความรู้เรื่องแนวทางการปลูกไม้เศรษฐกิจและสร้างความตระหนักรู้ด้านการอนุรักษ์ และองค์ความรู้เรื่องส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการปลูกไม้เศรษฐกิจและอนุรักษ์ทรัพยากร ป่าไม้ โดยสามารถนำไปใช้ได้การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจด้วยเครือข่ายของชุมชนบ้านขุนแม่รวมนั้น เริ่มจากการหน่วยงานภาครัฐที่เข้ามามีบทบาทในการให้ความรู้กับชุมชนในเรื่องของการปลูกไม้เศรษฐกิจ การรวมกลุ่มเพื่อปลูกไม้เศรษฐกิจของชุมชน แนวทางการใช้ประโยชน์และแนวทางการอนุรักษ์ แต่เนื่องด้วยทรัพยากรที่เป็นไม้เศรษฐกิจของชุมชนนั้นมีจำนวนที่มาก จึงจัดทำเป็นศูนย์สาธิตเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการปลูกไม้เศรษฐกิจและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยชุมชน ซึ่งชุมชนเองเป็นผู้ที่มีบทบาทในการจัดการและดูแล ภายใต้การกำหนดกฎเกณฑ์และข้อบังคับต่างๆ

เมื่อทางเครือข่ายเห็นว่าชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะจัดการศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจได้ จึงเห็นควรจัดสร้างและเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่” ในการปลูกไม้เศรษฐกิจในชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืน และการใช้ประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน ประชาชน ชุมชน สังคมโดยมีแนวทางและขั้นตอนของโครงการพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจตามกระบวนการดังนี้

1. ทำการประชาคม ประชุมวิเคราะห์ชุมชนด้านการปลูกไม้เศรษฐกิจ
2. จัดทำโครงการและเสนอขออนุมัติโครงการ
3. วางแผนการดำเนินโครงการ
4. ค้นหาหาข้อมูลเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่” เพื่อประยุกต์ใช้ในการปลูกไม้เศรษฐกิจในชุมชน
5. รวบรวม สื่อ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่” เพื่อประยุกต์ใช้ในการปลูกไม้เศรษฐกิจในชุมชน
6. พัฒนาศูนย์เรียนรู้ฯ และดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ฯ ในตำบลตามแผนการปฏิบัติงาน
7. ดำเนินการเผยแพร่ผลการจัดกิจกรรม ในช่องทางที่หลากหลาย เช่น สื่ออิเล็กทรอนิกส์ออนไลน์เผยแพร่บน Facebook Group/page
8. ตรวจสอบผลลัพธ์ (Output Outcome) ของโครงการและกระบวนการ (Process) ของโครงการ

9. ชุมชนร่วมจัดทำสรุปผลรายงานเพื่อนำข้อเสนอแนะและผลที่ได้มาพัฒนาศูนย์เรียนรู้ฯ

10. นำผลจากการตรวจสอบติดตามผลการดำเนินงาน มาคิดค้นและวางแผนปรับปรุง พัฒนาคุณภาพการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องตามวงจรคุณภาพ P D C A

ทั้งนี้ประชาชนผู้เข้าร่วมโครงการได้รับความรู้ และสามารถนำ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่” ในเรื่องของการปลูกไม้เศรษฐกิจไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ถ่ายทอดความรู้ให้บุคคลอื่นและสามารถนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง ครอบครัว ชุมชนได้ต่อไป

4 แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชน ฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่

แนวทางการพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านขุนแม่หยอด เกิดจากแนวความคิดในการพัฒนาชุมชน คือ กระบวนการที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีโอกาสได้แสดงทัศนะและเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณา กำหนดนโยบาย และการตัดสินใจของรัฐ ประกอบด้วยการให้ข้อมูลข่าวสารต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน (ประชาพิจารณ์) การวางแผนร่วมกัน และการพัฒนาศักยภาพของประชาชนให้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้โดยมีหลักการดังนี้คือ

4.1 หลักจิตสำนึกและความรับผิดชอบ คือ หลักการที่สำคัญที่องค์การทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม เปิดโอกาสให้มีการตรวจสอบ ซึ่งจะสะท้อนถึงความรับผิดชอบต่อสาธารณะ และต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) เป็นการแสดงถึงความรับผิดชอบต่อปฏิบัติโดยยึดหลักนิติธรรมและความโปร่งใส

4.2 หลักความคุ้มค่า คือ การคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม ในการบริหารจัดการและการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน รวมทั้งมีการป้องกันรักษาสิ่งแวดล้อมและมีความสามารถในการแข่งขันกับภายนอก

4.3 เป้าหมายและวิธีการของการวางแผนแบบมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมอาจเป็นทั้งเป้าหมายและวิธีการ ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมแบบวิธีการ ต้องอาศัยการรวมกลุ่มที่เข้มแข็งทำให้คนส่วนใหญ่จะมีความรู้สึกความเป็นเจ้าของเกิดความรับผิดชอบร่วมกันและการเกิดผลประโยชน์ของกลุ่มเนื่องจากความเข้มแข็งของกลุ่มเป็นเป้าหมายที่ได้รับ ซึ่งคล้ายกับเป็นกระบวนการที่ Erwin. (1976, p. 138) ได้เสนอไว้ว่า แนวคิดการพัฒนาชุมชนดังกล่าว เป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเองเน้นการมีส่วนร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ และความชำนาญของประชาชน แก้ไขปัญหาาร่วมกัน และการใช้วิทยาการที่เหมาะสมในการสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

ทั้งนี้ทางชุมชนบ้านขุนแม่รวมได้วางแผนการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนในการพัฒนาออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นริเริ่มการพัฒนา ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการด้วย

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นตอนการวางแผนในการพัฒนา ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่ใช้

ขั้นตอนที่ 3 ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์โดยการสนับสนุนทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือเข้าร่วมบริหาร ประสานงาน และดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

ขั้นตอนที่ 4 ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากการพัฒนา ศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจของชุมชนดังกล่าว

ขั้นตอนที่ 5 ประชาชนเข้าร่วมสรุปผลการดำเนินงานของศูนย์สาธิตและการเรียนรู้ การปลูกไม้เศรษฐกิจในแต่ละเดือน/ปีงบประมาณ

การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชาราชจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้แนวทางการปลูกไม้เศรษฐกิจและสร้างความตระหนักด้านการอนุรักษ์ให้แก่เยาวชนและประชาชนผ่านแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ โดยในการดำเนินงานนั้น ได้จัดทำสื่อเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการปลูกไม้เศรษฐกิจและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยเฉพาะป่าชุมชนที่มีความสำคัญกับพื้นที่ ซึ่งป่าชุมชนยังคงไว้ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ และเพื่อส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ด้านทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งในการดำเนินการและพัฒนานั้น มีหน่วยงานภาครัฐเข้ามามีบทบาทในการให้ความรู้กับชุมชนในเรื่องของการปลูกไม้เศรษฐกิจ การรวมกลุ่มเพื่อปลูกไม้เศรษฐกิจของชุมชน แนวทางการใช้ประโยชน์และแนวทางการอนุรักษ์ แต่เนื่องด้วยทรัพยากรที่เป็นไม้เศรษฐกิจของชุมชนนั้นมีจำนวนมาก จึงจัดทำเป็นศูนย์สาธิตเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการปลูกไม้เศรษฐกิจและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน ซึ่งชุมชนเองเป็นผู้ที่มีบทบาทในการจัดการและดูแล ภายใต้การกำหนดกฎเกณฑ์และข้อบังคับต่างๆ เมื่อทางเครือข่ายเห็นว่าชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะจัดการศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจได้ จึงเห็นควรจัดสร้างและเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่” ในการปลูกไม้เศรษฐกิจในชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืน และการใช้ประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน ประชาชนชุมชน สังคม ให้ได้รับความรู้ และสามารถนำ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่” ในเรื่องของการปลูกไม้เศรษฐกิจไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ถ่ายทอดความรู้ให้บุคคลอื่นและสามารถนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง ครอบครัว ชุมชนได้ต่อไป ดังนั้นการพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านขุนแม่หยอด เกิดจากแนวความคิดในการพัฒนาชุมชน คือ กระบวนการที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีโอกาสได้แสดงทัศนะและเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณา กำหนดนโยบายและการตัดสินใจของรัฐ ประกอบด้วยการให้ข้อมูลข่าวสารต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน

(ประชากรณ์) การวางแผนร่วมกัน และการพัฒนาศักยภาพของประชาชนให้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้โดยมีหลักการดังนี้คือ หลักจิตสำนึกและความรับผิดชอบ หลักความคุ้มค่า และการวางแผนแบบมีส่วนร่วม ซึ่งทางชุมชนบ้านขุนแม่รวมได้วางแผนการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนในการพัฒนาออกเป็น 5 ขั้นตอน เพื่อให้เป็นไปตามกระบวนการของการพัฒนาดังกล่าว ซึ่งเมื่อพิจารณากับงานวิจัยของเดือนนภา ภูทอง (2561) ได้วิจัยเรื่อง การจัดการป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมสาธารณะ และจารีตประเพณีท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือ ผลการศึกษาพบว่า สังคมท้องถิ่นมีการจัดการ ป่าชุมชนโดยการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อ ค่านิยม และอาศัยปราชญ์ชาวบ้านหรือพ่อหลวงรวมทั้ง พระสงฆ์ เป็นรากฐานการขับเคลื่อนชุมชนผ่านการปลูกจิตสำนึกกรักบ้านเกิด/ถิ่นเกิด/หรือท้องถิ่น และนำเอาวัฒนธรรมจารีต ประเพณีท้องถิ่นมาเป็นวิถีปฏิบัติในการจัดการดูแลรักษาป่าของชุมชนท้องถิ่น เช่น การนำความเชื่อเรื่องผีที่ดูแลป่า การรักษา ป่าต้นน้ำ การใช้ทรัพยากรจากป่าอย่างรู้คุณค่าและกุศโลบายในการรักษาป่าผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชนท้องถิ่นในแต่ละแห่ง และยังมีคุณสมบัติคล้องกันกับหลักการของศาสตร์พระราชาในประเด็นของการมีส่วนร่วม การยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นสิ่งสำคัญ การใช้ธรรมชาตช่วยธรรมชาติ แนวทางการพึ่งพาตนเอง การพออยู่พอกิน จนนำไปสู่กระบวนการของเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นหลักการที่สำคัญที่สุดของแนวทางของศาสตร์พระราชา

ดังนั้นจากผลการวิจัยดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า 1) ผลการสังเคราะห์รูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า รูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า บริบทชุมชนบ้านแอเอะเป็นชุมชนที่มีแนวทางการดำเนินชีวิตเชิงเกษตรกรรมเป็นหลัก ทั้งนี้ชุมชนยังมีพื้นฐานวิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเห็นได้จากวิถีชีวิตและเศรษฐกิจ วัฒนธรรมของชนเผ่าปาเกอญอ บ้านแอเอะ ดำเนินไปตามฤดูกาลที่สืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ และมีวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจากข้อมูลการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ความเชื่อก็มีส่วนที่สำคัญในการดำรงชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องผีมีอิทธิพลต่อชุมชนมาก ทั้งทางด้านจิตใจ และร่างกาย ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ผีป่า ได้แก่ ผีห้วย ผีไร่ ผีนา ผีต้นน้ำลำธาร และผีบ้าน ซึ่งเชื่อว่าจะช่วยคุ้มครอง ผู้คนในบ้าน ไม่ให้ไปกระทำความผิด ซึ่งเมื่อหากคนในชุมชนได้รับความเจ็บป่วย หมอผี หมอดู ต้องเป็นคนบอก ตามคำทำนายทายทักแล้ว ต้องให้ฝ่ายผู้ป่วยไปเลี้ยงผี ตามจุดนั้น ๆ

สร้างการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้อง จากการสังเคราะห์รูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่พบว่า เกิดการสร้างการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนและองค์กรโดยเห็นได้ว่าชาวบ้านนั้นอยู่กับป่าชุมชนมาอย่างยาวนาน จึงต้องมีกระบวนการและแนวทางในการร่วมกันรักษาป่าชุมชนไว้โดยใช้หลักในการทรงงานในเรื่องการยึดประโยชน์ส่วนรวม และแนวทางการจัดการเชิงอนุรักษ์มาเป็นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำดังกล่าว เพื่อให้ป่าอำนวยประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมได้อย่างหลากหลายและยั่งยืน จึงต้องจัดการป่าให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ โดยนำแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเชิงอนุรักษ์ ใช้การจัดการอย่างเข้มข้น การเข้าไปปรับปรุงเปลี่ยนแปลงซึ่งในอดีตป่าชุมชนที่นี้เรียกว่าป่าต้นน้ำหรือป่าอนุรักษ์ ทุกคนในชุมชนมีสิทธิ์ในการใช้ประโยชน์

จากป่า ใช้ระบบความเชื่ออันเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชุมชน และพลังของกลุ่มในรูปของคณะกรรมการ เป็นกลไกสำคัญในการกำหนดความสัมพันธ์ของคนในชุมชนในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ซึ่งอยู่ในสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ ไม่ว่าชุมชนจะจัดการป่าชุมชน โดยอาศัยกลไกใดก็ตาม ล้วนแล้วแต่สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของชุมชนในการจัดการสัมพันธ์ของคนในชุมชนได้อย่างเป็นระบบระเบียบและภายใต้ระบบการจัดการ ทำให้ชุมชนได้รับการตอบสนองความต้องการและสามารถดำรงไว้ ซึ่งรากฐานทางวัฒนธรรมของชุมชนก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ก่อเกิดเป็นลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง ประกอบไป ด้วย 14 ประการ ได้แก่ เป็นสังคมที่เห็นได้ชัดถึงลักษณะของคนมีศีล มีคุณธรรม มีอารยธรรม เป็นสังคมที่สามารถพึ่งตนเองได้ไม่พึ่งพาผู้อื่น มีงาน มีกิจการที่มั่นคง ขยัน สร้างสรรค์ ขวนขวาย กระตือรือร้น อยู่กันอย่างมีความสุข สุขภาพแข็งแรง จิตใจเบิกบานร่าเริง ไม่ฟุ้งเฟ้อ แต่รุ่งเรือง ฟุ้งเฟื่อง ไม่ผลาญพลา สุรุ่ยสุร่าย มีความประณีต ประหยัด แต่เอื้อเฟื้อสละแจกจ่าย ไม่มีอาชญากรรม ไม่มีอบายมุข ไม่มีทุจริตกรรม มีความพร้อมเพรียง ความสามัคคี อบอวน เป็นเอกภาพ สัมผัสได้ในความเป็นปึกแผ่น แน่นหนา ของความเป็นภราดรภาพ มีความแข็งแรง มั่นคง ยืนหยัด ยั่งยืน เป็นสังคมที่สร้าง“ทุนทางสังคม”มีประโยชน์คุณค่าต่อผู้อื่นและสังคม อุดมสมบูรณ์ แต่ไม่สะสม ไม่กักตุนหรือกอบโกย มีน้ำใจ ไม่เอาเปรียบ เสียสละ อย่างเป็นสุข และเห็นเป็นคุณค่าของคน

องค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้ในการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า องค์ความรู้ ได้แก่ องค์ความรู้เรื่องการจัดการเชิงอนุรักษ์มาเป็นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ และองค์ความรู้เรื่องรูปแบบของการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำบ้านแอะตามแนวทางศาสตร์พระราชา โดยองค์ความรู้ดังกล่าวมีกระบวนการและแนวทางในการร่วมกันรักษาป่าชุมชนไว้โดยใช้หลักในการทรงงานในเรื่องการยึดประโยชน์ส่วนรวม และแนวทางการจัดการเชิงอนุรักษ์มาเป็นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำดังกล่าว เพื่อให้ป่าอำนวยประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมได้อย่างหลากหลายและยั่งยืน จึงต้องจัดการป่าให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ โดยนำแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเชิงอนุรักษ์ ใช้การจัดการอย่างเข้มข้น การเข้าไปปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ซึ่งในอดีตป่าชุมชนที่นี้เรียกว่าป่าต้นน้ำหรือป่าอนุรักษ์ ทุกคนในชุมชนมีสิทธิในการใช้ประโยชน์จากป่า ใช้ระบบความเชื่ออันเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชุมชน และพลังของกลุ่มในรูปของคณะกรรมการ เป็นกลไกสำคัญในการกำหนดความสัมพันธ์ของคนในชุมชนในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน อย่างไรก็ตามเมื่อชุมชนมีการจัดการได้อย่างเป็นระบบระเบียบและภายใต้ระบบการจัดการ ทำให้ชุมชนได้รับการตอบสนองความต้องการและสามารถดำรงไว้ ซึ่งรากฐานทางวัฒนธรรมของชุมชนก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ก่อเกิดเป็นลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้ โดยทางชุมชนได้มีการวางแผนให้เกิดแนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งเป็นการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้านวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพื้นที่ ภายใต้การจัดการร่วมกันของชุมชน ทั้งนี้การท่องเที่ยวรูปแบบดังกล่าวเป็นลักษณะกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติและแหล่งวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ มีการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม โดยมีการควบคุมผลกระทบ และสร้างบรรยากาศของการศึกษาเรียนรู้ ธรรมชาติแวดล้อม พร้อมให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามา

มีส่วนร่วม และ ได้รับประโยชน์เพื่อเพิ่มพูนคุณภาพชีวิตแหล่งธรรมชาติ รวมทั้งแหล่งวัฒนธรรมอย่างมีความรับผิดชอบ โดยไม่ก่อให้เกิดการรบกวนหรือทำความเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม และมีวัตถุประสงค์อย่างมุ่งมั่นเพื่อชื่นชม ศึกษา เรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาตินั้น อีกทั้งช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้การอนุรักษ์ ปกป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นด้วยแนวคิดพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

โดยแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชน ฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ ใช้รูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำบ้านแอเอาะตามแนวศาสตร์พระราชา มีการพัฒนารูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ รูปแบบการพึ่งพาอาศัยและใช้ประโยชน์จากป่าที่หลากหลาย และรูปแบบทั่วไปของการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำของชุมชนบ้านแอเอาะ ทั้งนี้ได้กำหนดกฎระเบียบการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน คือ การเก็บดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์ควบคู่กันไป ซึ่งจะครอบคลุมใน 5 ประเด็น ได้แก่ การห้ามตัดไม้ ห้ามล่าสัตว์ ห้ามจับสัตว์น้ำ ห้ามเผาป่า และห้ามบุกเบิกผืนป่าเป็นที่ทำกิน อีกทั้งยังได้รับการสนับสนุนให้ความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐในการป้องกันรักษาป่าชุมชนและกิจกรรมฟื้นฟูป่า และรูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 2) ผลการสังเคราะห์การพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ สภาพปัญหา/สถานการณ์จากผลการวิจัยการพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่พบว่า บริบทชุมชนบ้านขุนแม่หยอด ตำบลแม่ศึก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีชาติพันธุ์เป็นปกากะญอ ชุมชนเหล่านี้เป็นชุมชนกะเหรี่ยงที่พยายามปรับตัวเพื่อคงระบบไร่หมุนเวียนเอาไว้ ท่ามกลางแรงกดดันในด้านเศรษฐกิจ และนโยบายการจัดการทรัพยากรของรัฐ ซึ่งชุมชนบ้านขุนแม่หยอด เป็นชุมชนกะเหรี่ยงจอร์หรือปกากะญอ มีการทำไร่หมุนเวียนทุกครัวเรือน ในลักษณะผืนใหญ่รวมกัน ทำนา กันไม่กี่ครัวเรือน อีกทั้งยังทำสวนปลูกกาแฟและถั่วแดงอาซูกิเป็นพืชเศรษฐกิจหลัก ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าในชุมชนใช้หลักการ 3 ห่วง 2 เงื่อนไขของศาสตร์พระราชาเป็นแนวทางในการจัดการกลุ่มการปลูกกาแฟอินทรีย์บ้านขุนแม่หยอด ภายใต้ความพอเพียง และอยู่บนฐานคิดของ ปกากะญอ คือ การเคารพต่อป่า ตามที่ ส่าบ่อโพ ศักดิ์ประเสริฐกิจ (ผู้นำตามประเพณี หรือ ฮีโป) กล่าวไว้ว่า โดยการกลับบ้านของเด็กหนุ่มทั้งสองครั้งนี้เป็นการกลับมาที่ทำให้ได้เรียนรู้อะไรมากมาย เราต้องไม่ลืมรากเหง้า เราต้องอนุรักษ์ภาษา ประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของพวกเราต่อไป ทุกสิ่งอย่างที่ถูกลบออกจากบรรพบุรุษคือภูมิปัญญา ให้เราเคารพในธรรมชาติ และอยู่กับธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน

สร้างการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้อง การพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่พบว่า เกิดการสร้างการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนและองค์กร ได้แก่ ลักษณะวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงและบทบาทหน้าที่ซึ่งวิสาหกิจชุมชนเป็นการนำแนวทางเศรษฐกิจชุมชน หรือแนวเศรษฐกิจพอเพียงมาพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ มีชุมชนเป็นเจ้าของ มีการดำเนินการที่มีได้มุ่งแสวงหากำไร แต่เน้นการพึ่งพาอาศัยกัน วิสาหกิจชุมชนเป็นกิจกรรมของชุมชนที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ เป็น

กิจกรรมที่ไม่ซับซ้อน กระทบเพื่อทดแทน การซื้อจากตลาดทำให้ชุมชนลดค่าใช้จ่าย ส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจของประเทศเข้มแข็งขึ้น วิสาหกิจชุมชน มีความสำคัญในการสร้างรากฐานของประเทศ กล่าวคือหากชุมชนในประเทศเข้มแข็งก็จะทำให้ประเทศมีความมั่นคงตามไปด้วย ซึ่งจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน และกลุ่มปลูกกาแฟชุมชนขุนแม่หยอด “ฟือ” ซึ่งยังมีลักษณะเป็นกลุ่มเล็กๆหรือเฉพาะกลุ่มที่สนใจในการปลูกและผลิตกาแฟเท่านั้น ยังไม่มีลักษณะที่เป็นกลุ่มขนาดกลางหรือขนาดใหญ่ ตั้งแต่อดีตยังมีลักษณะปลูกเพื่อสร้างความสมบูรณ์ในป่ามากกว่าการนำไปจำหน่าย แต่เมื่อมีการพัฒนาทางด้านสภาพสังคมและเศรษฐกิจ กาแฟจึงเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนแห่งนี้ เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์เหมาะสำหรับการปลูกกาแฟและผลิตสารกาแฟที่ได้คุณภาพแห่งหนึ่ง ทางชุมชนจึงได้ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาในลักษณะอุตสาหกรรมในครอบครัวที่ยังอิงความเป็นชุมชนขุนแม่หยอด เพื่อให้ได้มาซึ่งความเป็นชุมชนและอัตลักษณ์ของชุมชนที่สื่อถึงความเป็นกลิ่นไอของชุมชนดั้งเดิมปกากะถั่วดั้งเดิม ทั้งนี้ยังคงความเป็นธรรมชาติแบบอินทรีย์ ไร้การใช้สารเคมีทุกชนิดในการปลูก เนื่องจากเป็นการปลูกในป่า ต้องอาศัยการพึ่งพิงจากต้นไม้ใหญ่และเศษพืชและซากสัตว์เป็นอินทรีย์วัตถุจากธรรมชาติมาบำรุงต้นกาแฟตามธรรมชาติที่เป็นอยู่ ซึ่งจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ปลูกกาแฟพบว่า มีลักษณะของวิสาหกิจชุมชนบ้านขุนแม่หยอดที่เป็นลักษณะสำคัญได้แก่ ชุมชนเป็นเจ้าของ โดยอาจมีคนนอกมีส่วนร่วมด้วยการมีส่วนร่วม ร่วมมือ และให้ความช่วยเหลือ แต่ไม่มีอำนาจในการตัดสินใจ ผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน อาจอาศัยการช่วยเหลือในการแปรรูปผลผลิตจากภายนอก ริเริ่มสร้างสรรค์ เป็นนวัตกรรมของชุมชน เพื่อการพัฒนาศักยภาพของชุมชน ซึ่งมีความรู้ภูมิปัญญา หากมีกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม เกิดมีความเชื่อมั่นในตนเอง ก็จะริเริ่ม สร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ได้ด้วยตนเอง มีการประยุกต์ใช้ฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ทันสมัย ผสมผสานกับความรู้ภูมิปัญญาสากล จากที่อื่น มีการดำเนินการแบบบูรณาการเชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ แต่เป็นกิจกรรม ประสานผนึกกำลัง และเกื้อกูลกัน มีกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจหลัก กล่าวคือ วิสาหกิจชุมชนจะต้องมีการเรียนรู้ การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ และมีการพึ่งพาตนเองเป็นเป้าหมาย กล่าวคือ วิสาหกิจชุมชนมีเป้าหมายหลักที่สำคัญที่สุด คือให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ทุนของวิสาหกิจชุมชนมีทั้งทุนที่เป็นเงิน และทุนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ ดิน ป่า น้ำ ความรู้ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ความเป็นพี่น้องและความไว้วางใจของชุมชน ทั้งนี้เครือข่ายความสัมพันธ์ของสมาชิก ชุมชนวิสาหกิจจะใช้ทุนตนเองเป็นหลัก โดยปัจจุบันก็ยังคงเป็นไปในลักษณะดังกล่าวไม่เปลี่ยนแปลง เนื่องจากทางกลุ่มยึดหลักตามศาสตร์พระราชาในเรื่องของความพอเหมาะ ความพอประมาณ ทำตามที่มีและไม่ฟุ้งเฟ้อ ซึ่งเข้ากับหลักการเศรษฐกิจพอเพียงของรัชกาลที่ 9 ได้มีการพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงหากกล่าวถึงการดำเนินการพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูง ภายใต้โครงการส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรเพื่อให้ได้ตามมาตรฐาน โดยการแปรรูปกาแฟของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตและแปรรูปกาแฟบ้านขุนแม่หยอด อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีกระบวนการการพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จากการศึกษาของกลุ่มผู้ปลูกกาแฟดังกล่าวพบว่า กระบวนการพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงชุมชนบ้านขุนแม่หยอดในปัจจุบันมีกระบวนการและขั้นตอน ได้แก่ สร้างการรับรู้และความเข้าใจ และส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกร

ผู้ผลิตกาแฟ ประชุมชี้แจงและสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับรายละเอียดและขั้นตอนการดำเนินงานโครงการ และ คัดเลือกเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟที่มีความสนใจในการเข้าร่วมโครงการ และยินดีปฏิบัติตามเงื่อนไข ข้อกำหนด ตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ พร้อมทั้งประชาสัมพันธ์และทำความเข้าใจกับเกษตรกรให้ใช้พื้นที่ในการเพาะปลูกในที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์ รวมกลุ่มเกษตรกรที่มีความสนใจในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต และ/หรือมีการจำหน่ายผลผลิตกาแฟ (ผลเชอรี่ กาแฟกะลา และ/หรือสารกาแฟ) เช่น กลุ่มส่งเสริมการผลิต วิสาหกิจชุมชน กลุ่มเกษตรกร หรือ สหกรณ์ ฯลฯ ในลักษณะเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ ผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาศักยภาพเกษตรกรสมาชิกในกลุ่ม ประกอบด้วย การวิเคราะห์สภาพพื้นที่ สภาพการผลิต และ สภาพการตลาดของกลุ่มทั้งด้านที่เป็นจุดแข็ง (เพื่อการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นต่อไป) และด้านที่เป็นจุดอ่อน (เพื่อแก้ไข ปัญหา) และระดมความคิดเห็นเพื่อกำหนดแนวทางในการพัฒนาการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตที่เหมาะสมกับพื้นที่ ทั้งนี้อาจเชิญผู้เกี่ยวข้อง เช่น ผู้รับซื้อ ผู้รวบรวม ผู้แปรรูป เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวที เพื่อให้มีการพิจารณาอย่าง รอบด้าน และได้ถ่ายทอดความรู้ตามประเด็นที่ได้จากการวิเคราะห์สภาพการปลูกกาแฟของกลุ่ม เพื่อนำไปใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตกาแฟ โดยเลือกแนวทางการพัฒนา/ประเด็นความรู้ที่มีความสำคัญ/จำเป็นเร่งด่วน โดยจัดทำข้อมูลทะเบียนเกษตรกรผู้ปลูก จัดทำแปลงเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตกาแฟ ได้แก่ จัดอบรมให้กับเกษตรกรเรื่อง การส่งเสริมการปลูกกาแฟอินทรีย์และการแปรรูป เป็นการระดมความคิดเห็นผู้เกี่ยวข้องในทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ส่งเสริม การเกษตร ผู้แทนสถาบันเกษตรกร ผู้ประกอบการ เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล แนวคิด ความรู้ และประสบการณ์เกี่ยวกับกาแฟในด้านต่างๆ เพื่อหาแนวทางในการพัฒนารวมถึงให้คำแนะนำปรึกษาแก่เกษตรกร

องค์ความรู้และสามารถนำไปใช้ได้ โดยเป็นองค์ความรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ พบว่ามีองค์ความรู้ ได้แก่ องค์ความรู้เรื่องรูปแบบการปลูกกาแฟอินทรีย์รักษาป่าของชุมชนบ้านขุนแม่หยอด และองค์ความรู้เรื่องส่งเสริมการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตกาแฟเพื่อความยั่งยืน สามารถนำไปประยุกต์ใช้ประกอบกับการจัดทำโครงการส่งเสริมการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตกาแฟเพื่อความยั่งยืน เพื่อพัฒนาเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์ ให้มีความรู้และทักษะในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การพัฒนาคุณภาพ ผลผลิต การแปรรูป และการเพิ่มมูลค่าสินค้ากาแฟเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค และเพื่อส่งเสริมและพัฒนาให้เกษตรกรผู้ปลูกกาแฟมีองค์ความรู้ในการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจกาแฟอย่างแท้จริงและยั่งยืน ทำให้มีความรู้เกี่ยวกับการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตกาแฟ สามารถนำความรู้ที่ได้ไป ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตกาแฟ พร้อมทั้งผลิตกาแฟที่มีคุณภาพตามความต้องการของตลาด และมีความพร้อมใน การเตรียมเข้าสู่การเป็นผู้ประกอบการธุรกิจกาแฟ โดยมีกิจกรรมได้แก่ เพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การพัฒนาคุณภาพผลผลิต การแปรรูป และการเพิ่มมูลค่าสินค้ากาแฟ ได้มีการส่งเสริมและพัฒนาให้เกษตรกรผู้ปลูกกาแฟมีองค์ความรู้ในการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจกาแฟอย่างแท้จริงและยั่งยืน มีการจัดการองค์กรให้อยู่ในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน เพื่อจัดทำเป็นศูนย์พัฒนาและเรียนรู้การผลิตกาแฟดั้งเดิมของชุมชน แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชาจังหวัดเชียงใหม่ มีแนวทางเพื่อพัฒนา

ศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา โดยใช้แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ รวมถึงแนวทางการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมของวิสาหกิจชุมชนกาแฟอินทรีย์รักษาป่าบ้านขุนแม่หยอด ได้มีการปรับปรุงกระบวนการในการผลิตและเพิ่มศักยภาพในการผลิตด้านเทคโนโลยีเพื่อช่วยสร้างมูลค่าผลผลิต อีกทั้งการปรับปรุงด้านการตลาดโดยการสร้างตราสัญลักษณ์ของกลุ่มเพื่อสร้างความน่าสนใจให้กับผลิตภัณฑ์ ส่งเสริมและสนับสนุนการสืบทอดวิถีชีวิตการปลูกกาแฟเพื่อพัฒนากลุ่มให้เติบโตอย่างต่อเนื่อง ภายใต้แนวคิดกาแฟอินทรีย์ จัดเพิ่มระบบสวัสดิการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกาแฟอินทรีย์รักษาป่าบ้านขุนแม่หยอด และสร้างแนวทางการพัฒนาแบบคู่ขนานโดยการจัดทำวิสาหกิจอย่างเต็มรูปแบบของโดยคนในชุมชนเอง ผ่านกระบวนการใช้องค์ความรู้ที่ได้รับในห้วงเวลาที่ผ่านมาและการดำเนินงานภายใต้โครงสร้างเดิมของกลุ่ม พัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนกาแฟอินทรีย์รักษาป่าบ้านขุนแม่หยอดให้มีการผลิตกาแฟตามแนวทางเกษตรอินทรีย์ ที่ได้ผลผลิตกาแฟออร์แกนิกพันธุ์อาราบิก้าที่มีคุณภาพสูงมีการพัฒนาการปลูกกาแฟให้เกิดประโยชน์สูงสุดให้กับป่าในชุมชน โดยมีการจัดระบบการปลูกให้เหมาะสมกับอาณาเขต และลักษณะต่างๆในป่า เพื่อช่วยสร้างความชุ่มชื้น ความอุดมสมบูรณ์ให้กับระบบนิเวศน์ แต่สามารถมีส่วนร่วมสร้างคุณค่าและคืนผืนป่าได้จากการเลือกบริโภค “ฟิโอฟี coffee” กาแฟดั้งเดิมของปู้บ้านขุนแม่หยอด โดยจะต้องมีการวางแผนการตลาดในการนำไปสู่ผู้ประกอบการ เป็นผู้รับซื้อผลผลิตไปแปรรูปสร้างมูลค่าเพิ่มและต่อยอด พร้อมขับเคลื่อนแบรนด์ร่วมพลิกฟื้นผืนป่าให้กลับมาอุดมสมบูรณ์ ส่งต่อให้กับรุ่นลูกหลาน ทั้งนี้จะต้องประกอบกับการจัดทำโครงการส่งเสริมการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตกาแฟเพื่อความยั่งยืน เพื่อพัฒนาเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์ ให้มีความรู้และทักษะในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การพัฒนาคุณภาพผลผลิต การแปรรูปและการเพิ่มมูลค่าสินค้ากาแฟเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค และเพื่อส่งเสริมและพัฒนาให้เกษตรกรผู้ปลูกกาแฟมีองค์ความรู้ในการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจกาแฟอย่างแท้จริงและยั่งยืน ทำให้มีความรู้เกี่ยวกับการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตกาแฟ สามารถนำความรู้ที่ได้ไป ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตกาแฟพร้อมทั้งผลิตกาแฟที่มีคุณภาพตามความต้องการของตลาด และมีความพร้อมใน การเตรียมเข้าสู่การเป็นผู้ประกอบการธุรกิจกาแฟ โดยมีกิจกรรม ได้แก่ เพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การพัฒนาคุณภาพผลผลิต การแปรรูป และการเพิ่มมูลค่าสินค้ากาแฟ ส่งเสริมและพัฒนาให้เกษตรกรผู้ปลูกกาแฟมีองค์ความรู้ในการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจกาแฟอย่างแท้จริงและยั่งยืน มีการจัดการองค์กรให้อยู่ในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน เพื่อจัดทำเป็นศูนย์พัฒนาและเรียนรู้การผลิตกาแฟดั้งเดิมของชุมชน

3) ผลการสังเคราะห์การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ สภาพปัญหา/สถานการณ์จากผลการวิจัยการพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า บริบทชุมชนบ้านขุนแม่รวมเป็นชุมชนที่มีแนวทางการดำเนินชีวิตเชิงเกษตรกรรมเป็นหลัก ทั้งนี้ชุมชนยังมีพื้นฐานวิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเห็นได้จากวิถีชีวิตและเศรษฐกิจ วัฒนธรรมของชนเผ่าปกาเกอญอ บ้านขุนแม่รวม ดำเนินไปตามฤดูกาลที่สืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ และมี

วิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงจนถึงปัจจุบัน โดยการใช้ประโยชน์จากป่าและการบริหารจัดการไม้เศรษฐกิจ โดยปกติแล้ว “ป่า” ในชุมชนก็คือพื้นที่ป่าไม้ที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมต่อการจัดการ เพื่อให้ตอบสนองวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ดังนั้น ป่า หรือป่าชุมชนจึงสามารถพบเห็นได้ทั่วไปในที่ดินประเภทต่างๆ เพียงแต่ระดับการมีส่วนร่วมและการจัดการอาจมีความเข้มข้นและความหลากหลายที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับกฎหมายของที่ดินผืนนั้นเป็นประการสำคัญ สำหรับวัตถุประสงค์ในการใช้ประโยชน์จากป่าหรือป่าชุมชน หากป่าชุมชนไม่สามารถเอื้ออำนวยประโยชน์ให้ชุมชนได้ตามต้องการก็จะไม่บังเกิดความยั่งยืน ทั้งนี้ ประโยชน์จากป่าหรือป่าชุมชนของชุมชนบ้านขุนแม่รวมมี 3 ด้านได้แก่ประโยชน์ทางด้านสิ่งแวดล้อม ประโยชน์ทางด้านสังคม ซึ่งหลายชุมชนได้รับผลประโยชน์จากป่าชุมชนทางด้านสังคมในรูปแบบต่างๆกันไป และประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจที่เป็นการสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนได้อีกทางหนึ่ง

สร้างการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนและองค์กรที่ได้จากการสังเคราะห์การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่พบว่า เกิดสร้างการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนและองค์กร คือการใช้ทรัพยากรในชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ส่งเสริมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติและแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ ในบางแห่งอาจมีการสร้างเครือข่ายโดยป่าชุมชนที่เชื่อมโยงความร่วมมือกับหมู่บ้านอื่นทั้งในระดับตำบล อำเภออีกด้วย และมีการใช้ประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้ได้รับในรูปแบบจากการเก็บหาของป่าและสมุนไพรตามที่กฎหมายเอื้ออำนวยให้เพื่อการบริโภคและอุปโภคในครัวเรือน ซึ่งเท่ากับว่าเป็นการลดค่าใช้จ่ายได้ในระดับหนึ่ง ในกรณีที่มีจำนวนมากอาจมีการรวบรวมจำหน่ายซึ่งอาจมีการแปรรูปผลผลิตเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ที่เป็นการสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนได้อีกทางหนึ่ง สำหรับปัจจุบันป่าชุมชนสามารถตัดฟันไม้ยืนต้นที่มีอยู่มาสร้างบ้านเรือนได้ แต่ก็ยังไม่สามารถจำหน่ายได้เนื่องจากยังเป็นเขตป่าชุมชนและมีข้อตกลงร่วมในการบริหารจัดการป่าชุมชนดังกล่าว ทั้งนี้ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการโครงสร้างดูแลป่าเศรษฐกิจ และบทบาทในการจัดการและดูแลป่าเศรษฐกิจนั้น โดยได้มีการคัดเลือกจากคณะกรรมการชุมชนให้มีบทบาทเป็นแกนนำในการจัดการ ดูแล ปรับปรุง และพัฒนาป่าเศรษฐกิจชุมชนให้เป็นไปในทิศทางและกระบวนการเดียวกัน โดยมีกฎระเบียบหรือข้อบังคับซึ่งออกโดยคณะกรรมการดูแลป่า โดยมีกฎหลัก 2 ประเด็นคือ กฎระเบียบข้อบังคับเรื่องที่ 1 ว่าด้วยการอนุรักษ์ป่าและต้นน้ำ และ กฎระเบียบข้อบังคับเรื่องที่ 2 ว่าด้วยการอนุรักษ์สัตว์ป่าและสัตว์น้ำ

องค์ความรู้สามารถนำไปใช้ได้ในรูปแบบการพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า องค์ความรู้ได้แก่ องค์ความรู้เรื่องแนวทางการปลูกไม้เศรษฐกิจและสร้างความตระหนักด้านการอนุรักษ์ และองค์ความรู้เรื่องส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการปลูกไม้เศรษฐกิจและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจด้วยเครือข่ายของชุมชนบ้านขุนแม่รวมนั้น ซึ่งทางเครือข่ายเห็นว่าชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะจัดการ

ศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจได้ จึงเห็นควรจัดสร้างและเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้“ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่” ในการปลูกไม้เศรษฐกิจในชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืน และการใช้ประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน ประชาชน ชุมชน สังคมโดยมีแนวทางและขั้นตอนของโครงการพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจตามกระบวนการ ได้แก่ ทำการประชาคม ประชุมวิเคราะห์ชุมชนด้านการปลูกไม้เศรษฐกิจ จัดทำโครงการและเสนอขออนุมัติโครงการ วางแผนการดำเนินโครงการ ค้นคว้า หาข้อมูลเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ รวบรวม สื่อ พัฒนาศูนย์เรียนรู้ฯ และดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ฯในตำบลตามแผนการปฏิบัติงานดำเนินการเผยแพร่ผลการจัดกิจกรรม ในช่องทางที่หลากหลาย เช่น สื่ออิเล็กทรอนิกส์ออนไลน์เผยแพร่บน Facebook Group/page ตรวจสอบผลลัพธ์ ของโครงการและกระบวนการของโครงการ ชุมชนร่วมจัดทำสรุปผลรายงานเพื่อนำข้อเสนอแนะและผลที่ได้มาพัฒนาศูนย์เรียนรู้ฯ นำผลจากการตรวจสอบติดตามผลการดำเนินงาน มาคิดค้นและวางแผนปรับปรุง พัฒนาคุณภาพการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องตามวงจรคุณภาพ P D C A ทั้งนี้ประชาชนผู้เข้าร่วมโครงการได้รับความรู้ และสามารถนำ“ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่” ในเรื่องของปลูกไม้เศรษฐกิจไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ถ่ายทอดความรู้ให้บุคคลอื่นและสามารถนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง ครอบครัว ชุมชนได้ต่อไป

แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชารัฐบาลเชียงใหม่ ได้มีการพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านขุนแม่หยอด เกิดจากแนวความคิดในการพัฒนาชุมชน คือ กระบวนการที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีโอกาสได้แสดงทัศนะและเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณา กำหนดนโยบายและการตัดสินใจของรัฐ ประกอบด้วยการให้ข้อมูลข่าวสารต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน (ประชาพิจารณ์) การวางแผนร่วมกัน และการพัฒนาศักยภาพของประชาชนให้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้โดยมีหลักการ ได้แก่ หลักจิตสำนึกและความรับผิดชอบ หลักความคุ้มค่า เป้าหมายและวิธีการของการวางแผนแบบมีส่วนร่วม ทั้งนี้ทางชุมชนบ้านขุนแม่รวมได้วางแนวทางการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนในการพัฒนาออกเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ การพัฒนา ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน การวางแผนในการพัฒนา ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์โดยการสนับสนุนทรัพยากร ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากการพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจของชุมชน ประชาชนเข้าร่วมสรุปผลการดำเนินงานของศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจในแต่ละเดือน/ปีงบประมาณ การรวมกลุ่มเพื่อปลูกไม้เศรษฐกิจของชุมชน แนวทางการใช้ประโยชน์และแนวทางการอนุรักษ์ แต่เนื่องด้วยทรัพยากรที่เป็นไม้เศรษฐกิจของชุมชนนั้นมีจำนวนมาก จึงจัดทำเป็นศูนย์สาธิตเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการปลูกไม้เศรษฐกิจและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน ซึ่งชุมชนเองเป็นผู้ที่มีบทบาทในการจัดการและดูแล ภายใต้การกำหนดกฎเกณฑ์และข้อบังคับต่างๆ เมื่อทางเครือข่ายเห็นว่าชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะจัดการศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจได้ จึงเห็นควรจัดสร้างและเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้“ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่” ในการปลูกไม้

เศรษฐกิจในชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืน และการใช้ประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน ประชาชน ชุมชน สังคม ให้ได้รับความรู้ และสามารถนำ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่” ในเรื่องของการปลูกไม้เศรษฐกิจไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ถ่ายทอดความรู้ให้บุคคลอื่นและสามารถนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง ครอบครัว ชุมชนได้ต่อไป

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชน ฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่” มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ สังเคราะห์การพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ และสังเคราะห์การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ สามารถสรุปได้ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

1) ผลการสังเคราะห์รูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า บริบทชุมชนบ้านแอเอะเป็นชุมชนที่มีแนวทางการดำเนินชีวิตเชิงเกษตรกรรมเป็นหลัก ทั้งนี้ชุมชนยังมีพื้นฐานวิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เห็นได้จากวิถีชีวิตและเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ของชนเผ่าปาเกอญอ บ้านแอเอะ ดำเนินไปตามฤดูกาลที่สืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ และมีวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ได้เกิดการสร้างการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนและองค์กรโดยเห็นได้ว่าชาวบ้านนั้นอยู่กับป่าชุมชนมาอย่างยาวนานจึงต้องมีกระบวนการและแนวทางในการร่วมกันรักษาป่าชุมชนไว้โดยใช้หลักในการทรงงานในเรื่องการยึดประโยชน์ส่วนรวม และแนวทางการจัดการเชิงอนุรักษ์มาเป็นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำดังกล่าว เพื่อให้ป่าอำนวยประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมได้อย่างหลากหลายและยั่งยืน จึงต้องจัดการป่าให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ โดยนำแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเชิงอนุรักษ์ ใช้การจัดการอย่างเข้มข้น การเข้าไปปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ก่อเกิดเป็นลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง จึงเกิดองค์ความรู้เรื่องจัดการเชิงอนุรักษ์มาเป็นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ และองค์ความรู้เรื่องรูปแบบของการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำบ้านแอเอะตามแนวทางศาสตร์พระราชา เป็นกลไกสำคัญในการกำหนดความสัมพันธ์ของคนในชุมชนในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพื้นที่ ภายใต้การจัดการร่วมกันของชุมชน จึงเกิดการท่องเที่ยวรูปแบบดังกล่าวเป็นลักษณะกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติ และแหล่งวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ มีการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม โดยมีการควบคุมผลกระทบ และสร้างบรรยากาศของการศึกษาเรียนรู้ ธรรมชาติแวดล้อม พร้อมให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม และได้รับประโยชน์เพื่อเพิ่มพูนคุณภาพชีวิตแหล่งธรรมชาติ รวมทั้งแหล่งวัฒนธรรมอย่างมีความรับผิดชอบ โดยไม่ก่อให้เกิดการรบกวนหรือทำความเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ได้กำหนดกฎระเบียบการอนุรักษ์ทรัพยากร

ป่าไม้ของชุมชน คือ การเก็บดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์ควบคู่กันไป ซึ่งจะครอบคลุมใน 5 ประเด็น ได้แก่ การห้ามตัดไม้ ห้ามล่าสัตว์ ห้ามจับสัตว์น้ำ ห้ามเผาป่า และห้ามบุกเบิกผืนป่าเป็นที่ทำกิน อีกทั้งยังได้รับการสนับสนุนให้ความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐในการป้องกันรักษาป่าชุมชนและกิจกรรมฟื้นฟูป่า และรูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชาราช จังหวัดเชียงใหม่ด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2) ผลการสังเคราะห์การพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชาราช จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า บริบทชุมชนบ้านขุนแม่หยอด เป็นชุมชนกะเหรี่ยงที่พยายามปรับตัวเพื่อคงระบบไร่หมุนเวียนเอาไว้ ท่ามกลางแรงกดดันในด้านเศรษฐกิจ และนโยบายการจัดการทรัพยากรของรัฐ ซึ่งชุมชนบ้านขุนแม่หยอด มีการทำไร่หมุนเวียนทุกครัวเรือน ในลักษณะผืนใหญ่รวมกัน ทำนากันไม่กี่ครัวเรือน อีกทั้งยังทำสวนปลูกกาแฟและถั่วแดงอาซูกิเป็นพืชเศรษฐกิจหลัก ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าในชุมชนใช้หลักการ 3 ท่วง 2 เงื่อนไขของศาสตร์พระราชามาเป็นแนวทางในการจัดการกลุ่มการปลูกกาแฟอินทรีย์บ้านขุนแม่หยอด ปัจจุบันกลุ่มปลูกกาแฟชุมชนขุนแม่หยอด “ฟือ” ซึ่งยังมีลักษณะเป็นกลุ่มเล็กๆหรือเฉพาะกลุ่มที่สนใจในการปลูกและผลิตกาแฟเท่านั้น ยังไม่มีลักษณะที่เป็นกลุ่มขนาดกลางหรือขนาดใหญ่ กาแฟจึงเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนแห่งนี้ ทางชุมชนจึงได้ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาในลักษณะอุตสาหกรรมในครอบครัวที่ยังอิงความเป็นชุมชนขุนแม่หยอด เพื่อให้ได้มาซึ่งความเป็นชุมชนและอัตลักษณ์ของชุมชนที่สื่อถึงความเป็นกลิ่นไอของชุมชนดั้งเดิมปกากะญอดั้งเดิม และยังคงความเป็นธรรมชาติแบบอินทรีย์ ไร้การใช้สารเคมีทุกชนิดในการปลูก เนื่องจากเป็นการปลูกในป่า ต้องอาศัยการพึ่งพิงจากต้นไม้ใหญ่และเศษพืชและซากสัตว์เป็นอินทรีย์วัตถุจากธรรมชาติมาบำรุงต้นกาแฟตามธรรมชาติที่เป็นอยู่ โดยกระบวนการการพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงชุมชนบ้านขุนแม่หยอด นอกจากนี้ยังเกิดการรวมกลุ่มกับชุมชนภายนอกสร้างเครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จากแนวทางดังกล่าวจึงเกิดเป็นองค์ความรู้เรื่องรูปแบบการปลูกกาแฟอินทรีย์รักษาป่าของชุมชนบ้านขุนแม่หยอด และองค์ความรู้เรื่องส่งเสริมการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตกาแฟเพื่อความยั่งยืน สามารถนำไปประยุกต์ใช้ประกอบกับการจัดทำโครงการส่งเสริมการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตกาแฟเพื่อความยั่งยืน เพื่อพัฒนาเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์ให้มีความรู้และทักษะในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การพัฒนาคุณภาพ ผลผลิต การแปรรูป และการเพิ่มมูลค่าสินค้ากาแฟเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค โดยใช้แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชาราช จังหวัดเชียงใหม่

3) ผลการสังเคราะห์การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชาราช จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ชุมชนบ้านขุนแม่รวมเป็นชุมชนที่มีแนวทางการดำเนินชีวิตเชิงเกษตรกรรมเป็นหลัก ทั้งนี้ชุมชนยังมีพื้นฐานวิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเห็นได้จากวิถีชีวิตและเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ของชนเผ่าปกากะญอ บ้านขุนแม่รวม ดำเนินไปตามฤดูกาลที่สืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ และมีวิวัฒนาการ

การเปลี่ยนแปลงจนถึงปัจจุบัน โดยการใช้ประโยชน์จากป่าและการบริหารจัดการไม้เศรษฐกิจ โดยปกติแล้ว “ป่า” ในชุมชนก็คือพื้นที่ป่าไม้ที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมต่อการจัดการเพื่อให้ตอบสนอง วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ดังนั้น ป่า หรือป่าชุมชนจึงสามารถพบเห็นได้ทั่วไปในที่ดินประเภทต่างๆ เพียงแต่ระดับการมีส่วนร่วมและการจัดการอาจมีความเข้มข้นและความหลากหลายที่แตกต่างกัน ออกไป ขึ้นอยู่กับกฎหมายของที่ดินผืนนั้นเป็นประการสำคัญ สำหรับวัตถุประสงค์ในการใช้ประโยชน์ จากป่าหรือป่าชุมชน หากป่าชุมชนไม่สามารถเอื้ออำนวยประโยชน์ให้ชุมชนได้ตามต้องการก็จะไม่ บังเกิดความยั่งยืน ทั้งนี้ ประโยชน์จากป่าหรือป่าชุมชนของชุมชนบ้านขุนแม่รวมมี 3 ด้านได้แก่ ประโยชน์ทางด้านสิ่งแวดล้อม ประโยชน์ทางด้านสังคม ซึ่งหลายชุมชนได้รับผลประโยชน์จาก ป่าชุมชนทางด้านสังคมในรูปแบบต่างๆกันไป และประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจที่เป็นการสร้างรายได้ ให้แก่คนในชุมชนได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งเกิดสร้างการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนคือ การใช้ทรัพยากรในชุมชน เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ส่งเสริมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติและแหล่งพักผ่อนหย่อนใจในบาง แห่งอาจมีการสร้างเครือข่ายโดยป่าชุมชนที่เชื่อมโยงความร่วมมือกับหมู่บ้านอื่นทั้งในระดับตำบล อำเภออีกด้วย รวมถึงมีการใช้ประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้ได้รับในรูปแบบจากการเก็บหาของ ป่าและสมุนไพรตามที่กฎหมายเอื้ออำนวยให้เพื่อการบริโภคและอุปโภคในครัวเรือน ซึ่งเท่ากับว่าเป็น การลดค่าใช้จ่ายได้ในระดับหนึ่ง สำหรับปัจจุบันป่าชุมชนสามารถตัดฟันไม้ยืนต้นที่มีอยู่มาสร้าง บ้านเรือนได้ แต่ก็ยังไม่สามารถจำหน่ายได้เนื่องจากยังเป็นเขตป่าชุมชนและมีข้อตกลงร่วมในการ บริหารจัดการป่าชุมชนดังกล่าว ทั้งนี้ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการโครงสร้างดูแลป่าเศรษฐกิจ และ บทบาทในการจัดการและดูแลป่าเศรษฐกิจนั้น โดยได้มีการคัดเลือกจากคณะกรรมการชุมชนให้มี บทบาทเป็นแกนนำในการจัดการ ดูแล ปรับปรุง และพัฒนาป่าเศรษฐกิจชุมชนให้เป็นไปในทิศทาง และกระบวนการเดียวกัน โดยมีกฎระเบียบหรือข้อบังคับซึ่งออกโดยคณะกรรมการดูแลป่าโดยมี กฎหลัก 2 ประเด็นคือ กฎระเบียบข้อบังคับเรื่องที่ 1 ว่าด้วยการอนุรักษ์ป่าและต้นน้ำ และ กฎระเบียบข้อบังคับเรื่องที่ 2 ว่าด้วยการอนุรักษ์สัตว์ป่าและสัตว์น้ำ ทั้งนี้พบว่าเกิดองค์ความรู้ ได้แก่ องค์ความรู้เรื่องแนวทางการปลูกไม้เศรษฐกิจและสร้างความตระหนักรู้ด้านการอนุรักษ์ และองค์ ความรู้เรื่องส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการปลูกไม้เศรษฐกิจและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยสามารถ นำไปใช้ในการพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจด้วยเครือข่ายของชุมชนบ้านขุน แม่รวมนั้น ซึ่งทางเครือข่ายเห็นว่าชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะจัดการศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การ ปลูกไม้เศรษฐกิจได้ จึงเห็นควรจัดสร้างและเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและ เกษตรทฤษฎีใหม่” ในการปลูกไม้เศรษฐกิจในชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืน และการใช้ประโยชน์ สูงสุดแก่ผู้เรียน ประชาชน ชุมชน สังคม ซึ่งชุมชนเองเป็นผู้ที่มีบทบาทในการจัดการและดูแล ภายใต้ การกำหนดกฎเกณฑ์และข้อบังคับต่าง ๆ ได้

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

สำหรับการอภิปรายผลการศึกษาและวิจัยเรื่อง การพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้รวบรวม และทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้ โดยนำมาอภิปรายให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

1) ผลการสังเคราะห์รูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่พบว่า บริบทชุมชนบ้านแอเอาะเป็นชุมชนที่มีแนวทางการดำเนินชีวิตเชิงเกษตรกรรมเป็นหลัก ทั้งนี้ชุมชนยังมีพื้นฐานวิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเห็นได้จากวิถีชีวิตและเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ของชนเผ่าปาเกอญอ บ้านแอเอาะ ดำเนินไปตามฤดูกาลที่สืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ และมีวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงจนถึงปัจจุบัน โดยความเชื่อก็มีส่วนที่สำคัญในการดำรงชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องผีมีอิทธิพลต่อชุมชนมาก ทั้งทางด้านจิตใจและร่างกาย ทั้งนี้ได้เกิดการสร้างการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนและองค์กรโดยเห็นว่าชาวบ้านนั้นอยู่กับป่าชุมชนมาอย่างยาวนานจึงต้องมีกระบวนการและแนวทางในการร่วมกันรักษาป่าชุมชนไว้โดยใช้หลักในการทรงงานในเรื่องการยึดประโยชน์ส่วนรวม และแนวทางการจัดการเชิงอนุรักษ์มาเป็นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำดังกล่าว เพื่อให้ป่าอำนวยการประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมได้อย่างหลากหลายและยั่งยืน จึงต้องจัดการป่าให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ โดยนำแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเชิงอนุรักษ์ ใช้การจัดการอย่างเข้มข้น การเข้าไปปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ซึ่งในอดีตป่าชุมชนที่นี้เรียกว่าป่าต้นน้ำหรือป่าอนุรักษ์ ทุกคนในชุมชนมีสิทธิ์ในการใช้ประโยชน์จากป่า ใช้ระบบความเชื่ออันเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชุมชน และพลังของกลุ่มในรูปแบบของคณะกรรมการ เป็นกลไกสำคัญในการกำหนดความสัมพันธ์ของคนในชุมชนในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ซึ่งอยู่ในสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ ไม่ว่าจะชุมชนจะจัดการป่าชุมชน โดยอาศัยกลไกใดก็ตามแล้วแต่สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของชุมชนในการจัดการสัมพันธ์ของคนในชุมชนได้อย่างเป็นระบบระเบียบและภายใต้ระบบการจัดการ ทำให้ชุมชนได้รับการตอบสนองความต้องการ และสามารถดำรงไว้ ซึ่งรากฐานทางวัฒนธรรมของชุมชนก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ก่อเกิดเป็นลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง จึงเกิดองค์ความรู้เรื่องการจัดการเชิงอนุรักษ์มาเป็นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ และองค์ความรู้เรื่องรูปแบบของการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำบ้านแอเอาะตามแนวทางศาสตร์พระราชา โดยองค์ความรู้ดังกล่าวมีกระบวนการและแนวทางในการร่วมกันรักษาป่าชุมชนไว้โดยใช้หลักในการทรงงานในเรื่องการยึดประโยชน์ส่วนรวม และแนวทางการจัดการเชิงอนุรักษ์มาเป็นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำดังกล่าว เพื่อให้ป่าอำนวยการประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมได้อย่างหลากหลายและยั่งยืน จึงต้องจัดการป่าให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ โดยนำแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเชิงอนุรักษ์ ใช้การจัดการอย่างเข้มข้น การเข้าไปปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ซึ่งในอดีตป่าชุมชนที่นี้เรียกว่าป่าต้นน้ำหรือป่าอนุรักษ์ ทุกคนในชุมชนมีสิทธิ์ในการใช้ประโยชน์จากป่า ใช้ระบบความเชื่ออันเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชุมชน และพลังของกลุ่มในรูปแบบของคณะกรรมการ เป็นกลไกสำคัญในการกำหนดความสัมพันธ์ของคนในชุมชนในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพื้นที่ ภายใต้การจัดการร่วมกันของชุมชน ทั้งนี้การ

ห้องเที่ยวรูปแบบดังกล่าวเป็นลักษณะกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติและแหล่งวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ มีการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม โดยมีการควบคุมผลกระทบ และสร้างบรรยากาศของการศึกษาเรียนรู้ ธรรมชาติแวดล้อม พร้อมให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม และได้รับประโยชน์เพื่อเพิ่มพูนคุณภาพชีวิตแหล่งธรรมชาติและรวมทั้งแหล่งวัฒนธรรมอย่างมีความรับผิดชอบ โดยไม่ก่อให้เกิดการรบกวนหรือทำความเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และมีวัตถุประสงค์อย่างมุ่งมั่นเพื่อชื่นชม ศึกษา เรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาตินั้น อีกทั้งช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้การอนุรักษ์ ปกป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นด้วยแนวคิดพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของจักรพงษ์ พวงงามชื่น (2556) ได้วิจัย เรื่องการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษา บ้านทาป่าเปา ตำบลทาปลาดุก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ผลการศึกษา พบว่า ชาวบ้านมีประวัติการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าในระดับหนึ่งผ่านมิติของวัฒนธรรม ประเพณีพิธีกรรม และความเชื่อต่างๆ ก่อให้เกิดกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง ในภาพรวมชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยมีการพัฒนารูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ รูปแบบการพึ่งพาอาศัยและใช้ประโยชน์จากป่าที่หลากหลาย และรูปแบบทั่วไปของการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำของชุมชนบ้านแอเอาะ ทั้งนี้ได้กำหนดกฎระเบียบการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน คือ การเก็บดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์ควบคู่กันไป ซึ่งจะครอบคลุมใน 5 ประเด็น ได้แก่ การห้ามตัดไม้ ห้ามล่าสัตว์ ห้ามจับสัตว์น้ำ ห้ามเผาป่า และห้ามบุกเบิกผืนป่าเป็นที่ทำกิน อีกทั้งยังได้รับการสนับสนุนให้ความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐในการป้องกันรักษาป่าชุมชนและกิจกรรมฟื้นฟูป่า และรูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2) ผลการสังเคราะห์การพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่พบว่า บริบทชุมชนบ้านขุนแม่หยอด ตำบลแม่ศึก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีชาติพันธุ์เป็นปกากะญอ ชุมชนเหล่านี้เป็นชุมชนกะเหรี่ยงที่พยายามปรับตัวเพื่อคงระบบไร่หมุนเวียนเอาไว้ ท่ามกลางแรงกดดันในด้านเศรษฐกิจ และนโยบายการจัดการทรัพยากรของรัฐ ซึ่งชุมชนบ้านขุนแม่หยอด เป็นชุมชนกะเหรี่ยงจอร์หรือปกากะญอมีการทำไร่หมุนเวียนทุกครัวเรือน ในลักษณะผืนใหญ่รวมกัน ทำนากันไม่กี่ครัวเรือน อีกทั้งยังทำสวนปลูกกาแฟและถั่วแดงอาซูกิเป็นพืชเศรษฐกิจหลัก ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าในชุมชนใช้หลักการ 3 ห่วง 2 เงื่อนไขของศาสตร์พระราชาเป็นแนวทางในการจัดการกลุ่มการปลูกกาแฟอินทรีย์บ้านขุนแม่หยอด ภายใต้ความพอเพียง และอยู่บนฐานคิดของ ปกากะญอ คือ การเคารพต่อป่า ซึ่งสร้างการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนลักษณะวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงและบทบาทหน้าที่ซึ่งวิสาหกิจชุมชนเป็นการนำแนวทางเศรษฐกิจชุมชน หรือแนวเศรษฐกิจพอเพียงมาพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ มีชุมชนเป็นเจ้าของ มีการดำเนินการที่มีได้มุ่งแสวงหากำไร แต่เน้นการพึ่งพาอาศัยกัน วิสาหกิจชุมชนเป็นกิจกรรมของชุมชนที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ เป็นกิจกรรมที่ไม่ซับซ้อนกระทำเพื่อทดแทน การซื้อจากตลาดทำให้ชุมชนลดค่าใช้จ่าย ส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจของประเทศ

เข้มแข็งขึ้น วิสาหกิจชุมชน มีความสำคัญในการสร้างรากฐานของประเทศ ปัจจุบันกลุ่มปลูกกาแฟชุมชนขุนแม่หยอด “ฟือ” ซึ่งยังมีลักษณะเป็นกลุ่มเล็กๆหรือเฉพาะกลุ่มที่สนใจในการปลูกและผลิตกาแฟเท่านั้น ยังไม่มีลักษณะที่เป็นกลุ่มขนาดกลางหรือขนาดใหญ่ กาแฟจึงเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนแห่งนี้ เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์เหมาะสำหรับการปลูกกาแฟและผลิตสารกาแฟที่ได้คุณภาพแห่งหนึ่ง ทางชุมชนจึงได้ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาในลักษณะอุตสาหกรรมในครอบครัวที่ยังอิงความเป็นชุมชนขุนแม่หยอด เพื่อให้ได้มาซึ่งความเป็นชุมชนและอัตลักษณ์ของชุมชนที่สื่อถึงความเป็นกลิ่นไอของชุมชนดั้งเดิมปกาเกอญอดั้งเดิม และยังคงความเป็นธรรมชาติแบบอินทรีย์ ไร่การใช้สารเคมีทุกชนิดในการปลูก เนื่องจากเป็นการปลูกในป่า ต้องอาศัยการพึ่งพิงจากต้นไม้ใหญ่และเศษพืชและซากสัตว์เป็นอินทรีย์วัตถุจากธรรมชาติมาบำรุงต้นกาแฟตามธรรมชาติที่เป็นอยู่ โดยกระบวนการการพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงชุมชนบ้านขุนแม่หยอดในปัจจุบันมีกระบวนการและขั้นตอน ได้แก่ สร้างการรับรู้และความเข้าใจ และส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตกาแฟ ซึ่งสอดคล้องกันกับงานวิจัยของ มนูญ เทศน์นำ และคณะ (2552) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การกระบวนการและรูปแบบการจัดการป่าชุมชนให้เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่เหมาะสมและยั่งยืนบ้านกาด(ตลาด)ซีเหล็ก ตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่พบว่า ป่าชุมชนบ้านกาดซีเหล็กสามารถตอบสนองเอื้อต่อการใช้ประโยชน์ของชุมชน ทั้งเรื่องเศรษฐกิจ อาหาร การศึกษา การฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรม และความเชื่อต่าง ๆ นอกจากนี้ยังเกิดการรวมกลุ่มกับชุมชนภายนอกสร้างเครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจากแนวทางดังกล่าวจึงเกิดเป็นองค์ความรู้เรื่องรูปแบบการปลูกกาแฟอินทรีย์รักษาป่าของชุมชนบ้านขุนแม่หยอด และองค์ความรู้เรื่องส่งเสริมการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตกาแฟเพื่อความยั่งยืน สามารถนำไปประยุกต์ใช้ประกอบกับการจัดทำโครงการส่งเสริมการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตกาแฟเพื่อความยั่งยืน เพื่อพัฒนาเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์ ให้มีความรู้และทักษะในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การพัฒนาคุณภาพ ผลผลิต การแปรรูป และการเพิ่มมูลค่าสินค้ากาแฟเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค โดยใช้แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชารัฐบาลจังหวัดเชียงใหม่ รวมถึงแนวทางการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมของวิสาหกิจ ชุมชนกาแฟอินทรีย์รักษาป่าบ้านขุนแม่หยอด ในการปรับปรุงกระบวนการในการผลิตและเพิ่มศักยภาพในการผลิตด้านเทคโนโลยีเพื่อช่วยสร้างมูลค่าผลผลิต อีกทั้งการปรับปรุงด้านการตลาดโดยการสร้างตราสัญลักษณ์ของกลุ่มเพื่อสร้างความน่าสนใจให้กับผลิตภัณฑ์ ส่งเสริมและสนับสนุนการสืบทอดวิถีชีวิตการปลูกกาแฟเพื่อพัฒนาชุมชนให้เติบโตอย่างต่อเนื่อง ภายใต้แนวคิดกาแฟอินทรีย์ จัดเพิ่มระบบสวัสดิการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกาแฟอินทรีย์รักษาป่าบ้านขุนแม่หยอด และสร้างแนวทางการพัฒนาแบบคู่ขนานโดยการจัดทำวิสาหกิจอย่างเต็มรูปแบบของโดยคนในชุมชนเอง เพื่อพัฒนาเกษตรกรผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์ ให้มีความรู้และทักษะในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การพัฒนาคุณภาพผลผลิต การแปรรูปและการเพิ่มมูลค่าสินค้ากาแฟเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค และเพื่อส่งเสริมและพัฒนาให้เกษตรกรผู้ปลูกกาแฟมี

องค์ความรู้ในการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจกาแฟอย่างแท้จริงและยั่งยืน ทำให้มีความรู้เกี่ยวกับการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตกาแฟ สามารถนำความรู้ที่ได้ไปปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตกาแฟ พร้อมทั้งผลิตกาแฟที่มีคุณภาพตามความต้องการของตลาด และมีความพร้อมในการเตรียมเข้าสู่การเป็นผู้ประกอบการธุรกิจกาแฟและจัดทำเป็นศูนย์พัฒนาและเรียนรู้การผลิตกาแฟดั้งเดิมของชุมชน ผลการสังเคราะห์การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่พบว่า บริบทชุมชนบ้านขุนแม่รวมเป็นชุมชนที่มีแนวทางการดำเนินชีวิตเชิงเกษตรกรรมเป็นหลัก ทั้งนี้ชุมชนยังมีพื้นฐานวิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเห็นได้จากวิถีชีวิตและเศรษฐกิจ วัฒนธรรมของชนเผ่าปกากะญอ บ้านขุนแม่รวม ดำเนินไปตามฤดูกาลที่สืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ และมีวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงจนถึงปัจจุบัน โดยการใช้ประโยชน์จากป่าและการบริหารจัดการไม้เศรษฐกิจ โดยปกติแล้ว “ป่า” ในชุมชนก็คือพื้นที่ป่าไม้ที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมต่อการจัดการเพื่อให้ตอบสนองวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ดังนั้น ป่า หรือป่าชุมชนจึงสามารถพบเห็นได้ทั่วไปในที่ดินประเภทต่างๆ เพียงแต่ระดับการมีส่วนร่วมและการจัดการอาจมีความเข้มข้นและความหลากหลายที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับกฎหมายของที่ดินผืนนั้นเป็นประการสำคัญ สำหรับวัตถุประสงค์ในการใช้ประโยชน์จากป่าหรือป่าชุมชน หากป่าชุมชนไม่สามารถเอื้ออำนวยประโยชน์ให้ชุมชนได้ตามต้องการก็จะไม่บังเกิดความยั่งยืน ทั้งนี้ ประโยชน์จากป่าหรือป่าชุมชนของชุมชนบ้านขุนแม่รวมมี 3 ด้านได้แก่ประโยชน์ทางด้านสิ่งแวดล้อม ประโยชน์ทางด้านสังคม ซึ่งหลายชุมชนได้รับผลประโยชน์จากป่าชุมชนทางด้านสังคมในรูปแบบต่างๆกันไป และประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจที่เป็นการสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งเกิดสร้างการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนคือ การใช้ทรัพยากรในชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ส่งเสริมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ธรรมชาติและแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ ในบางแห่งอาจมีการสร้างเครือข่ายโดยป่าชุมชนที่เชื่อมโยงความร่วมมือกับหมู่บ้านอื่นทั้งในระดับตำบล อำเภออีกด้วย รวมถึงมีการใช้ประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้ได้รับในรูปแบบจากการเก็บหาของป่าและสมุนไพรตามที่ถูกกฎหมายเอื้ออำนวยให้เพื่อการบริโภคและอุปโภคในครัวเรือน ซึ่งเท่ากับว่าเป็นการลดค่าใช้จ่ายได้ในระดับหนึ่ง สำหรับปัจจุบันป่าชุมชนสามารถตัดฟันไม้ยืนต้นที่มีอยู่มากสร้างบ้านเรือนได้ แต่ก็ยังไม่สามารถจำหน่ายได้เนื่องจากยังเป็นเขตป่าชุมชนและมีข้อตกลงร่วมการในการบริหารจัดการป่าชุมชนดังกล่าว ทั้งนี้ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการโครงสร้างดูแลป่าเศรษฐกิจ และบทบาทในการจัดการและดูแลป่าเศรษฐกิจนั้น โดยได้มีการคัดเลือกจากคณะกรรมการชุมชนให้มีบทบาทเป็นแกนนำในการจัดการ ดูแล ปรับปรุง และพัฒนาป่าเศรษฐกิจชุมชนให้เป็นไปในทิศทางและกระบวนการเดียวกัน โดยมีกฎระเบียบหรือข้อบังคับซึ่งออกโดยคณะกรรมการดูแลป่า โดยมีกฎหลัก 2 ประเด็นคือ กฎระเบียบข้อบังคับเรื่องที่ 1 ว่าด้วยการอนุรักษ์ป่าและต้นน้ำ และ กฎระเบียบข้อบังคับเรื่องที่ 2 ว่าด้วยการอนุรักษ์สัตว์ป่าและสัตว์น้ำ ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทินกฤต นุตวงษ์ (2551) เรื่องการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชนกรณีศึกษาเปรียบเทียบกับชุมชน 2

แห่งในจังหวัดลำพูน โดยศึกษาชุมชนบ้านหนองไซและชุมชนบ้านทุ่งยาว ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งพบว่าการดำเนินงานด้านป่าชุมชนมาเป็นระยะเวลาหนึ่งโดยได้มีรูปแบบการจัดตั้ง คณะกรรมการที่มีความชัดเจนในบทบาทและหน้าที่การดำเนินงาน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การป้องกันและเฝ้าระวังคนภายนอกพื้นที่ที่เข้ามาหาผลประโยชน์จากผืนป่า รวมถึงข้อกังวลต่อ กฎหมายที่เกี่ยวข้องในเรื่องของป่าชุมชน ส่งผลให้กระบวนการดูแล และปกป้องผืนป่ามีมากขึ้น อีกทั้ง มีการสร้างการเรียนรู้และสร้างความตระหนักให้เกิดขึ้นต่อคนในชุมชนในเรื่องการดูแลรักษาและ ปกป้องผืนป่า การสร้างแนวทางการบริหารจัดการด้านป่าชุมชน ที่มีความเข้มแข็งและประสบความสำเร็จ

3) ทั้งนี้พบว่าเกิดองค์ความรู้ ได้แก่ องค์ความรู้เรื่องแนวทางการปลูกไม้เศรษฐกิจและสร้าง ความตระหนักด้านการอนุรักษ์ และองค์ความรู้เรื่องส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการปลูกไม้เศรษฐกิจและ อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้ เศรษฐกิจด้วยเครือข่ายของชุมชนบ้านขุนแม่รวมนั้น ซึ่งทางเครือข่ายเห็นว่าชุมชนมีความเข้มแข็ง พอที่จะจัดการศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจได้ จึงเห็นควรจัดสร้างและเชื่อมโยง แหล่งเรียนรู้ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่” ในการปลูกไม้เศรษฐกิจในชุมชน ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืน และการใช้ประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน ประชาชน ชุมชน สังคมโดยมี แนวทางและขั้นตอนของโครงการพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจตาม กระบวนการ ได้แก่ ทำการประชาคม ประชุมวิเคราะห์ชุมชนด้านการปลูกไม้เศรษฐกิจ จัดทำโครงการ และเสนอขออนุมัติโครงการ วางแผนการดำเนินโครงการ ค้นหาหาข้อมูลเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ รวบรวม สื่อ พัฒนาศูนย์เรียนรู้ฯ และดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ฯในตำบลตามแผนการ ปฏิบัติงานดำเนินการเผยแพร่ผลการจัดกิจกรรม ในช่องทางที่หลากหลาย เช่น สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ออนไลน์เผยแพร่บน Facebook Group/page ตรวจสอบผลลัพธ์ ของโครงการและกระบวนการของ โครงการ ชุมชนร่วมจัดทำสรุปผลรายงานเพื่อนำข้อเสนอแนะและผลที่ได้มาพัฒนาศูนย์เรียนรู้ฯ นำผล จากการตรวจสอบติดตามผลการดำเนินงาน มาคิดค้นและวางแผนปรับปรุง พัฒนาคุณภาพการ ดำเนินงานอย่างต่อเนื่องตามวงจรคุณภาพ P D C A ทั้งนี้ประชาชนผู้เข้าร่วมโครงการได้รับความรู้ และสามารถนำ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่” ในเรื่องของการปลูกไม้ เศรษฐกิจไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ถ่ายทอดความรู้ให้บุคคลอื่นและสามารถนำไปพัฒนา คุณภาพชีวิตของตนเอง ครอบครัว ชุมชนได้ต่อไป ซึ่งมีแนวทาง กระบวนการวางแผนร่วมกัน และการ พัฒนาศักยภาพของประชาชนให้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้โดยมีหลักการ ได้แก่ หลักจิตสำนึกและ ความรับผิดชอบ หลักความคุ้มค่า เป้าหมายและวิธีการของการวางแผนแบบมีส่วนร่วม ทั้งนี้ทางชุมชน บ้านขุนแม่รวมได้วางแผนการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนในการพัฒนาออกเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ การพัฒนา ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน การวางแผนในการ พัฒนา ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ ประชาชนมีส่วนร่วม ในการสร้างประโยชน์โดยการสนับสนุนทรัพยากร ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึง ได้รับจากการพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจของชุมชน ประชาชนเข้าร่วม

สรุปผลการดำเนินงานของศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจในแต่ละเดือน/ปีงบประมาณ การรวมกลุ่มเพื่อปลูกไม้เศรษฐกิจของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกันกับงานวิจัยของ ดุสิต เวชกิจและคณะ (2550) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน: ศึกษากรณีภาคเหนือ ผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนทำให้เกิดอิทธิพลต่อการจัดการทรัพยากรป่าชุมชนโดยมีปัจจัยพื้นฐานของบุคคล ปัจจัยด้านสังคม ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ และปัจจัยด้านจิตวิทยา สังคมเป็นพื้นฐานของการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน ทั้งนี้แนวทางการใช้ประโยชน์และแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรที่เป็นไม้เศรษฐกิจของชุมชนนั้นมีจำนวนมาก จึงจัดทำเป็นศูนย์สาธิตเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการปลูกไม้เศรษฐกิจและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน ซึ่งชุมชนเองเป็นผู้ที่มีบทบาทในการจัดการและดูแล ภายใต้การกำหนดกฎเกณฑ์และข้อบังคับต่างๆ เมื่อทางเครือข่ายเห็นว่าชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะจัดการศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจได้ จึงเห็นควรจัดสร้างและเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้“ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่” ในการปลูกไม้เศรษฐกิจในชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืน และการใช้ประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน ประชาชนชุมชน สังคม ให้ได้รับความรู้ และสามารถนำ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่” ในเรื่องของการปลูกไม้เศรษฐกิจไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ถ่ายทอดความรู้ให้บุคคลอื่นและสามารถนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง ครอบครัว ชุมชนได้ต่อไป

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

5.3.1.1 ควรมีกระบวนการวิเคราะห์ SWOT ในเรื่องของการพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชน ในขั้นต้นก่อนนำไปสู่กระบวนการนำแนวทางของศาสตร์พระราชามาประยุกต์ใช้

5.3.1.2 ชุมชนควรร่วมกันจัดทำแผนด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนเพื่อหาแนวทางในการจัดการและพัฒนาในเรื่องดังกล่าวในขั้นตอนต่อไป

5.3.2 ข้อเสนอแนะการวิจัย

5.3.2.1 หากมีการทำวิจัยควรเริ่มด้วยการศึกษากระบวนการวิเคราะห์ในเรื่องของสภาพปัญหาที่นำไปสู่กระบวนการการพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชน

5.3.2.2 ควรมีการเปรียบเทียบระหว่างข้อมูลก่อนและหลังกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชน จะทำให้เห็นข้อมูลได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- กรมป่าไม้. (2540). *แนวทางปฏิบัติงานโครงการพัฒนาป่าชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักส่งเสริมการปลูกป่า กรมป่าไม้.
- กรมป่าไม้ ส่วนส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน. (2559). *การส่งเสริมการจัดทำ “โครงการป่าชุมชน”*. กรุงเทพฯ: สำนักส่งเสริมการปลูกป่า กรมป่าไม้.
- โกมล แพรททอง. (2533). *แนวความคิดป่าชุมชน*. กรุงเทพฯ: กองจัดการที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ กรมป่าไม้.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2546). *การคิดเชิงวิเคราะห์*. กรุงเทพฯ: สถาบันอนาคตศึกษาเพื่อการพัฒนา (ไอเอพีดี).
- จักรพงษ์ พวงงามชื่น. (2556). การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษา บ้านทาป่าเปา ตำบลทาปลาดุก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน. *วารสารวิจัยและพัฒนา มจร*, 36(2), 215-234.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2527). *สภาพทางเศรษฐกิจการเมืองสังคมและวัฒนธรรมของสังคมหมู่บ้านชนบทกับการมีส่วนร่วมของประชาชน*. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภณาการพิมพ์.
- ชาตรี สำราญ. (2548). สอนให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์ได้อย่างไร. *สานปฏิรูป*, 8(83), 40-41.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2543). *ระบบบริหารจัดการเพื่อการจัดสรรทรัพยากรสำหรับ การศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี ที่สอดคล้องกับ พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542* (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: สถาบันแห่งชาติเพื่อการปฏิรูปการเงินการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- ชื่น ศรีสวัสดิ์. (2543). *การจัดการป่าไม้โดยใช้มิติทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาป่าชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี* (รายงานผลการวิจัย). อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- ดุสิต เวชกิจ. (2535). *การมีส่วนร่วมของประชาชนและการระดมทรัพยากรเพื่อการป่าไม้ชุมชน*. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ดิศนัดดา ดิศกุล. (2559, 6 ธันวาคม). ศาสตร์พระราชา ศาสตร์แห่งอนาคตและความยั่งยืน. *กรุงเทพธุรกิจ*. สืบค้น 15 กันยายน 2564, จาก <https://www.bangkokbiznews.com/lifestyle/730632>
- เดือนนภา ภูทอง. (2561). การจัดการป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืนโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม สาธารณะ และจารีตประเพณีท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือ. *วารสารนวัตกรรมกรรมการบริหารและการจัดการ*, 6(2), 80-94.
- ทินกฤต นุตวงษ์. (2552). *การจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชนกรณีศึกษาเปรียบเทียบชุมชน 2 แห่งในจังหวัดลำพูน* (รายงานผลการวิจัย). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บัวเรศ ประไชโย, ไพรัช เคนวิเศษ และ วณิช สุระแสง. (2538). *รายงานการศึกษาโครงการศึกษาป่าชุมชนประจำปี 2538 เรื่อง การจัดการป่าชุมชนโดยองค์กรในท้องถิ่น : กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านโสกนาค ตำบลวังม่วง อำเภอเปือยน้อย จังหวัดขอนแก่น*. ขอนแก่น: สำนักงานป่าไม้เขตขอนแก่น กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- ปรัชญา ปานเกต. (2561). *สารานุกรมศาสตร์พระราชา*. กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊คส์.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ไพรินทร์ เหมบุตร. (2549). ลักษณะการคิดวิเคราะห์. สืบค้น 17 กันยายน 2564, จาก http://tishafananalysisthinking.blogspot.com/p/blog-page_18.html
- ภาวดี ทะไกรราช. (2561). การจัดการประชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ โดยกรมมีส่วนร่วมของประชาชน. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ*, 12(3), 108-122.
- มนูญ เทศน์นำ และคณะ. (2552). *กระบวนการและรูปแบบการจัดการประชุมชนให้เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่เหมาะสมและยั่งยืน บ้านกาด(ตลาด)ซีเหล็ก ตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่* (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มณฑล จำเริญพฤกษ์. (2561). *รูปแบบการป่าไม้ชุมชน* นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.
- รตยา จันทร์เทียร . (2544). *พ.ร.บ. ป่าชุมชน*. สืบค้น 17 กันยายน 2564, จาก http://www.seub.or.th/index.php?option=com_content&view=article&id=3:rataya&catid=1:2009-10-07-09-26-02&Itemid=2.
- วนิช สุธารัตน์. (2547). *ความคิดและความคิดสร้างสรรค์*. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- วิไลวรรณ ปิยปรกรณ์. (2540). *การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ด้วยการจัดกิจกรรมการสอน เพื่อพัฒนากระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ).
- เสงี่ยม ไตรรัตน์. (2546). การสอนเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์. *วารสารศึกษาศาสตร์*, 1(1), 26-37
- สมเกียรติ อุ่นท้าว. (2549). *การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของประชาชนบ้านฝาง อำเภอกะนวน จังหวัดขอนแก่นในการอนุรักษ์ป่าชุมชน* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยขอนแก่น).
- สมจิต สวณโพบูลย์. (2541). *ประชุมปฏิบัติการการสอนวิทยาศาสตร์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สมพร พิมสาร. (2549). *การจัดการประชุมชนของบ้านป่าลั่น หมู่ที่ 5 ตำบลปงน้อย กิ่งอำเภอดอยหลวง จังหวัดเชียงราย*. เชียงราย: องค์การบริหารส่วนตำบลปงน้อย.
- สมศักดิ์ สุขวงศ์. (2550). *การจัดการประชุมชน : เพื่อคนและเพื่อป่า*. กรุงเทพฯ: สารคดี.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2548). *ตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ*. กรุงเทพฯ: สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา.
- สุวิทย์ มูลคำ. (2547). *ครบเครื่องเรื่องความคิด* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- อำนวยการ คอวนิช. (2528). *วนศาสตร์ชุมชน*. กรุงเทพฯ: คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อรพรรณ พรสีมา. (2543). *การคิด*. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาทักษะการคิด.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- Bloom, B. S. (1956). *Taxonomy of Education Objective Handbook 1: Cognitive Domain*. New York: David Mc Kay.
- Center for Critical Thinking. (1996). *Critical Thinking Workshop Handbook*. California: Sonoma State University.
- Dewey, J. (1959). *Dictionary of education*. New York: Philosophical Library.
- Ennis, R. H. (1985). A logical basis for measuring critical thinking skill. *Education Leadership, 43*(2), 44-48.
- Russel, A. M. (1956). *The biotechnology revolution: an international perspective*. Brighton, Sussex: Wheatsheaf.
- Watson, G., & Glaser, E. M. (1964). *Watson Glaser critical thinking appraisal manual*. New York: Harcourt, Brace and World.

ภาคผนวก

2. จากผลสรุปการวิจัย สามารถวิเคราะห์สร้างการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องอย่างไร

1) จากผลสรุปการวิจัยโครงการที่1 สามารถวิเคราะห์สร้างการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องอย่างไร

2) จากผลสรุปการวิจัยโครงการที่2 สามารถวิเคราะห์สร้างการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องอย่างไร

3) จากผลสรุปการวิจัยโครงการที่3 สามารถวิเคราะห์สร้างการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องอย่างไร

.....

.....

.....

.....

3. องค์ความรู้ที่เกิดสังเคราะห์จากการวิจัยทั้ง 3 โครงการ ได้องค์ความรู้อะไรบ้างและสามารถนำไปใช้ได้อย่างไร

.....

.....

.....

.....

4.จากผลการสังเคราะห์งานวิจัยของท่าน ท่านมีแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมชุมชน ฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ ในอนาคตได้อย่างไร

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.ท่านมีข้อเสนอแนะอื่นๆจากการวิจัยอย่างไร

.....

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณที่ท่านให้ความกรุณาตอบแบบสัมภาษณ์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและยินยอม

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๑๐๔/๒๕๖๔

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: การพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์ พระราชา จังหวัดเชียงใหม่
(Economic and Environmental Development of Grassroots Community in the Mountains Area by the King's Philosophy in Chiang Mai Province)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: -

สถาบันที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

ผู้วิจัยหลัก: พระมหาบุญนา ประทุมชาติ, ผศ.ดร.

เอกสารที่พิจารณาทบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๖๔
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๖๔
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๖๔
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๖๔

(พระสุวรรณเมธากรณ์, ผศ.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๔

หมายเลขใบรับรอง: ว.๑๐๔/๒๕๖๔

วันที่ให้การรับรอง: ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๔

วันหมดอายุใบรับรอง: ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ที่ อว ๘๐๐๗/ว.๑๐๔

๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๔

เรื่อง รับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย

เรียน พระมหาบุญนา ประทุมชาติ, ผศ.ดร. / นักวิจัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ตามที่ท่านได้มีหนังสือขอใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย เพื่อทำการวิจัยในเรื่อง “การพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่” มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ได้พิจารณาข้อเสนอการวิจัยของท่านแล้ว มีความเห็นว่า ข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการนี้ มีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนด ไม่ต้องแก้ไขปรับปรุงแต่ประการใด จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

จึงเรียนมาเพื่อทราบและดำเนินการต่อไป.

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุวรรณเมธาภรณ์, ผศ.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประวัตินักวิจัย

- ชื่อ สกุล : พระมหาบุญนา จานวิโร, ผศ.ดร.
ตำแหน่ง : หัวหน้าโครงการวิจัย
ที่อยู่ปัจจุบัน : 137 จรัญสนิทวงศ์ ซอย 72 บางพลัด กรุงเทพมหานคร 10700
E-mail. abuna2010@hotmail.com
Tel. Mobile 094 687 6667
ID. Line na_nu
- การศึกษา : Ph.D. Linguistics, Nagpur University, India, 2013
: M.A. Linguistics, Nagpur University, India, 2005
: ศน.บ. ภาษาอังกฤษ, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2002
- หน้าที่การงานปัจจุบัน : คณบดีคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

- ชื่อ สกุล : พระครูสิริบรมธาตุพิทักษ์, ผศ.ดร.
- ตำแหน่ง : ผู้ช่วยนักวิจัย
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดอินทชีลสะตือเมือง 15 ถ.อิทวโรรส ต.ศรีภูมิ อ.เมือง จ.เชียงใหม่
50200
E-mail. atitroswhan@gmail.com
Tel. Mobile 086 731 3668
ID. Line atipanya12
- การศึกษา : Ph.D. (Social Work) University of Nagpur, India พ.ศ. 2555
: M.S.W. (Social Work) University of Mysore, India พ.ศ. 2555
: พธ.บ. ศาสนา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2002
- หน้าที่การงานปัจจุบัน : ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่
ประธานหลักสูตรสาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์บัณฑิต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

- ชื่อ สกุล : พระมหาวีรศักดิ์ สุรเมธี, ดร.
- ตำแหน่ง : ผู้ช่วยนักวิจัย
- ที่อยู่ปัจจุบัน : 36 วัดผ้าขาว ถ.ราชมรรคา ต. พระสิงห์ อ. เมือง จ. เชียงใหม่ 50200
E-mail. suramatii@gmail.com
Tel. Mobile 082 032 093
ID. Line –
- การศึกษา : ปริญญาเอก การบริหารพัฒนา มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่
: ปริญญาโท การสอนสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
: ปริญญาตรี สังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- หน้าที่การงานปัจจุบัน : อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาการสอนสังคม
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

- ชื่อ สกุล : ผศ.ดร. ตระกูล ชำนาญ
ตำแหน่ง : ผู้ช่วยนักวิจัย
ที่อยู่ปัจจุบัน : 178 หมู่ 1 ต. สันกลาง อ. สันป่าตอง จ. เชียงใหม่ 50120
E-mail. dtk.chamnan@gmail.com
Tel. Mobile 089 558 9551
ID. Line –
- การศึกษา : ศศ.ด การพัฒนาสังคม
: ปริญญาโท การสอนสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
: M.A. sociology
- หน้าที่การงานปัจจุบัน : อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาการสอนสังคม
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

- ชื่อ สกุล : ดร.อุเทน ลาพิงค์
- ตำแหน่ง : ผู้ช่วยนักวิจัย
- ที่อยู่ปัจจุบัน : 204 หมู่ 8 ต.ริม อ.เมือง จ.ลำพูน 51000
E-mail. Khunten200@yahoo.com
Tel. Mobile 091 068 7794
ID. Line –
- การศึกษา : Ph.D. Philosophy University of Mysore India
: M.A. Philosophy University of Mysore India
: M.A. Linguistics University of Mysore India
: พธ.บ. การสอนสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- หน้าที่การงานปัจจุบัน : อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาพุทธศาสนาและปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา